

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**AHVENANMAAN VUODEN 1921 DEMILITARISOINTISOPIMUS JA
ITÄMEREN SOTILAALLISEN TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUU-
TOS**

Pro gradu -tutkielma

Yliluutnantti

Heikki Hiltunen

Sotatieteiden maisterikurssi 7

Panssariopintosuunta

Huhtikuu 2018

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 7	Linja Maavoimat
Tekijä Yliluutnantti Heikki Hiltunen	
Opinnäytetyön nimi Ahvenanmaan vuoden 1921 demilitarisointisopimus ja Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutos	
Oppiaine, johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Huhtikuu 2018	Tekstisivuja 105 Liitesivuja 2
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Tässä teorialähtöisessä ja laadullisessa asiakirja-analyysissä tarkastellaan poliittisen realismin näkökulmasta, millaisia sotilaallisia toimintamahdollisuuksia vuonna 1921 solmittu Ahvenanmaan demilitarisointisopimus Suomelle sallii ja millaisia muutoksia Itämeren sotilaallisessa turvallisuusympäristössä sekä sodan kuvassa on 2010-luvun aikana tapahtunut. Tutkimustehtävänä on pohtia, millaisia keinoja Suomella olisi Ahvenanmaan sotilaalliseen puolustamiseen, mikäli Itämeren alueella kehittyisi Venäjän ja Naton välinen sotilaallinen konflikti. Yhdysvaltojen ja Venäjän sekä Naton ja Venäjän välisiä ulkopoliittisia suhteita Itämeren alueella tutkitaan hyökkäyksellisen realismin teorioin ja Suomen asemaa suurvaltavoimien vaikutuspiirissä tarkastellaan pienvaltiorealistisesta näkökulmasta.</p> <p>Tutkimuksen lähdeaineistona käytetään pääasiassa länsimaista ja suomalaista tutkimuskirjallisuutta, selvityksiä, raportteja, selontekoja ja uutislähteitä. Ahvenanmaan demilitarisoitua ja neutraalia asemaa tutkitaan muutamien kansainvälisten sopimusten perusteella, joista keskeisin on vuoden 1921 demilitarisointisopimus.</p> <p>Itämeren sotilaallinen turvallisuusympäristö on 2010-luvun aikana heikentynyt, eikä Ahvenanmaan demilitarisointisopimus takaa alueen koskemattomuutta sodan aikana. Venäjä käyttää ei-sotilaallisia ja sotilaallisia keinoja estääkseen Yhdysvaltojen ja Naton vaikutusvallan kasvun lähialueillaan. Venäjän pienempien valtioiden koskemattomuudesta ja kansainvälisistä sopimuksista piittaamaton voimapolitiikka haastaa eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän ja Suomen lähialueiden turvallisuusrakenteen. Sodan kuvan muutos yhä monimutkaisemmaksi luo Suomen lähialueille uudenlaisia ja vaikeasti ennakoitavia turvallisuusuhkia.</p> <p>Suomella on vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen perusteella käytössään neljä sotilaallista toimintamahdollisuutta Ahvenanmaan puolustamiseksi. Puolustusjärjestelyt olisi aloitettava sisäministeriön henkilöstöllä. Puolustusvoimien tulisi antaa muille viranomaisille sotilaallista virka-apua tehtävään koulutetulla ja järjestystä ylläpitävällä sotilasosastolla konfliktin kehityessä. Ahvenanmaan aluevesien käyttö olisi mahdollista kiistää merivoimien toiminnalla ja mii-noittamisella kriisin alkuvaiheessa. Nämä toimintamahdollisuudet ovat tutkimuksessa demilitarisointisopimuksesta tehdyn analyysin perusteella sallittuja. Suomen tulee ylläpitää uskottavaa ja itsenäistä puolustusta myös Ahvenanmaan osalta, koska Suomi ei voi perustaa puolustustaan Naton tai ulkovaltojen apuun. Ahvenanmaan turvallisuuskysymys on monimutkainen ja jatkuvasti muuttuvan turvallisuusympäristön vaikutuksen alainen. Ahvenanmaan puolustuksen nykyproblematiikka perustuu jatkuvasti monimutkaisempien ja vaikeammin tunnistettavien uhkien lisääntymiseen. Suomen tulee valmistautua Ahvenanmaan sotilaalliseen puolustukseen tilanteessa, jossa varsinaista uhkaa aluetta kohtaan ei ole olemassa tai ainakaan selkeästi tunnistettavissa.</p> <p>AVAINSANAT</p> <p>Ahvenanmaa, demilitarisointisopimus, sodan kuvan muutos, hybridiuhkat, Venäjä, Nato</p>	

Sisällys

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen taustaa ja aiheen ajankohtaisuus	1
1.2 Aikaisempi tutkimus	5
1.3 Tutkimuskysymykset	9
1.4 Rakenne	10
1.5 Käsitteet ja rajaukset	11
1.6 Tutkimusmenetelmä ja -ongelma	16
1.7 Lähteet ja niiden kriittinen tarkastelu	19
2 TUTKIMUSTEORIAM	23
2.1 Poliittinen realismi	24
2.2 Hyökkäyksellinen realismi	26
2.3 Pienvaltiorealismi	29
3 AHVENANMAAN SOTILAALLINEN MERKITYS JA SEN ERITYISASEMAA MÄÄRITTÄVÄT KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET	34
3.1 Ahvenanmaan sotilaallinen merkitys ja kansallinen keskustelu	34
3.2 Ahvenanmaata koskevat kansainväliset sopimukset	40
3.3 Vuoden 1921 Ahvenanmaan linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus	44
3.4 Sopimuksen Suomelle sallimat sotilaalliset toimintamahdollisuudet	51
4 AHVENANMAAN KANNALTA MERKITTÄVÄT ITÄMEREN SOTILAALLISEN TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOKSET	59
4.1 Sodan kuvan muutos 2010-luvulla	59
4.2 Venäjä, Nato ja Yhdysvallat Itämeren sotilaallisina toimijoina	67
4.2.1 Venäjä	68
4.2.2 Nato ja Yhdysvallat	77
4.3 Suomi osana itämerellistä suurvaltojen valtakamppailua	80
4.4 Itämerellinen sotilaallinen konflikti – teoreettinen malli	85
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	92
6 REFLEKTOINTI JA MAHDOLLINEN JATKOTUTKIMUS	103
LÄHTEET	106

AHVENANMAAN VUODEN 1921 DEMILITARISOINTISOPIMUS JA ITÄMEREN SOTILAALLISEN TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOS

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa ja aiheen ajankohtaisuus

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutoksia 2010-luvulla sekä vuonna 1921 laadittua Ahvenanmaan demilitarisointisopimusta¹ muiden Ahvenanmaan demilitarisoitua asemaa määrittävien kansainvälisten sopimusten kontekstissa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia sotilaallisia turvallisuusympäristön ja sodan kuvan muutoksia Itämeren alueella on kehittynyt 2010-luvun aikana ja pohtia, miten muutokset vaikuttavat Suomen sotilaallisiin toimintamahdollisuuksiin vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen viitekehyksessä.

Ahvenanmaa on Suomeen kuuluva ruotsinkielinen maakunta, jolla on itsehallinto. Sen kokonaispinta-ala on 6787 neliökilometriä². Ahvenanmaa muodostuu saariryhmästä, joka on osa Suomen ja Ruotsin valtiorajaa. Ahvenanmaan kokoa kuvaa se, että sen suurin pituus on noin 50 kilometriä ja suurin leveys on noin 40 kilometriä. Saariryhmän ominaispiirteisiin kuuluvat syvälle tunkeutuvat lahdekkeet, jotka jakavat alueen kahteen osaan. Ahvenanmaalla on suhteellisen tiheä ja hyvässä kunnossa oleva tieverkosto³. Ahvenanmaahan kuuluu 6757 yli 0,25 hehtaarin kokoista saarta, joista 60 on asutettuja⁴.

¹ Vuoden 1921 Ahvenanmaan linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskevalla sopimuksella ja demilitarisointisopimuksella tarkoitetaan samaa asiakirjaa.

² Visit Åland: *Tärkeitä tietoja Ahvenanmaasta*. [<http://www.visitaland.com/fi/hyva-tietaa>], luettu 26.10.2016.

³ Sauramo, L. J.: Ahvenanmaan sotilaallinen ja sotilaspoliittinen merkitys, *Tiede ja Ase*. 1937, s. 204.

⁴ Ks. Liite 1; Statistics and Research Åland: *Statistics*. s. 3, [<http://www.asub.ax/files/alsiff15sv.pdf>], luettu 26.10.2016.

Tutkimuksessa Ahvenanmaata tarkastellaan vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen määritelmän mukaisesti, koska sopimuksessa on määritetty tarkasti se alue, joka on kansainvälisin sopimuksin demilitarisoitu ja neutraali. Ahvenanmaata voisi tarkastella myös vain maa-alueiden, karien ja luotojen perusteella, mutta se ei olisi tässä tutkimuksessa perusteltua, koska vuoden 1921 sopimuksen mukaan Ahvenanmaahan kuuluvat myös vesialueet. Sopimuksen mukaan demilitarisoitu vyöhyke muodostuu Ahvenanmaan saarista ja niistä kolmen meripeninkulman eli noin viiden ja puolen kilometrin päähän ulottuvista aluevesistä⁵.

Ahvenanmaa on ollut useiden valtiosopimusten perusteella demilitarisoitu ja neutraali alue lähes sadan vuoden ajan. Vuonna 1921 Genevessä laaditussa demilitarisointisopimuksessa Suomi sitoutui muiden sopijaosapuolien tavoin kunnioittamaan Ahvenanmaan demilitarisoitua asemaa. Suomi ei ole saanut sopimuksen nojalla sijoittaa saariryhmän alueelle sotilaita tai mitään sotilaallisia järjestelmiä, rakennuksia tai laitteita. Myöskään sotilaallisten toimien harjoittelu tai valmistelu ei ole rauhan aikana mahdollista. Tästä huolimatta sopimus velvoittaa Suomea puolustamaan Ahvenanmaata sotilaallisesti, mikäli Itämeren alueella kehittyä sotilaallinen kriisi, joka uhkaa Ahvenanmaan koskemattomuutta.⁶ Suomen asema on alueen puolustajana sotilaallisen kriisin syntyessä haastava, koska demilitarisointi helpottaa hyökkäystä ja vaikeuttaa puolustusta sekä sen valmistelua⁷.

Asiantuntijat, sotilaat ja päättäjät ovat keskustelleet Ahvenanmaan asemasta useiden vuosikymmenien ajan. Joissakin kansallisissa puheenvuoroissa Ahvenanmaata pidetään sotilaallisena tyhjiönä, jonka koskemattomuus olisi vaarassa itämerellisessä sotilaallisessa konfliktissa⁸.

⁵ Maanmittauslaitos: *Ahvenanmaan sopimuksen rajojen tekninen määrittely*. 2012, s. 1, [http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=49889&contentlan=1&culture=fi-FI#Ahvenanmaa_lyhyesti], luettu 1.2.2018.

⁶ Joenniemi, Pentti: Åland in the New Europe: A Case of Post-Sovereign Political Life, *Autonomy and Demilitarisation in International Law: The Åland Islands in a Changing Europe*. Lauri Hannikainen & Frank Horn, Kluwer Law International, Hague 1997, s. 10.

⁷ Tarkka, Jukka: *Yhteinen uhka ja puolustus*. 2016, [<http://jukkatarikka.blogspot.fi/2016/09/kolumni-2292016-yhteinen-uhka-ja.html>], luettu 24.2.2018.

⁸ Yle uutiset: *Puolustusministeri Niinistö: Demilitarisoituna Ahvenanmaa muodostaa sotilaallisen tyhjiön*. 2016, [<https://yle.fi/uutiset/3-9234632>], luettu 31.1.2018.

Ahvenanmaa on ollut historiassa sotilasstrategisesti tärkeä ja sillä olisi edelleen sotilaallisesti merkittävä rooli Itämeren hallinnassa. Saariryhmä sopii mainiosti tukikohdaksi koko Itämeren alueella toteutettaviin hyökkäys- ja puolustusoperaatioihin, mikä saattaa etenkin kriisin alkuvaiheessa kiinnostaa useita eri sodan toimijoita⁹. Ahvenanmaan asemasta on sovittu useilla kansainvälisillä sopimuksilla, mutta ne eivät välttämättä takaa alueen koskemattomuutta. Sodan syttyessä voi kukin osapuolista kokea kansainvälisten sopimusten rikkomisen Itämeren alueen hallinnan kustannuksella kannattavaksi vaihtoehdoksi¹⁰. Tällöin Suomi on velvollinen puolustamaan Ahvenanmaata hyökkääjää vastaan ja saattaa tulla samalla ajautuneeksi mukaan suurempaan konfliktiin.

2010-luvulla Itämeren turvallisuustilanteessa on tapahtunut nopeita ja arvaamattomia muutoksia. Naton ja Venäjän välisestä kilpavarustelusta ja alueellisesta valtakamppailusta johtuva vastakkainasettelu Itämeren alueella on luonut Suomen lähialueille uudenlaisia sotilaallisia jännitteitä, joiden kehitystä on vaikea ennakoida. Venäjä on osoittanut toistuvasti halunsa turvata Itämeren alueen intressejään samaan aikaan, kun Naton sotilaallinen voima muun muassa Baltian maissa on kasvanut. Valtioneuvoston vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan seuraavasti: ”*Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiselle toimintaympäristölle ovat ominaisia muutoksen nopeus ja ennustamattomuus.*”¹¹ Vaikka sotilaallinen jännite Itämerellä kasvaisi edelleen, on epätodennäköistä, että Suomi rikkoisi yksipuolisesti Ahvenanmaan demilitarisointisopimusta¹². Toisaalta saariryhmän onnistunut puolustus vaatisi sotilaallisia valmisteluja ja ennakkointia. Suomen tulisi kyetä valmistelemaan puolustus jo rauhan aikana rikkomatta kansainvälisiä sopimuksia. Tämä ristiriita on yksi keskeinen peruste tämän tutkimuksen tekemiselle.

⁹ Sauramo (1937), s. 204.

¹⁰ Blombergs, Fred: Johdatus Suomen turvallisuuspolitiikkaan kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa, *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu 2016a, s. 7.

¹¹ Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko 7/2016. Helsinki 2016, s. 10.

¹² Hannikainen (1994), s. 648–651.

Ahvenanmaa on Itämeren alueen käytön kannalta sotilaallisesti tärkeä, mutta sen roolia kansainvälisen politiikan toimintakentässä ei tulisi liioitella. Venäjän haastaessa koko Euroopan ja arktisen alueen turvallisuusjärjestelmän, ovat Itämeri ja Ahvenanmaa sivunäyttämöitä. Tästä huolimatta Itämeri on tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen, koska se on pieni sisämeri Pohjolassa, jonka taloudellinen ja logistinen merkitys on etenkin Suomelle suuri¹³. Itämeri on paikallisesti merkityksellinen, mutta suurvaltojen valtakamppailussa yksi monista kilpailun näyttämöistä. Tämä huomio suhteuttaa Itämeren turvallisuusympäristön muutosten tutkimuksen muuhun kansainvälisten suhteiden ja strategian tutkimuksen kenttään.

Itämeren turvallisuuteen liittyvässä keskustelussa on esitetty pohdintoja siitä, joutuisiko Suomi osallistumaan joka tapauksessa Itämeren alueella syntyvään sotaan. Vuonna 2016 ilmestyneessä ulkoasianministeriön tilaamassa selvityksessä ”Arvio Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista” todetaan, että Suomi ja Ruotsi olisivat Euroopan unionin ja kahdensivulisten sopimusten nojalla todennäköisesti osallisena sotilaallisessa konfliktissa Itämeren alueella¹⁴. Vaikka selvitys on neljän arvostetun tutkijan ja entisen diplomaatin tuotos, se saattaa poliittisesta luonteestaan johtuen sisältää myös tavoitteellisia päätelmiä¹⁵. Työryhmän näkemys kuitenkin muistuttaa, että Itämeren turvallisuusympäristön heikentymisellä on Suomelle negatiivisia turvallisuuspoliittisia seuraamuksia. Myös muissa valtiollisissa turvallisuusalan julkaisuissa ja selvityksissä maalaillaan synkkiä kuvia Itämeren turvallisuustilanteen kehityksestä¹⁶. Useissa lähteissä turvallisuustilanteen heikkenemisen syyksi todetaan Venäjä. Muun muassa vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan suoraan: ”Euroopan ja Itämeren alueen turvallisuustilanne on heikentynyt. Venäjä valtasi Krimin ja synnytti Itä-Ukrainassa konfliktin. On syntynyt negatiivinen kierre, jonka vaikutuksesta jännite Itämeren alueella on kasvanut ja sotilaallinen toiminta lisääntynyt.”¹⁷

¹³ Valtioneuvoston kanslia: *Valtioneuvoston puolustusselonteko 5/2017*. Helsinki 2017, s. 8.

¹⁴ Bergquist, Mats; Francois Heisbourg, René Nyberg & Teija Tiilikainen: *Arvio Suomen mahdollisen NATO-jäsenyyden vaikutuksista*. Ulkoasianministeriö, Helsinki 2016, s. 50.

¹⁵ Nokkala, Arto: *Itämeren piiri ja sodan pelit*, Osa 2, 2016, s. 2, [<http://www.sgseura.fi/index.php/12-ajankoh-taista/blokit-2/27-arto-nokkala>], luettu 31.1.2018.

¹⁶ Puolustusselonteko (5/2017), s. 8–10.

¹⁷ VNS (7/2016), s. 13.

Venäjä on toteuttanut 2000-luvun aikana lähialueillaan sotilaallisia operaatioita omien intressiensä edistämiseksi. Venäjä kävi vuonna 2008 lyhyen sodan Georgian kanssa ja valloitti vuonna 2014 Krimin niemimaan Ukrainalta vastoin kansainvälisiä sopimuksia. Georgian ja Ukrainan konfliktit sekä Krimin miehitys ovat aiheuttaneet viime vuosina keskustelua myös Ahvenanmaan mahdollisesta kohtalosta. Venäjän peitetty sotilasoperaatio Krimin niemimaan valloittamiseksi osoittaa, ettei nykyaikaisissa sotilaallisissa konflikteissa välttämättä käytetä vain perinteisiä sodankäynnin keinoja eivätkä kansainväliset sopimukset takaa valtioiden tai alueiden koskemattomuutta. Uudet asejärjestelmät, kyber- ja informaatisodankäynnin keinot sekä muut hybridisodankäynnin muodot haastavat käsityksen perinteisestä sodankäynnistä. Sodan kuvan muutos ja vaikuttamisen keinojen merkittävä lisääntyminen asettavat Suomen kannalta Ahvenanmaan sotilaallisen puolustamisen ja siihen valmistautumisen yhä monimuotoisempien ja laaja-alaisempien uhkien ja haasteiden alaiseksi.

Historia on osoittanut, että Itämeri on sotilaallisesti tärkeä alue Suomen ja myös Ruotsin puolustukselle. Historiasta on myös löydettävissä toinen tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisen havainto. Ahvenanmaa ei ole välttynyt viimeisen sadan vuoden aikana Itämerellä vaikuttaneissa sodissa kertaakaan sotilaallisilta toimilta – kansainvälisistä sopimuksista huolimatta¹⁸. Toisessa maailmansodassa sekä Saksalla että Neuvostoliitolla oli suunnitelmat Ahvenanmaan valtaamiseksi¹⁹. Edellä esitettyjen havaintojen perusteella voi todeta, että Ahvenanmaan demilitarisointisopimuksen tarkastelu Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutosten kontekstissa on ajankohtaista ja tarpeellista²⁰.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Ahvenanmaan erityisasemaa kohtaan on ollut tutkimuksellista kiinnostusta monesta suunnasta niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla jo 1920-luvulta lähtien. Ahvenanmaan erityisasemaa on tarkasteltu historiallisista, turvallisuuspoliittisista, kansainvälisoikeudellisista sekä sotilasstrategisistä näkökulmista. Tutkimuksellisen kiinnostuksen pysyvyys ja tieteenalat ylittävä laajuus osoittavat, että Ahvenanmaan asema on ollut ja on edelleen merkityksellinen niin Suomelle kuin koko Itämeren alueen turvallisuuspoliittiselle dynamiikalle.

¹⁸ Rosas, Allan: The Åland Islands as a Demilitarised and Neutralised Zone, *Autonomy and Demilitarisation in the International Law: The Åland Islands in a Changing Europe*. Lauri Hannikainen & Frank Horn, Kluwer Law International, Hague 1997, s. 24.

¹⁹ Hannikainen (1994), s. 618.

²⁰ VNS (7/2016), s. 13.

Suomessa on tutkittu Ahvenanmaan demilitarisoitua asemaa sekä sotilas- että siviilioppilaitoksissa. Etenkin Maanpuolustuskorkeakoulussa ja Åbo Akademiassa Ahvenanmaa on ollut useiden tutkimusten kohteena²¹. Suomessa tehdyt tutkimukset voidaan jaotella juridiseen, poliittiseen ja sotilasstrategiseen ulottuvuuteen²². Kaikkia tutkimuksia yhdistää havainto siitä, että Ahvenanmaan pitkään jatkunut rooli demilitarisoituna ja neutraalina alueena ei ole yksinkertainen alati muuttuvassa turvallisuusympäristössä. Tutkimusten erilaisista näkökulmista ja tutkimusasetelmista johtuen myös niiden johtopäätökset eroavat toisistaan.

Yksi osoitus Ahvenanmaan erityisasemaa kohtaan pitkään jatkuneesta mielenkiinnosta on kapteeni L. J. Sauramon ”Tiede ja Ase”-lehdessä vuonna 1937 julkaistu artikkeli ”Ahvenanmaan sotilaallinen ja sotilaspoliittinen merkitys”. Hän päätyi työssään johtopäätöksiin, joiden mukaan demilitarisointisopimuksen merkitystä rauhan turvaamisen kannalta tulee vakavasti epäillä. Hänen mielestään sopimuksen takuuarvo on muuttuneiden valtiollisten olosuhteiden takia pienentynyt. Sauramon työssään tekemät päätelmät eivät ole ikänsä puolesta enää välttämättä päteviä, koska tuon ajan maailmanpoliittinen tilanne oli toisenlainen kuin nykyaikana. Toisaalta Sauramon tekstistä on löydettävissä yhtäläisyyksiä nykyhetkeen, mikä tekee hänen ajattomista havainnoistaan vähintään mielenkiintoisia.²³

Maanpuolustuskorkeakoulun vuonna 1995 julkaisemassa Anders Gardbergin strategian tutkimustyössä ”Åland Islands – A Strategic Survey” tarkastellaan Ahvenanmaan saariryhmän sotilasstrategista merkitystä niin Suomelle, Ruotsille, Venäjälle kuin Natolle ja Yhdysvalloille. Gardbergin työn arvoa kuvaa se, että tutkimus on julkaistu Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarjassa ”Finnish Defence Studies”, joka edustaa Suomen puolustus- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksen kärkeä. Tutkimus on laaja ja tarkka historiaan pohjautuva analyysi Ahvenanmaan sotilaallisesta merkityksestä, mikä on auttanut tämän tutkimuksen toteutusta. Tutkimuksen ainoa merkittävä puute on sen ikä. Yli 20 vuotta vanhassa tutkimuksessa ei kyetä ottamaan huomioon 2000-luvulla tapahtuneita aseteknologisia harppauksia ja sodankäynnin muutoksia. Tästä huolimatta tutkimuksen analyysi on kattavaa ja se sisältää Sauramon tekstin tapaan paljon ajattomia havaintoja Ahvenanmaan sotilaallisesta merkityksestä Itämeren alueen toimijoille.²⁴

²¹ Lindgren, Alexander: *Valmiuden kohottaminen Ahvenanmaan demilitarisoidulla vyöhykkeellä*. Maanpuolustuskorkeakoulu 2014, s. 3.

²² Källman (2007), s. 15.

²³ Sauramo (1937), s. 227–230.

²⁴ Gardberg, Anders: *Åland Island – A Strategic Survey*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Finnish Defence Studies 8, Helsinki 1995.

Muita maininnan ansaitsevia Maanpuolustuskorkeakoulussa laadittuja Ahvenanmaa -tutkimuksia ovat Simon Källmanin tutkimus ”Ahvenanmaan strateginen merkitys”, kapteeniluutnantti Hannu Roposen tutkimus ”Itämeren alueen turvallisuuskehitystä koskeva ennakointi – Suomen ja Ruotsin turvallisuusarviointien vertailu” sekä kapteeniluutnantti Alexander Lindgrenin tutkimus ”Valmiuden kohottaminen Ahvenanmaan demilitarisoidulla vyöhykkeellä”. Källman pohtii työssään geopolittisen analyysin ja voimavara-analyysin keinoin Ahvenanmaata koskevia kansainvälisiä sopimuksia sen hetkisen turvallisuustilanteen näkökulmasta. Tutkimus painottuu strategisen merkityksen pohdintaan pitkällä aikavälillä. Tutkimus on tehty vuonna 2007, minkä vuoksi työssä esitetty analyysi Itämeren turvallisuusympäristön tilasta on osittain vanhentunut.²⁵ Roponen esittää työssään kolme erilaista turvallisuuskehityksen suuntaa ja vertailee niiden perusteella Suomen ja Ruotsin turvallisuusarviointeja. Hänen mielestään keskeisin Itämeren epäsuotuisan kehityssuunnan aiheuttaja on Venäjä ja sen harjoittama ulkopoliittikka.²⁶ Lindgren päätyy vuonna 2014 tehdyssä tutkimuksessaan johtopäätökseen, jonka mukaan vuoden 1921 demilitarisointisopimus mahdollistaa valmiuden kohottamisen Ahvenanmaalla, mutta sotilaallisen valmiuden kohottaminen on oltava oikeudellisesti kestäväällä tavalla perusteltu valitsevaan ulkopoliittiseen tilanteeseen nähden. Hän toteaa, että valmiuden kohottamisen keinovalikoima on laaja ja demilitarisointisopimus sisältää tulkinnanvaraisuutta.²⁷

Euroopan ja Itämeren alueen turvallisuusympäristön muutoksien kontekstissa Ahvenanmaa-tutkimusta ovat tehneet muun muassa Carolina Camilla Vuori sekä Claudio Scarpulla. Vuori on tutkinut Ahvenanmaan turvallisuuteen liittyviä kysymyksiä laajan turvallisuuden näkökulmasta vuonna 2004 tutkimuksessaan ”Ahvenanmaan asema ´turvallisuusarkkitehtuurin´ murroksessa: Ahvenanmaan turvallisuuskysymykset laajan turvallisuuskäsityksen pohjalta”. Tutkimuksessa tarkastellaan Ahvenanmaan turvallisuutta kokonaisvaltaisesti kylmän sodan jälkeisenä aikana.²⁸ Scarpullan tutkimus ”The Constitutional Framework for the Autonomy of Åland” on sekä historiallinen että kansainvälisoikeudellinen katsaus Ahvenanmaan erityis asemasta. Hänen työssään Ahvenanmaan autonomista ja demilitarisoitua asemaa tarkastellaan Euroopan unionin integraation näkökulmasta.²⁹

²⁵ Källman (2007), s. 59–63.

²⁶ Roponen, Hannu: *Itämeren alueen turvallisuuskehitystä koskeva ennakointi – Suomen ja Ruotsin turvallisuusarviointien vertailu*. Maanpuolustuskorkeakoulu 2010, s. 40.

²⁷ Lindgren (2014), s. 36.

²⁸ Vuori, Camilla Carolina: *Ahvenanmaan asema ”turvallisuusarkkitehtuurin” murroksessa: Ahvenanmaan turvallisuuskysymykset laajan turvallisuuskäsityksen pohjalta*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2004.

²⁹ Scarpulla, Claudio: *The Constitutional Framework for the Autonomy of Åland: A Survey of the Status of an Autonomous Region in the throes of European Integration*. Second revised edition, Åland högskola, Maarianhamina 2002.

Ulkomaisista historiallisista ja kansainvälisoikeudellisista Ahvenanmaa -tutkimuksista keskeisiä ovat Lauri Hannikaisen ja Frank Hornin ”Autonomy and Demilitarisation in International Law: The Åland Islands in a Changing Europe”, Mikaela Björkholmin ja Allan Rosasin ”Ålandsöarnas demilitarisering och neutralisering” sekä Lauri Hannikaisen vuonna 1994 ilmestynyt artikkeli ”The Continued Validity of the Demilitarised and Neutralised Status of the Åland Islands”³⁰. Näiden töiden vaikutusta Ahvenanmaan kansainvälisoikeudelliseen tutkimukseen ei voi ohittaa, koska ne kaikki sisältävät ansiokasta tulkintaa Ahvenanmaan erityis- asemasta osana muuttuvaa eurooppalaista turvallisuusrakennetta.

Kaikissa journalismia laadukkaammissa Ahvenanmaahan liittyvissä kansallisissa ja kansainvälisissä julkaisuissa yhdistyy käsitys siitä, että Ahvenanmaan asemaa määrittävät historialliset, kansainvälisoikeudelliset, sotilaalliset ja poliittiset lainalaisuudet, jotka ovat muodostuneet pääasiassa viimeisen sadan vuoden aikana. Nämä eri suunnista tulevat tutkimukselliset virtaukset osoittavat Ahvenanmaan ainutlaatuisen ja monimutkaisen aseman osana Suomen turvallisuusympäristön kehitystä.

Kaikissa yllä mainituissa tutkimuksissa tuodaan esille, että Ahvenanmaa on ympäröivän toimintaympäristön muutoksien vaikutusten alainen, eikä sitä voida tarkastella Itämeren turvallisuusympäristöstä irrallisena. Kaikki Ahvenanmaan asemasta laaditut tutkimukset ovat tämän työn kannalta hyödyllisiä, mutta ne myös osoittavat, että aiheen lisätutkimukseen on tarvetta. Mikään tutkimuksista ei ole niin tuore, että siinä otettaisiin huomioon 2010-luvun aikana tapahtunut Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön kehitys ja sodan kuvan muutokset³¹.

³⁰ Hannikainen, Lauri & Horn, Frank: *Autonomy and Demilitarisation in the International Law: The Åland Islands in a Changing Europe*. Kluwer Law International, Hague 1997; Björkholm, Mikaela & Rosas, Allan: *Ålandsöarnas demilitarisering och neutralisering*. Åbo Akademi, Turku 1990; Hannikainen, Lauri: *The Continued Validity of the Demilitarised and Neutralised Status of the Åland Islands*, *Zeitschrift Für ausländisches und öffentliches Recht und Völkerrecht*. Max-Planck-Institut Für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Heidelberg 1994.

³¹ Puolustusselonteko (5/2017), s. 10.

Lisäksi vuonna 2015 ilmestynyt puolustusministeriön hankkeeseen liittynyt selvitys ”Puolustusvoimille säädettyjen, muiden viranomaisten tukemiseen liittyvien tehtävien toimeenpano Ahvenanmaalla” viestii, ettei Ahvenanmaan kansainvälisoikeudellinen asema osana Suomen turvallisuusympäristön muutoksia ja sotilaallisen puolustuksen valmistelua ole välttämättä täysin selkeä edes valtiollisella tasolla³². Näin ollen tämän työn tutkimusasetelma on ajankohtainen, tarpeellinen ja perusteltu. Lisäksi tämä tutkimus liittyy luonnolliseksi jatkumoksi aikaisempien tutkimusten joukkoon.

1.3 Tutkimuskysymykset

Ahvenanmaan demilitarisointisopimus on Suomea rajoittava, velvoittava ja oikeuttava asiakirja, joka määrittää Suomen sotilaallisia toimintamahdollisuuksia niin rauhan kuin sodan aikana. Asiakirja ja sen puolustusvelvoite ovat säilyneet muuttumattomina jo lähes sata vuotta, vaikka Itämeren ja Suomen lähialueet ovat kokeneet monenlaisia turvallisuusympäristön myrskyjä. 2010-luvun aikana Itämeren kiristynyt sotilaallinen turvallisuustilanne ja sodan kuvan muutos yhä monimutkaisemmaksi asettavat demilitarisointisopimuksen uudenlaisten paineiden alaiseksi.³³ Näin ollen tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat:

Päättökysymys:

- Miten Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutokset vaikuttavat Ahvenanmaan demilitarisointisopimuksen Suomelle sallimien sotilaallisten toimintamahdollisuuksien hyödyntämiseen?

Alatutkimuskysymykset:

- Millaisia sotilaallisia toimintamahdollisuuksia Ahvenanmaan demilitarisointisopimus Suomelle sallii?
- Miten Itämeren sotilaallinen turvallisuusympäristö on muuttunut 2010-luvulla ja mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet?

³² Puolustusministeriö: *Puolustusvoimille säädettyjen, muiden viranomaisten tukemiseen liittyvien tehtävien toimeenpano Ahvenanmaalla*. Selvitys, 2015, [http://www.defmin.fi/files/3147/Ahvenanmaa_selvitys.pdf], luettu 18.1.2018; selvityksen päätelmissä ehdotetaan, että puolustusvoimien virka-avun antamisesta Ahvenanmaalla laadittaisiin valtioneuvoston yhteinen ja laajempi selvitys, koska kansainvälisten sopimusten rajoitteista puolustusvoimien läsnäoloon Ahvenanmaalla vallitsee erilaisia käsityksiä.

³³ VNS (7/2016), s. 16.

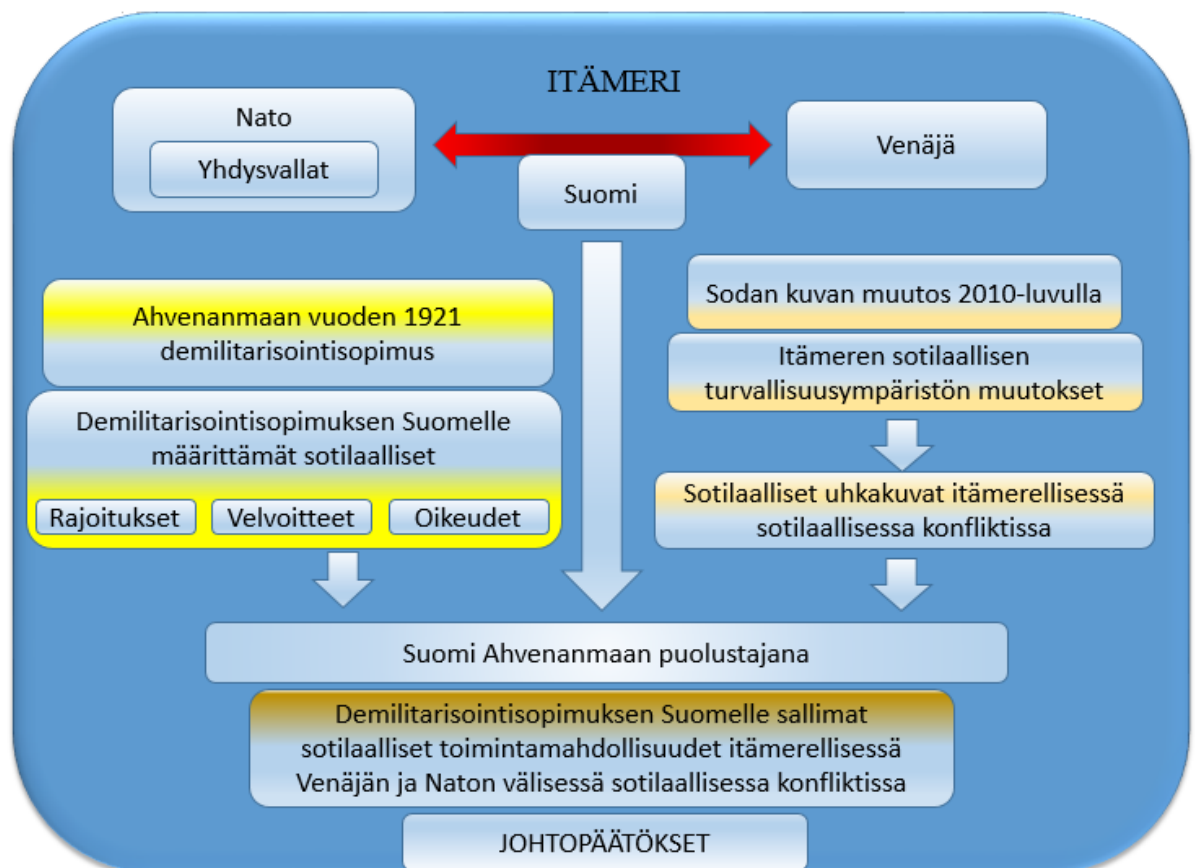
1.4 Rakenne

Kuten päätutkimuskysymyksestä käy ilmi, tämän tutkimuksen rakenne perustuu siihen, että vuoden 1921 Ahvenanmaan demilitarisointisopimuksen Suomelle sallimia sotilaallisia toimintamahdollisuuksia verrataan Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutoksiin. Tutkimuksen rakenne on kolmiosainen.

Ensimmäisenä tarkastellaan Ahvenanmaan demilitarisointisopimusta muiden Ahvenanmaata koskevien kansainvälisten sopimusten yhteydessä ja määritellään sisällönanalyysin ja luokittelun keinoin sopimuksen Suomelle asettamat sotilaalliset rajoitukset, velvoitteet ja oikeudet. Nämä yhdistämällä muodostetaan Suomen sotilaalliset toimintamahdollisuudet ja vastataan tutkimuskysymykseen: ”*Millaisia sotilaallisia toimintamahdollisuuksia Ahvenanmaan demilitarisointisopimus Suomelle sallii?*”.

Toisena tarkastellaan Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön kehitystä 2010-luvulla sodan kuvan muutoksen kontekstissa. Tutkimusaineistoa analysoidaan valituista teoreettisista näkökulmista ja muodostetaan vastaus tutkimuskysymykseen: ”*Miten Itämeren sotilaallinen turvallisuusympäristö on muuttunut 2010-luvulla ja mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet?*”. Kolmen kansainvälisen tutkimusraportin avulla luodaan yksi itämerellisen sotilaallisen konfliktin malli, jonka perustella pohditaan, millaisia uhkakuvia Ahvenanmaata kohtaan saattaisi Itämerellä tapahtuvan konfliktin yhteydessä kohdistua.

Viimeisenä yhdistetään aikaisemmissa luvuissa tehdyt havainnot ja muodostetaan vastaus päätutkimuskysymykseen: ”*Miten Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutokset vaikuttavat Ahvenanmaan demilitarisointisopimuksen Suomelle sallimien sotilaallisten toimintamahdollisuuksien hyödyntämiseen?*”. Seuraava kuva havainnollistaa tutkimuksen rakennetta:

Kuva 1: Tutkimuksen rakenne

Aikaisemmin tehdyn Ahvenanmaa -tutkimuksen laajuuden perusteella on todettava, että Ahvenanmaan turvallisuuspoliittisesta asemasta ei ole mahdollista muodostaa tässä tutkimuksessa tyhjentävää vastausta. Mikäli Ahvenanmaan kokonaisvaltaisesta asemasta osana Itämeren turvallisuuskehitystä haluaisi muodostaa kaiken kattavan käsityksen, tulisi sitä tarkastella historiallisista, sotilaallisista, kansainvälisoikeudellisista, poliittisista ja mahdollisesti myös yhteiskunnallisista näkökulmista. Kaikkien eri tutkimuksellisten suuntien huomioiminen ei kuitenkaan ole tämän työn rajallisuudesta johtuen mahdollista. Tutkimuksen rajoituksia tarkastellaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

1.5 Käsitteet ja rajaukset

Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön tutkiminen on monimutkaista, koska se sisältää monia eri tasoja ja ulottuvuuksia. Turvallisuus on käsitteenä tulkinnanvarainen, kontekstisidonnainen ja sitä voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta yksilön turvallisuudesta globaaliin turvallisuuteen³⁴.

³⁴ Booth, Ken: *Theory of World Security*. Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 97; Limnell, Jarno: *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Edita Prima Oy, Helsinki 2009, s. 44–45.

Tässä tutkimuksessa turvallisuutta tarkastellaan Suomen valtion näkökulmasta osana kansainvälistä turvallisuuskehitystä. Valtion turvallisuus voidaan nähdä rakentuvan alueellisesta koskemattomuudesta, suvereniteetin säilyttämisestä ja tärkeimpien valtiollisten intressien turvaamisesta³⁵. Näin ollen Suomen turvallisuuspolitiikalla tarkoitetaan niitä ulko- ja puolustuspolitiikan toimia, joilla turvataan Suomen valtion ja yhteiskunnan turvallisuus kaikissa oloissa³⁶. Valtioneuvoston selonteon mukaan Suomi pyrkii varmistamaan valtiollisen turvallisuutensa säilymisen muun muassa ylläpitämällä ja kehittämällä uskottavia sotilaallisia suorituskykyjä, syventämällä kansainvälisiä suhteita ja yhteistyötä sekä seuraamalla tarkasti erityisesti lähialueen toimijoiden sotilaallisia kykyjä ja aikomuksia³⁷.

Turvallisuuden käsitteeseen liittyy keskeisesti uhkan käsite. Ne eivät välttämättä ole toistensa vastakohtia, mutta niiden välillä vallitsee vuorovaikutus. Turvallisuuden kasvattamisella pyritään poistamaan uhkia tai minimoimaan niiden vaikutuksia, ja uhat heikentävät turvallisuutta. Perinteisesti valtion turvallisuuspolitiikassa uhkan määritelmä on liittynyt sotilaallisiin uhkiin³⁸. Puolustusvoimien kenttäohjesääntö määrittelee uhkan olevan poliittisen tahdon ja sotilaallisen kyvyn yhdistelmä³⁹. Potentiaalisella uhkaajalla tulee olla sotilaallisen kyvyn lisäksi myös tahtoa sotilaalliseen toimintaan⁴⁰. Esimerkiksi Venäjän sotilaallinen kyky on viime vuosien aikana kasvanut ja sen tulevaisuuden kehitystä on mahdollista arvioida pidemmällä aikavälillä. Vaikka sotilaallisen kyvyn ennustettavuus on yleensä hyvä, valtion poliittinen tahto voi muuttua nopeasti, jolloin se voi muodostaa uhkan toista valtiota kohtaan yllättäen. Lisäksi voidaan väittää, että poliittinen tahto on peruste asevoimien käytölle ja sota on politiikan jatkamista eri keinoin⁴¹.

³⁵ Shiraev, Eric & Zubok, Vladislav: *International relations*. Oxford University Press 2016, s. 155.

³⁶ Kadettikunta Ry: *Turvallisuuspolitiikan käsite*. Turvallisuuspolitiikan tietopankki, 2016, [<http://www.turpopankki.fi/fi/index.php/turvallisuuspolitiikka/turvallisuuspolitiikan-kasite>], luettu 18.1.2018.

³⁷ VNS (7/2016), s. 15–16.

³⁸ Seppälä, Pekka: *Uhka käsitteenä*. Maanpuolustuskorkeakoulu 2011, s. 1.

³⁹ Puolustusvoimat: *Kenttäohjesääntö – yleinen osa – puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet*. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, s. 27.

⁴⁰ Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas: *Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuuskäsitys ja uhkakuvapolitiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan*. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, s. 10.

⁴¹ Clausewitz, Carl von: *Vom Kriege*. [<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/c/carlvoncla173171.html>], luettu 10.11.2016.

Kansainvälisellä oikeudella tarkoitetaan yleisesti hyväksyttyjä sääntöjä ja käytänteitä, joita noudatetaan valtioiden, järjestöjen ja organisaatioiden välisessä kansainvälisessä kanssakäymisessä. Kansainvälisen oikeuden tehokkuuden ja toimivuuden edellytys on se, että valtiot tunnustavat sen olemassaolon ja noudattavat sitä. Mikään yksittäinen valtio ei ole kansainvälisen oikeuden yläpuolella.⁴²

Demilitarisaatiolla eli linnoittamattomuudella tarkoitetaan sitä, ettei minkäänlaisia linnoitteita tai sotilaallisia rakennelmia saa rakentaa tai ylläpitää määritetyllä alueella. Demilitarisoinnin tavoitteena on estää taistelut ja muu sotilaallinen toiminta sopimuksessa määritetyllä alueella tai vyöhykkeellä.⁴³

Neutraliteetilla eli puolueettomuudella tarkoitetaan sitä, ettei sopimuksessa määritetyllä alueella saa toteuttaa sotilaallisia toimia, edes sodan aikana. Neutraali valtio tai Ahvenanmaan tapauksessa itsehallinnollinen maakunta ei myöskään tunnusta olevansa minkään sotilasliiton tai liittouman jäsen, eikä kansainvälisoikeudellisella tasolla velvoita itseään toimimaan sodan tai sotilaallisen konfliktin osapuolena.⁴⁴

Hybridivaikuttamisella tarkoitetaan toimintaa ”- , jolla pyritään erilaisia, toisiaan täydentäviä keinoja käyttäen ja kohteen heikkouksia hyödyntäen saavuttamaan omat tavoitteet.”⁴⁵ Hybridisodankäynnissä yhdistellään sotilaallisia, taloudellisia, poliittisia ja muita ei-fyysisiä toimia poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Vuoden 2014 Krimin valtaus oli joidenkin tutkijoiden mielestä malliesimerkki hybridisodankäynnistä, koska se sisälsi ennennäkemättömän laajaa sotilaallisten ja ei-sotilaallisten keinojen käyttöä. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ei ole yhtenäistä käsitystä siitä, mitä hybridisodankäynnillä tai hybridivaikuttamisella tarkoitetaan. Eräät tutkijat kritisoivat hybridi-käsitteen käyttöä ja toteavat, että nykyaikaisissa konflikteissa käytetään kaikkia tilanteen vaatimia keinoja kuten ennenkin⁴⁶.

⁴² Shiraev & Zubok (2016), s. 5.

⁴³ Hannikainen (1994), s. 616; tässä tutkimuksessa demilitarisaatiolla ja linnoittamattomuudella on sama merkitys.

⁴⁴ Ibid. s. 616; tässä tutkimuksessa neutraliteetilla ja puolueettomuudella on sama merkitys.

⁴⁵ Turvallisuuskomitea: *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, Valtioneuvoston periaatepäätös*. Helsinki 2017, s. 96.

⁴⁶ Visuri, Pekka: Geopoliittinen kamppailu Euroopassa ja Suomen turvallisuus. *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 4, Helsinki 2016, s. 475.

Informaatiovaikuttamisella tarkoitetaan suunnitelmallista toimintaa ” - -, jonka tavoitteena on informaatiota muokkaamalla saada aikaan omien tavoitteiden mukaisia muutoksia kohteen informaatio- ja mielipideympäristössä.”⁴⁷

Valtio voidaan määritellä pieneksi valtioksi, jos sen valtaresurssit ovat pienemmät kuin yhden tai useamman sen naapurivaltioista tai lähialueen valtioista⁴⁸. Valittujen teoreettisten näkökulmien perusteella Suomi on pieni valtio. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ei ole yksiselitteistä määritelmää sille, miten valtio määritellään suurvallaksi tai pieneksi valtioksi. Pienten valtioiden keskeisiä piirteitä ovat sotilaallinen heikkous verrattuna suurvaltoihin, riippuvuus muiden valtioiden sotilaallisesta avusta sekä kyvyttömyys luoda yksin sellaista sotilaallista pelotetta, joka estäisi suurvaltaa hyökkäämästä sen alueelle.⁴⁹

Itämeren turvallisuusympäristön muodostumiseen vaikuttaa paljon sellaisia tekijöitä ja muuttujia, jotka ovat tässä tutkimuksessa jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei tutkimuksessa tunnustettaisi muiden turvallisuuden osatekijöiden ja toimijoiden vaikutusta sotilaallisen turvallisuusympäristön kehitykseen. Itämeren turvallisuuden kokonaisuus rakentuu niin valtiollisista kuin ei-valtiollisista tekijöistä.

Tutkimuksessa Itämeren alueen toimijoina tarkastellaan Suomen lisäksi Yhdysvaltoja, Natoa ja Venäjää. Yhdysvaltoja ja Venäjää tarkastellaan yksittäisinä toimijoina ja suurvaltoina, koska poliittisen realismin näkökulmasta kansainvälisen järjestelmän tärkein yksittäinen toimija on omaa etuaan ajava valtio. Yhdysvallat tulee lisäksi ymmärtää merkittävänä sotilaallisena toimijana Natossa.

Toimijoiden valintaa perustellaan kahdella argumentilla. Ensimmäiseksi, Itämeren alueen pienempien toimijoiden käyttäytyminen heijastelee suurvaltojen, kuten Venäjän ja Yhdysvaltojen, toimia⁵⁰. Toiseksi, valintaa ohjaavat tutkimuksessa käytettävät poliittisen realismin tieteenteoriat, jotka keskittyvät tarkastelemaan kansainvälistä järjestelmää suurvaltojen näkökulmasta. Itämeren turvallisuuskehitykseen vaikuttavat suurvaltojen ja Naton lisäksi myös muun muassa Ruotsi, Baltian maat, Puola, Saksa, Euroopan unioni ja erilaiset järjestöt, mutta kaikkien näiden toimijoiden tarkastelu ei ole työn rajauksista johtuen mahdollista.

⁴⁷ Turvallisuuskomitea (2017), s. 96.

⁴⁸ Knudsen, Olav Fagelund: *Sharing Borders with a Great Power: An Examination of Small State Predicaments*. Oslo 1992, s. 6.

⁴⁹ Vital, David: *The Survival of Small States: Studies in the Small Power / Great Power Conflict*. University Press, Oxford 1971, s. 18–20; Blombergs (2016a), s. 6.

⁵⁰ Mearsheimer, John J.: *The Tragedy of Great Power Politics*. New York - London 2001, s. 17–19.

Suomen kannalta merkittävin lähialueen toimija on Venäjä, koska se on Suomen naapurivaltio, suurvalta ja sillä on aina olemassa potentiaalinen mahdollisuus sotilaalliseen voimankäyttöön Suomea kohtaan⁵¹. John Mearsheimerin mukaan suurvallat ja niiden sotilaalliset voimat määrittävät koko kansainvälisen järjestelmän rakenteen, tasapainon ja turvallisuuden, mikä puoltaa edellä muodostettua rajausta⁵².

Venäjään ja sen sotilaalliseen toimintaan liittyy länsimaissa paljon vahvoja ja tunnesidonnaisia mielipiteitä. Venäjä koetaan sotilaallisesti arvaamattomana ja vaikeasti ennustettavana toimijana, mikä saattaa johtaa haluun pelkistää ja yksinkertaistaa asioita, jotka eivät ole todellisuudessa yksinkertaisia. Venäjää ja sen ulkopoliittisia ratkaisuja tarkasteltaessa on huomioitava, että valtionjohdon toiminta ei edusta kaikkia venäläisiä.

Venäjä on viime vuosina osoittanut vaikeasti ennakoitavaa ja jopa aggressiivista ulkopoliittista ja sotilaallista toimintaa lähialueillaan, kuten Georgiassa ja Ukrainassa. Georgian ja Ukrainan konfliktit luovat syyn pohtia, millaisia sotilaallisia uhkakuvia Venäjän toimet voivat aiheuttaa Itämeren alueelle. Toisaalta myös Yhdysvaltojen ja Naton sotilaallisen voiman kasvu Itämeren alueella ja Baltian maissa voidaan tulkita sotilaalliseksi uhkaksi. Suomi on kylmän sodan jälkeen osoittanut halunsa olla osa läntistä arvoyhteisöä, minkä takia esimerkiksi Yhdysvaltojen sotilaallisen voiman kasvu lähialueilla koetaan harvoin uhkaksi, pikemminkin turvallisuuden lisääjäksi. Poliittisen realismin näkökulmasta Yhdysvallat ajaa Itämerellä ja Baltiassa valtapoliittisia etujaan, jopa pienempien valtioiden kustannuksella⁵³. Suomi ja Ahvenanmaa saattavat joutua sotilaallisen painostuksen tai toimien kohteeksi suurvallan tavoitteiden varjossa. Fred Blombergs toteaa teoksessa ”Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia” seuraavasti: ”*Voimakkaat suurvallat ovat valmiit rikkomaan kansainvälisen oikeuden periaatteita edistääkseen kansallisia intressejään.*”⁵⁴ Tämän realistisen näkemyksen perusteella Venäjää ei tulisi kapeakatseisesti pitää ainoana sotilaallisten uhkien aiheuttajana Suomen lähialueilla.

⁵¹ Limnell (2009), s. 53.

⁵² Mearsheimer (2001), s. 3–5.

⁵³ Ibid. s. 3; Valtapolitiikalla tarkoitetaan politiikkaa, joka tähtää vallan lisäämiseen erilaisilla keinoilla sotilaallisen voiman käytöstä ei-sotilaallisiin keinoihin.

⁵⁴ Blombergs, Fred: Suomen turvallisuuspoliittinen dilemma. *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2016b, s. 513.

Suomen turvallisuusympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Tämä tutkimus on ajallisesti rajallinen ja tekohetkeen sidonnainen katsaus Itämeren turvallisuusympäristöstä. Tutkimuksen ajallinen raja-
 alku alkaa 2010-luvun alusta ja päättyy vuoden 2018 huhtikuuhun. Rajauksen perusteena on se, että 2000-luvun selonteista vuoden 2009 selonteko oli ensimmäinen, jossa tunnustettiin Suomen turvallisuusympäristön yllättävä heikentyminen ja Venäjän arvaamaton voimankäyttö. Muutos liittyi vuoden 2008 elokuussa puhjenneseen konfliktiin Venäjän ja Georgian välillä⁵⁵. Ajallinen raja-
 alku kohdistuu pääasiassa Itämeren turvallisuusympäristön tarkasteluun, koska Ahvenanmaan demilitarisointisopimus on luonteeltaan ajaton. Se on asiakirjana olemassa sellaisenaan, ympäröivän maailman muutoksista huolimatta. Sopimusta tulee kuitenkin tarkastella dynaamisesti muuttuneissa olosuhteissa sen oman elinvoimaisuuden turvaamiseksi.

Tutkimuksessa käytettävät lähteet muodostavat luonnollisen rajauksen aiheen tarkasteluun. Lähdemateriaali on pääasiassa kotimaista tutkimuskirjallisuutta, valtioneuvoston selontekoja ja selvityksiä sekä virallisia asiakirjoja ja raportteja. Lisäksi tutkimusaineistoon kuuluu kotimaisia uutislähteitä ja muutamia länsimaisia, kansainvälistä turvallisuutta käsitteleviä raportteja ja tutkimuksia. Lähteiden raja-
 alku on tarpeellista, mutta myös sen vaikutus on otettava huomioon. Mikäli lähdemateriaaliin kuuluisi vain venäläistä tai yhdysvaltalaisista tutkimuskirjallisuutta, muodostuisivat havainnot ja päätelmät todennäköisesti erilaisiksi tai jopa ristiriitaisiksi. Täysin puolueetonta lähdemateriaalia ei ole olemassa, koska jokaisella tekstillä on kirjoittaja, jolla on oma käsitys asioiden tilasta ja olemuksesta. Näin ollen tämän tutkimuksen lähteiden rajauksella on myös vaikutusta työn näkökulmaan ja johtopäätöksiin. Tästä huolimatta tutkimuksen johtopäätökset muodostetaan mahdollisimman objektiivisesti esiin nousseiden havaintojen perusteella.

1.6 Tutkimusmenetelmä ja -ongelma

Tutkimusmenetelmänä käytetään teorialähtöistä ja laadullista asiakirja-analyysia. Tämä tarkoittaa sitä, että valitusta aineistosta nostetaan esille tutkimustehtävään liittyviä havaintoja, joita analysoidaan valittujen teoreettisten näkökulmien avulla. Tutkimusmenetelmä ja käytettävä lähdeaineisto tarjoavat hyvän mahdollisuuden tarkastella lähes sadan vuoden ajan voimassa ollut kansainvälistä sopimusta osana alati muuttuvaa eurooppalaista turvallisuuskehitystä. Tapauskohteisesti käsiteltävän demilitarisointisopimuksen analysointi antaa myös vahvan pohjan sopimuksen tulkinnalle tulevaisuudessa tarkemmin, mikäli Itämeren sotilaallinen turvallisuus-tilanne jatkaa heikkenemistään.

⁵⁵ Valtioneuvoston kanslia: *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*. Valtioneuvoston selonteko 11/2009, s. 13.

Tutkimus voidaan jakaa menetelmällisesti kahteen osaan. Ensin tarkastellaan sisällönanalyysin ja luokittelun keinoin Ahvenanmaan asemaa määrittäviä kansainvälisiä sopimuksia ja vuoden 1921 Ahvenanmaan demilitarisointisopimusta, jonka perusteella selvitetään, millaisia sotilaallisia toimintamahdollisuuksia se Suomelle sallii. Toiseksi analysoidaan Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutoksia vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon, vuoden 2017 puolustuselonteon, asiantuntijalausuntojen ja turvallisuusalan raporttien ja selvitysten avulla sodan kuvan muutoksen kontekstissa.

Valittu tutkimusmenetelmä asettaa työlle haasteita ja mahdollisuuksia. Itämeren sotilaallinen turvallisuustilanne on jatkuvassa muutoksessa, joten 2010-luvun aikana tapahtuneet turvallisuusympäristön muutokset ovat vain kapea leikkaus käsiteltävään ilmiöön. Mikäli tutkimuksella haluttaisiin saavuttaa kattavampi ja mahdollisesti tulevaisuuden kehitystä ennustava katsoaus Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön kehityksestä, tulisi ilmiön ja siihen liittyvän tutkimusaineiston ajallinen otos olla pidempi.

Toinen haaste liittyy valitun tutkimusaineiston luokitteluun ja arviointiin. Kirjallisuutta ja aikaisempia tutkimuksia aiheesta on runsaasti, joten kattavan ja laadukkaan aineiston kerääminen ja valinta on vaikeaa. On mahdollista, että tutkijan lähdeaineistolle asettamat vaatimukset ja valintakriteerit ovat ristiriitaisia tutkimuskohteen tai -tehtävän kanssa. Tässä tutkimuksessa primäärilähteiden valinta on yksinkertainen, joten tutkimusaineiston valintaan tai luokitteluun liittyvä kritiikki kohdistuu pääasiassa tutkimuksen sekundäärilähteisiin.

Kolmanneksi on tiedostettava, että tutkimuksessa käytettävä länsimainen ja pääasiassa kotimainen tutkimuskirjallisuus sekä valtiolliset ulko- ja turvallisuuspoliittiset julkaisut edustavat suhteellisen subjektiivista ja rajoittunutta tulkintaa tutkittavasta ilmiöstä. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiset sekä puolustuspoliittiset selonteot ovat tutkimuskohteena kiinnostavia ja kokonaisvaltaisia, mutta myös ympäröityjä ja epäselviä. Tämä ristiriita asettaa laadukkaan sisällönanalyysin luomiselle haasteita, mutta myös mahdollisuuksia.

Minkään yksittäisen tutkimusmenetelmän tai -teorian avulla ei voi täydellisesti ymmärtää tutkittavaa ilmiötä, eikä tutkimusmenetelmiä tai -teorioita voida yleisesti asettaa paremmuusjärjestykseen. Laadullinen asiakirja-analyysi valikoitui tämän tutkimuksen menetelmäksi, koska Itämeren turvallisuusympäristön muutoksista ja Ahvenanmaan kansainvälisoikeudellisesta asemasta on saatavilla useita ajankohtaisia selvityksiä, raportteja ja selontekoja.

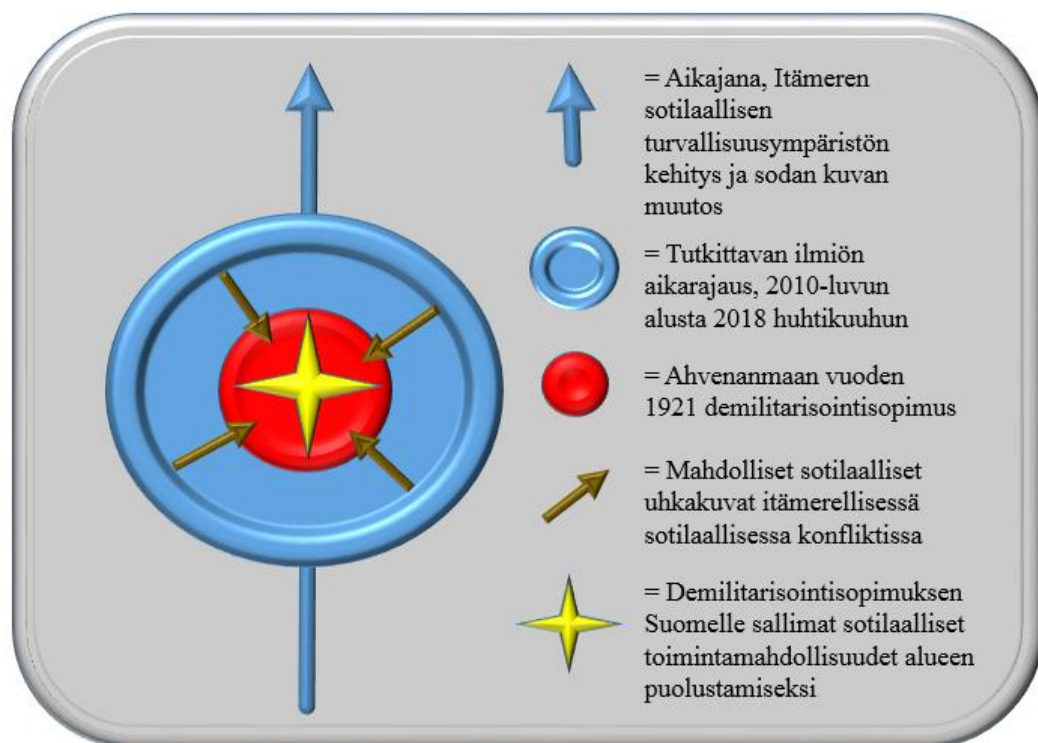
Tutkimuksen voisi toteuttaa myös toisenlaisin tutkimusmenetelmin, jotka tuottaisivat todennäköisesti erilaisia näkökulmia ja päätelmiä. Eräs mielenkiintoinen tapa Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön kehityksen ja Ahvenanmaan aseman tutkimukseen olisi asiantuntijoiden, sotilaiden ja päättäjien haastattelut.

Haastattelu tutkimusmenetelmänä nostaisi erilaisten näkökulmien lisäksi esille Ahvenanmaan demilitarisoituun asemaan liittyvät tunnesidonnaiset mielipiteet ja olettamukset, jotka ovat esiintyneet Ahvenanmaahan liittyvässä suomalaisessa keskustelussa vuosikymmenien ajan. Tästä syystä haastattelu ei myöskään valikoitunut tämän tutkimuksen menetelmäksi. Haastattelujen omiin kokemuksiin ja tietoihin perustuvat vastaukset eivät kertoisi Ahvenanmaan todellisesta asemasta Itämeren turvallisuusympäristössä, vaan pikemminkin niistä tunteista ja mielikuvista, joita suomalaisilla Ahvenanmaahan ja sen puolustukseen liittyy. Toisaalta laadullinen valtiollisiin selontekoihin ja selvityksiin kohdistuva asiakirja-analyysi saattaa lähdeaineiston poliittisuudesta johtuen korostaa toista ääripäätä. Näin ollen on todettava, että tutkimuksen tulosten muodostumiseen vaikuttaa työn teoreettisten valintojen lisäksi myös käytetty tutkimusmenetelmä. Työn poliittisen realismin näkökulma määrittää osin myös tutkimusmenetelmällistä valintaa. Poliittisen realismin keskittyessä tarkastelemaan turvallisuusympäristön kehitystä valtion näkökulmasta, on loogista, että tutkimusmenetelmäksi on valikoitunut laadullinen, valtiollisiin asiakirjoihin ja selvityksiin kohdistuva asiakirja-analyysi.

Tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus, jossa on pitkäikäistutkimuksellisia piirteitä. Pitkäikäistutkimuksella tarkoitetaan sitä, että ilmiötä tarkastellaan useiden vuosien tai vuosikymmenien ajan, jolloin analyysi perustuu ajallisesti pitkään otokseen⁵⁶. Ahvenanmaan vuoden 1921 demilitarisointisopimus ja sen Suomelle sallimat sotilaalliset toimintamahdollisuudet edustavat yksittäistä tapausta ja Itämeren sotilaallinen turvallisuusympäristö on pitkäikäinen sekä jatkuvasti kehittyvä ilmiö sen ympärillä. Ahvenanmaan historiallista erityisasemaa ei analysoida pitkäikäistutkimuksellisesti, vaikka yhtymäkohdat pitkäikäistutkimukseen perustuvat Ahvenanmaan sotilaallista historiaa ja sodan kuvan muutosta käsitteleviin lukuihin. Vaikka tutkimuksessa on pitkäikäistutkimuksellisia piirteitä, kyseessä ei ole tutkimus, jossa pitkä ajallinen ulottuvuus olisi korostunut. Toisin sanoen Ahvenanmaan asemaa ei käsitellä historian jatkuva tulkintana, mutta historialliset vaikutukset Ahvenanmaan aseman muodostumiseen otetaan huomioon.

⁵⁶ Jyväskylän yliopisto: *Pitkäikäistutkimus*. [<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/tutkimusstrategiat/pitkikaistutkimus>], luettu 17.3.2018.

Tutkimuksessa oletetaan, että demilitarisointisopimuksen ja Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön välillä vallitsee keskinäisriippuvuus, joten on perustelua esittää tutkimuksen luonne edellä mainitulla tavalla. Tutkimuksen keskiössä on demilitarisointisopimuksen Suomelle sallimat sotilaalliset toimintamahdollisuudet. Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön kehitystä verrataan näihin toimintamahdollisuuksiin. Sodan kuvan muutoksesta johtuen mahdollisessa itämerellisessä sotilaallisessa konfliktissa saattaisi esiintyä vaikeasti ennakoitavia sotilaallisia uhkia, joihin Suomen olisi Ahvenanmaan puolustuksen yhteydessä valmistauduttava vastaamaan. Nämä uhkat haastavat demilitarisointisopimuksen Suomelle sallimat sotilaalliset toimintamahdollisuudet. Seuraava kuva havainnollistaa kuvattua tutkimusongelmaa:

Kuva 2: Tutkimusongelma

1.7 Lähteet ja niiden kriittinen tarkastelu

Tutkimuksen primäärlähteitä ovat Ahvenanmaan demilitarisointisopimus vuodelta 1921 sekä Suomen ja Neuvostoliiton välillä vuonna 1940 solmittu sopimus Ahvenanmaasta. Muita primäärlähteiksi luokiteltavia julkaisuja ovat valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko vuodelta 2016, puolustuspoliittinen selonteko vuodelta 2017, puolustusministeriön ja oikeusministeriön yhteistyönä vuonna 2015 julkaistu selvitys ”Puolustusvoimille säädettyjen, muiden viranomaisten tukemiseen liittyvien tehtävien toimeenpano Ahvenanmaalla”.

Primäärilähteillä tarkoitetaan lähteitä, joita tutkija analysoi ilman muiden tekemää tulkintaa kyseisestä asiakirjasta tai julkaisusta. Primäärilähteet sisältävät vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tutkijan tehtävä on tulkita ja selventää tutkittavaa ilmiötä primäärilähteiden avulla niin, että vastaukset nousevat esiin. Primäärilähteistä muodostettuja päätelmiä tuetaan ja haastetaan valituilla sekundäärilähteillä eli julkaisuilla, jotka ottavat kantaa primäärilähteisiin tai tutkittavaan ilmiöön. Toisin sanoen sekundäärilähteet ovat linkki tutkijan ja primäärilähteiden välillä, joten ne vaikuttavat primäärilähteistä muodostettaviin päätelmiin. Sekundäärilähteitä tässä tutkimuksessa ovat Ahvenanmaahan, Itämeren turvallisuusympäristöön, Venäjän muuttuneeseen rooliin Itämerellä ja sodan kuvan muutokseen liittyvät ulko- ja kotimaiset tutkimukset, selvitykset, artikkelit ja uutislähteet.

Valtion ulko- ja turvallisuuspoliittisia sekä puolustuspoliittisia selontekoja tutkittaessa täytyy ymmärtää niiden poliittinen ja kokonaisvaltainen luonne. Valtiollinen ja julkisuuteen tarkoitettu asiakirja on lähteenä haasteellinen, koska se sisältää usein poliittisia tavoitteita ja tulkinnanvaraisia ilmaisuja Suomen turvallisuusympäristön kehityksestä. Koska selonteko on julkinen asiakirja, se ei sisällä arkaluontoisia tai tarkkoja toimintasuunnitelmia, vaan turvallisuusympäristöä kuvataan hyvin yleisellä ja laaja-alaisella tasolla. Selonteon tehtävä on ohjata julkista turvallisuus- ja puolustuspoliittista keskustelua ja luoda yleiskatsaus turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen tilanteeseen. Se ei välttämättä pysty käsittelemään uhkia täysin avoimesti, koska sen sanomalla on niin kansallisia kuin kansainvälisiä vaikutuksia. Lähteenä selonteko on arvokas ja sen tieteellinen tarkastelu on tuloksellista, vaikka se ei välttämättä pysty julkisuutensa takia pureutumaan esimerkiksi Itämeren turvallisuusympäristön muutoksien tarkasteluun niin rehellisesti ja avoimesti kuin olisi mahdollista.

Ulko- ja turvallisuuspoliittiset sekä puolustuspoliittiset selonteot luovat pohjan muille turvallisuuden alan asiakirjoille, joten ne ovat sekä kansainvälisen politiikan tutkijoiden että asiantuntijoiden joukossa arvostettuja julkaisuja. Arvostus perustuu siihen, että selontekojen keinoin Suomi viestii noin neljän vuoden välein omille kansalaisilleen ja ulkovalloilleen, mitä mieltä Suomi on tapahtuneista turvallisuusympäristön muutoksista ja miten se pyrkii niihin tulevaisuudessa vastaamaan. Selonteot ovat selkeitä, mutta samalla epämääräisiä valtiollisia kannanottoja turvallisuusympäristön kehityksestä. Selontekojen ristiriitainen, mutta merkityksellinen luonne tekee niistä mielenkiintoisia primäärilähteitä, jotka perusteellisesti ja lähdekriittisesti tulkittuna antavat vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

Vuoden 1921 Ahvenanmaan demilitarisointisopimus on primäärilähteenä erityinen ikänsä vuoksi. 1900-luvun alun ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä kansainvälisessä valtiojärjestelmässä vallitsivat erilaiset säännönlaisuudet kuin nykyaikana. Vuoden 1921 sopimuksesta on aistittavissa halu rauhanomaiseen kehitykseen ja sovintoon, mikä johtuu todennäköisesti ensimmäisen maailmansodan tuoreista kokemuksista. Sopimuksen ikä ei kuitenkaan heikennä sen kansainvälisoikeudellista statusta, koska sopimusta noudatetaan edelleen osana kansainvälistä oikeutta ja sen aseman on pohdittu olevan jopa ”pysyvä ratkaisu”⁵⁷. Sopimuksen ikää kuvaa muun muassa se, että Kansainliittoa⁵⁸ ei ole enää olemassa.

Sekundäärilähteenä tutkimuksessa hyödynnetty Martikaisen, Pynnöniemen, Saaren ja Ulkopoliittisen instituutin työryhmän laatima selvitys ”Venäjän muuttuva rooli Suomen lähialueilla” saattaa sisältää asenteellisia ja poliittisia painotuksia, jotka ovat ohjanneet tässä tutkimuksessa Venäjästä muodostettuja havaintoja. Raportti on valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan puitteissa tehty selvitystyö, ei akateeminen tutkimus. Raportissa on kuitenkin pyritty noudattamaan tiedon läpinäkyvyyttä selkeälle tutkimukselle tyypillisellä viittaustekniikalla ja lähdekriittistä lähestymistapaa käyttämällä. Raportin rakenteesta ja runsaista asiantuntijahaastattelusta johtuen tekstiä tulee lukea eri henkilöiden mielipiteinä ja henkilökohtaisina näkemyksinä, ei faktatietona.⁵⁹

Vastaavalla, lähdekritiikkiä painottavalla asenteella tulee suhtautua myös muihin tässä tutkimuksessa hyödynnettyihin eri työryhmien ja organisaatioiden laatimiin selvityksiin, raportteihin ja uutisiin. Ajatushautomoiden tutkijoiden ja uutistoimistojen toimittajien kirjoittamat tekstit sisältävät satunnaisesti sanavirheitä ja saattavat antaa jopa tarkoituksellisesti virheellistä tietoa. Tässä tutkimuksessa käytettyjen uutisten sisältö on tarkistettu muista uutislähteistä ja pyritty siten varmistamaan tiedon oikeellisuus. Esimerkiksi presidentti Sauli Niinistön Itämereen ja Ahvenanmaahan liittyviä haastattelukommentteja on vaikea saada kirjallisesti muualta, joten muun muassa Ilta-Sanomat tai Ylen uutiset ovat lähteinä hyödyllisiä.

⁵⁷ Hannikainen (1994), s. 626.

⁵⁸ Kansainliitto (League of Nations) perustettiin Versaillesin rauhansopimusasiakirjassa vuonna 1919. Ensimmäisen maailmansodan voittajavaltiot perustivat organisaation, jonka tarkoitus oli olla ylikansallinen sovittelun ja aseistariisun kanava. Kansainliitto lakkautettiin vuonna 1946.

⁵⁹ Martikainen, Toivo; Katri Pynnöniemi; Sinikukka Saari & Ulkopoliittisen instituutin työryhmä: *Venäjän muuttuva rooli Suomen lähialueilla*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 34/2016, Helsinki 2016, s. 9.

Lähdeaineistosta on kokonaisuutena havaittavissa Itämeren turvallisuusympäristön tulkinnan selkeä muutos. Havainnollistavin esimerkki on Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon turvallisuusarvioiden muutos edellisestä selonteosta. Vuoden 2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa korostuvat globalisaation myötä lisääntynyt valtioiden keskinäisriippuvuus, väestönkasvun haasteet ja ilmastonmuutos⁶⁰. Neljä vuotta myöhemmin ilmestyneessä ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa huomio on siirtynyt Venäjään. Selonteon mukaan kansainvälisen turvallisuusympäristön muutos, Venäjän paluu voimapolitiittisen ajattelun ja sen sisäinen kehitys sekä sotilaallisen kyvyn kasvu ja aktivoituminen haastavat eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän perusteet ja luovat epävakautta Suomen lähialueille⁶¹.

Useissa selvityksissä ja raporteissa Itämeren turvallisuuden koetaan muuttuneen heikompaan suuntaan. Syiksi nousevat liki yksipuolisesti Venäjän sotilaalliset toimet Ukrainassa ja myös Itämeren alueella. Lähdeaineiston länsimaisuus korostaa asetelmaa, jossa Venäjän koetaan lähtökohtaisesti Itämeren alueen sotilaallisen jännitteen aiheuttajana ja Yhdysvallat sekä Nato pahaa vastustavina hyväntekijöinä.

⁶⁰ Valtioneuvoston kanslia: *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012*. Valtioneuvoston selonteko 5/2012, s. 8.

⁶¹ VNS (7/2016), s. 13.

2 TUTKIMUSTEORIAT

Tämä tutkimus edustaa perinteistä strategian tutkimusta. Itämeren sotilaallinen turvallisuusympäristö ja Ahvenanmaan demilitarisointisopimus liittyvät Suomen turvallisuuden kokonaisuuteen ja luovat yhdessä kiinnostavan tutkimusasetelman. Työn juridinen ulottuvuus luo poikkeavuuden muuhun strategian tutkimukseen, koska kansainvälisten valtiosopimusten analysointi ei ole yleistä strategian tutkimuksessa. Tutkimuksen valtiosopimuksiin kohdistuvaa analyysia voidaan pitää tutkijan taustat ja kansainvälisten sopimusten juridisen tulkinnan sensitiivisyys huomioiden haasteena. Haasteellisuus johtuu myös tutkimusasetelman aiheuttamasta tutkijaan kohdistuvasta paineesta, joka ajoittain painostaa ”valitsemaan puolen” strategian teorioiden ja juridiikan välillä. Objektiivisuuden kannalta tutkimuksessa on pyritty noudattamaan hyvälle tieteelliselle kirjoittamiselle ominaisia periaatteita, mutta on mahdollista, että ilmiön tulkinnassa on tutkijaan kohdistuvien ristiriitaisten paineiden aiheuttamia vääristymiä tai virheellisiä painotuksia.

Tutkimusteorioiden kentässä on ristiriitaisuutta ja päällekkäisyyttä, eikä yksittäinen kansainvälisten suhteiden teoreettinen lähestymistapa pysty ymmärtämään tai selittämään mitään ilmiötä täydellisesti⁶². Kuitenkin tutkimusteoreettinen näkökulma on valittava, koska tutkimuskenteen ei ole olemassa näkökulmaa, joka olisi ”ei mikään”⁶³. Kansainvälisten toimijoiden suhteiden monimutkaisuus tekee yksinkertaiset ratkaisut ja luotettavat ennusteet mahdottomiksi⁶⁴. Selittäville teorioille on ominaista halu luoda ilmiölle yksinkertaistettu malli, vaikka sellaista ei todellisuudessa olisi olemassa. Toisaalta teorioita tarvitaan, jotta ympäröivää maailmaa ja sen muutoksia voidaan arvioida ja analysoida⁶⁵.

⁶² Blombergs, Fred: Realismi ja strategian tutkimus, *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. Pekka Sivonen, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia No 33, Maanpuolustuskorkeakoulu 2013a, s. 5.

⁶³ Nagel, Thomas: *The View From Nowhere*. Oxford University Press, New York & Oxford 1986, s. 1–10.

⁶⁴ Sivonen, Pekka: Kriisipäätöksenteon rationaalisuus ja Ukrainan kriisi, *Tiede ja Ase*. Vol. 73, Tampere 2015, s. 13.

⁶⁵ Mearsheimer (2001), s. 8–9.

2.1 Poliittinen realismi

Poliittinen realismi on konstruktivismin ja liberalismien rinnalla yksi kansainvälisen politiikan tutkimuksen keskeisimmistä tutkimussuuntauksista. Vaikka poliittiseen realismiin on suhtauduttu osin ohitettuna teoreettisena vaiheena ja suurin osa kansainvälisen politiikan tutkijoista edustaa jotain toista lähestymistapaa, se sopii selittämään suurvaltojen välisten suhteiden heikkenemistä ja kansainvälisen turvallisuustilanteen muutoksia.⁶⁶ Kylmän sodan jälkeinen Euroopan integraatio ja Neuvostoliiton uhkan katoaminen ovat haastaneet realistisen käsityksen kansainvälisen järjestelmän toimintatavoista. Tästä huolimatta valtioiden väliset sodat ovat olleet keskeinen piirre nykymuotoisessa valtiojärjestelmässä. Poliittisen realismin periaatteiden perusteella Suomen on turvallisuuspolitiikassaan edelleen varauduttava toisen valtion sotilaalliseen hyökkäykseen.⁶⁷

Poliittisella realismilla on muiden kansainvälisen politiikan tulkintatapojen tapaan omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutosta voisi tarkastella monista eri teoreettisista näkökulmista, jotka tuottaisivat erilaisia tutkimustuloksia⁶⁸. Suomen asema Itämeren turvallisuusympäristössä selittyisi myös esimerkiksi feminististen teorioiden avulla. Poliittinen realismi ja siitä johdetut hyökkäyksellinen realismi sekä pienvaltiorealismi valikoituivat tämän tutkimuksen teorioiksi, koska tutkijan valintoihin vaikuttavat sotilasoppilaitoksessa saatu strategian opetus ja maailmankatsomus.

Poliittisen realismin koulukunta näkee globaalin yhteisön anarkkisena suurvaltojen valtakampailun pelikenttänä, jossa ei ole ”tuomaria”. Näkemyksen perusteella kansainvälisessä politiikassa suvereenit valtiot ajavat rationaalisesti omia kansallisia etujaan ja käyvät keskenään jatkuvaa valtakamppailua. Kamppailu vallasta on poliittisen realismin mukaan syy valtioiden välisiin sotiin ja siten jatkuvaan sotilaalliseen varautumiseen. Tämä pessimistinen näkemys kansainvälisen valtiojärjestelmän luonteesta erottaa poliittisen realismin muista kansainvälisen politiikan tulkintasuunnista.⁶⁹

⁶⁶ Blombergs (2013a), s. 5.

⁶⁷ Blombergs (2016a), s. 3.

⁶⁸ Ibid. s. 40.

⁶⁹ Blombergs (2013a), s. 6.

Poliittisen realismin mukaan suurvallat hallitsevat ja määrittävät kansainvälistä politiikkaa, joten realismia voidaan pitää teoriana suurvaltojen valtapolitiikasta⁷⁰. Pienet valtiot eivät pysty käyttäytymään kansainvälisessä politiikassa sellaisella tavalla, jolla poliittinen realismi olettaa suurempien valtioiden käyttäytyvän. Tämän tutkimuksen kannalta poliittisen realismin yleis-olettamusten heikko sovellettavuus pienten valtioiden käyttäytymiseen ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei kyseisellä teoriolla voisi selittää Suomen ulkopoliittista käyttäytymistä. Vaikka poliittisen realismin teoriat ohjaavat tutkimuskohteeksi pääasiassa suurvaltojen valtapolitiikan, sopii realismi selittämään myös pienten valtioiden käyttäytymistä ja arvioimaan niihin kohdistuvien turvallisuussuhkien voimakkuuksia.⁷¹

Toinen poliittiseen realismiin liittyvä kritiikki on kohdistunut sen kylmän sodan aikaisten lainalaisuuksien korostamiseen. Kylmän sodan aikana suurvaltojen välillä vallinnut epäluottamuksen ilmapiiri korosti asetelmaa, jossa valtiot eivät koskaan voineet olla varmoja toistensa todellisista aikeista. Kylmä sota korosti järjestelmien välistä kilpailua ja kansallisesta edusta huolehtimista tarvittaessa äärimmäisen sotilaallisen voiman eli ydinaseen käytöllä. Kylmän sodan päättyttyä poliittinen realismi kuitenkin säilyi osana kansainvälisen politiikan tulkintaa ja valtiosuhteita, koska pitkään jatkunutta epäluuloa oli vaikea muuttaa luottamukseksi hetkessä.⁷² Liberalistisen kansainvälisen politiikan tulkintasuunnan saadessa Euroopan integraation myötä yhä enemmän kannatusta, poliittiseen realismiin ryhdyttiin vähitellen suhtautumaan ohitettuna kansainvälisen politiikan teoriana. Viime vuosien Venäjän ja länsimaiden ulkopoliittisten suhteiden heikkeneminen ja Venäjän aggressiivinen valtapolitiikka lähialueillaan ovat kuitenkin tuoneet poliittisen realismin takaisin osaksi kansainvälisen politiikan tulkintaa.

⁷⁰ Ks. Limnéll (2009), s. 50–52.

⁷¹ Blombergs (2013a), s. 7–8.

⁷² Kadettikunta Ry: *Suomi kylmässä sodassa: Poliittinen realismi*. [<http://www.kylmasota.fi/fi/index.php/yleisarvioita-kylman-sodan-ajasta/poliittinen-realismi>], luettu 31.1.2018.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu kahden poliittisen realismin tulkintasuuntauksen, hyökkäyksellisen realismin ja pienvaltiorealismien teorioiden ympärille. Tarkastelussa olevat suurvaltojen väliset suhteet ja Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön kehitys selittyvät hyökkäyksellisen realismin teorian avulla. Suomen asemaa suurvaltojen välisessä valtakamp-pailussa tarkastellaan pienvaltiorealistisesta näkökulmasta. Valitut teoriat eivät ole keskenään ristiriidassa tai kiellä toistensa väittämiä, vaan ne pikemminkin täydentävät toisiaan. Näiden teoreettisten näkökulmien käyttö aiheuttaa tutkimukselle haasteita, joiden vaikutukset otetaan huomioon tutkimuksen reflektoinnin yhteydessä. Teoreettisen viitekehysten rajallisuuden takia tässä tutkimuksessa ei keskitytä pohtimaan muun muassa Euroopan unionin, Yhdistyneiden kansakuntien tai Ahvenanmaan omien turvallisuusintressien vaikutuksia Suomen turvallisuuspolitiikkaan tai Itämeren turvallisuusympäristöön.

2.2 Hyökkäyksellinen realismi

Hyökkäyksellinen realismi korostaa kansainvälisen järjestelmän rakenteen mahdollistamaa suurvaltojen välistä jatkuvaa valta- ja turvallisuuskamppailua sekä aggressiivista käyttäytymistä⁷³. Hyökkäyksellisen realismin teoreetikko John Mearsheimer kuvaa näkemystään kansainvälisen politiikan luonteesta hyökkäyksellisen realismin pääteoksessa ”The Tragedy of Great Power Politics”. Mearsheimeria pidetään hyökkäyksellisen realismin teorian kehittäjänä, joten hänen tulkintansa kansainvälisen politiikan luonteesta saa tässä tutkimuksessa keskeisen roolin⁷⁴.

Mearsheimerin mukaan kansainvälinen politiikka on aina ollut ja tulee aina olemaan armotonta ja vaarallista. Hänen mielestään suurvallat elävät jatkuvassa pelon, epäluulon ja voimakilpailun tilassa. Suurvaltojen tavoitteena on jatkuva vallan kasvattaminen muiden valtioiden kustannuksella. Suurvalta tavoittelee tilaa, jossa se on ainoa hegemoninen suurvalta muiden valtioiden joukossa, koska silloin mikään muu valtio ei todellisesti pysty uhkaamaan sen olemassaoloa.⁷⁵ Sotilaallisen voiman kasvattaminen ja sen avulla saavutettavan vallan maksimointi ovat hyökkäyksellisen realismin mukaan parhaita keinoja taata valtion turvallisuus⁷⁶. Hegemoniaa tavoitteleva suurvalta ei kaihda sotilaallisten keinojen käyttöä, mikäli se on kannattavaa ja tarpeellista.

⁷³ Blombergs (2013a), s. 21.

⁷⁴ Ks. Labs, Eric J: Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims, *Security Studies*. Frank Cass, London 1997, s. 1–49.

⁷⁵ Mearsheimer (2001), s. 3–5.

⁷⁶ Blombergs (2013a), s. 21.

Patrick Morganin mukaan hyökkäykselliselle realismille on ominaista tulkita suurvaltojen tavoittelevan tilaa, jossa ne voivat käyttää sotilaallista voimaa edistääkseen turvallisuuttansa⁷⁷. Mearsheimer selittää rauhaa sillä, että on aikoja, jolloin valtatasapainon horjuttamisen riskit ovat liian korkeat. Silloin suurvallat tyytyvät odottamaan suosiollisempia olosuhteita. Suurvalan vallantavoittelu on jatkuvaa, ja tavoitteena on saavuttaa ylivalta sekä täydellinen hegemonia. Koska on hyvin epätodennäköistä, että mikään suurvalta tulee saavuttamaan maailmanlaajuisen hegemonian, valtioiden välinen valtakamppailu tulee olemaan jatkuvaa.⁷⁸ Mearsheimerin käsityksen mukaan suurvallat käyttäytyvät edellä esitetyllä tavalla kolmesta syystä:

1. Kansainvälisessä järjestelmässä ei ole olemassa ylempää auktoriteettia, joka ohjaisi suurvaltojen toimintaa.
2. Valtioilla on aina jonkinlainen kyky hyökkäykselliseen sotilastoimintaan, joten valtiot suhtautuvat toisiinsa varauksella.
3. Valtio ei voi koskaan olla varma toisen valtion aikomuksista.⁷⁹

Mearsheimerin tarkastelun kohteena ovat suurvallat, joten kaikkia käyttäytymismalleja ei voi soveltaa Suomeen. Esimerkiksi missään todellisessa mallissa ei voisi olettaa Suomen uhkaavan Venäjän suvereniteettia. Mearsheimerin näkemysten avulla voi kuitenkin selittää Itämeren turvallisuusympäristön muutosta. Suurvaltojen ja sotilaallisten liittoutumien välisten suhteiden ja aluepoliittisten tavoitteiden tarkastelu ei ole yksioikoista eikä niitä voida täydellisesti selittää millään yksittäisellä teorialla.

Hyökkäyksellinen realismi sopii Itämeren turvallisuustilanteen tarkasteluun, koska sen mukaan valtiot, etenkin suurvallat, ovat tärkeimpiä kansainvälistä järjestelmää muokkaavia tekijöitä. Teorian perusteella Itämeren alueen turvallisuuskehityksen keskeisimmät määrittäjät ovat Yhdysvallat ja Venäjä. Myöskään Naton vaikutusta Itämeren turvallisuuteen ei voi ohittaa. Lisäksi on todettava, että myös Euroopan unionilla on vaikutusta Itämeren turvallisuuskehitykseen, vaikka sitä ei toimijana tässä tutkimuksessa tarkastella. Yhdysvaltojen, Naton ja Venäjän ulkopolitiittiset suhteet ja toimenpiteet vaikuttavat siihen, millaisena Itämeren alueen turvallisuustilanne Suomelle ja muille Itämeren alueen valtioille näyttäytyy.

⁷⁷ Morgan, Patrick: *Security in International Politics: Traditional Approaches*, *Contemporary Security Studies*. Allan Collins, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 22.

⁷⁸ Mearsheimer (2001), s. 3–5.

⁷⁹ Ibid.

Hyökkäyksellisen realismin mukaan valtion aseellinen voima on sen tärkein vaikuttamisen väline kansainvälisessä järjestelmässä, mikä antaa selityksen Itämeren alueen sotilaallisen jännitteen kasvulle⁸⁰. Teorian perusteella Venäjä pyrkii asevoimiensa avulla osoittamaan Yhdysvalloille, Natolle ja Euroopan valtioille, että Itämeri kuuluu Venäjän etupiiriin eikä Yhdysvaltojen tai sen liittolaisten tulisi haastaa tätä asetelmaa. Hyökkäyksellisen realismin mukaan valtiot toimivat rationaalisesti eivätkä ne käytä aseellista voimaa sattumanvaraisesti. Voidaan siis päätellä, että Venäjä ei koe itseään vielä riittävän vahvaksi haastaakseen Yhdysvaltoja tai Natoa Itämeren alueella sodan keinoin, vaan se tyytyy käyttämään laajaa sotilaallista ja ei-sotilaallista keinovalikoimaa sekä opportunistista nollasummapeliä⁸¹ rajoittaakseen Yhdysvaltojen ja Naton vallankasvua lähialueillaan.

Fred Blombergsin mukaan omaan valtapoliittiseen asemaan tyytymättömät revisionistiset suurvallat pyrkivät edistämään valta-asemaansa hyökkäyksellisten strategioiden avulla⁸². Blombergs nostaa esiin Randall Scwellerin teorian, jonka mukaan revisionistisilla ja status quo -suurvalloilla on erilaiset valtapoliittiset tavoitteet, minkä takia ne käyttäytyvät eri tavoin kansainvälisessä politiikassa. Status quo -suurvaltojen pyrkiessä säilyttämään vallitsevan kansainvälisen tilanteen, revisionistiset suurvallat turvautuvat hyökkäyksellisiin strategioihin horjuttaakseen vallitsevaa asetelmaa.⁸³ Yhdysvaltojen voidaan Scwellerin teorian perusteella tulkita olevan Itämeren alueella status quo -asetelman säilyttämistä tavoitteleva suurvalta, joka pystyy Naton ja Euroopan alueen kumppanivaltioiden avulla rajoittamaan Venäjän vallan kasvua. Venäjän revisionistinen ja merkittäviä ulkopoliittisia riskejä sisältävä valtapolitiikka on teorian mukaan osa sen hyökkäyksellistä strategiaa, jonka tavoitteena on Yhdysvaltojen ja Naton vallan rajoittaminen ja vähentäminen lähialueillaan.

Mikäli Venäjä jatkaa vahvistumistaan, hyökkäyksellisen realismin näkökulmasta se saattaa tulevaisuudessa haastaa sotilaallisesti Yhdysvaltojen eurooppalaista valta-asetelmaa, jolloin todennäköisesti myös Itämeren turvallisuustilanne heikentyisi entisestään. Jos Itämeren alue ajautuisi suurvaltojen välisten ristiriitojen ratkaisukentäksi, Suomeen ja Ahvenanmaahan kohdistuisi mahdollisesti sotilaallisen voiman käyttöä tai vähintään sillä uhkaamista.

⁸⁰ Mearsheimer (2001), s. 5.

⁸¹ Nollasummapelillä tarkoitetaan kansainvälisessä politiikassa tilannetta, jossa yhden toimijan voitot ovat aina pois muilta toimijoilta. Kaikkien toimijoiden tappioiden ja voittojen summa on aina nolla. Jotta joku voi voittaa, toisen/toisten täytyy hävitä valtaa, alueita tai resursseja. Venäjän yhteydessä opportunistisella nollasummapelillä tarkoitetaan sitä, että Venäjä on ollut valmis ottamaan tilaisuuden tullen suuriakin ulkopoliittisia riskejä kasvat- taakseen valtaansa. Esimerkkinä on Ukrainan sota, jossa Venäjä ei voinut olla varma lännen vastatoimenpiteistä, mutta päätti silti käyttää sotilaallista voimaansa estääkseen Ukrainan luisumisen pois vaikutuspiiristään.

⁸² Blombergs (2016a), s. 16.

⁸³ Blombergs (2013a), s. 23.

Seuraavassa alaluvussa esitetään teoria, joka selittää pienten valtioiden käyttäytymistä kansainvälisessä järjestelmässä, jossa suurvallat ajavat normeista, arvoista ja kansainvälisistä laeista välittämättä omia etujaan, tarvittaessa sotilaallisin keinoin⁸⁴.

2.3 Pienvaltiorealismi

Venäjä on viime vuosina harjoittanut suurvalloille tyypillistä etupiirijattelua ja aggressiivista valtopolitiikkaa, mikä osoittaa Suomen ulkopolitiikan avainkysymyksen olevan yhä sen suhde Venäjään⁸⁵. Suomi ei pysty pienenä valtiona yksin tasapainottamaan Venäjää. Suomen pysyessä toistaiseksi sotilasliittojen ulkopuolella, joutuu se käyttämään muita keinoja säilyttääkseen suvereniteettinsa.

Suomen pienvaltiorealistisella ulkopolitiikalla on pitkät perinteet. Maaliskuussa 1939 Suomen ja Neuvostoliiton välisissä neuvotteluissa Josef Stalin totesi, ettei Suomi mahda maantieteelleen mitään. Stalin pelkäsi Iso-Britannian tai Saksan hyökkäystä Suomen suunnasta, ei niinkään Suomen toimesta.⁸⁶ Myös Mannerheim totesi talvisodan jälkeen, että Tarton rauhansopimuksen mukainen raja Kannaksella on liian lähellä Pietaria ja olisi Suomen etujen mukaista, jos rajaa siirrettäisiin Suomen aloitteesta lähemmäs Viipuria⁸⁷. Mannerheimin pienvaltiorealismille tyypillisen ajatuksen taustalla vaikutti Suomen turvallisuuden lujittaminen edistämällä Neuvostoliiton intressejä ja takaamalla, että Suomen suunnalta ei kohdistu uhkaa Pietaria kohtaan.

⁸⁴ Ks. The Ulkopolitist: *Pienvaltiorealismi ja tasapainottaminen*. [<https://www.ulkopolitist.fi/2012/09/19/pienvaltiorealismi-ja-tasapainottaminen/>], luettu 7.8.2017.

⁸⁵ Blombergs (2016a), s. 5.

⁸⁶ Paasikivi, Juho Kusti: *Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–1941*. WSOY, Porvoo 1959, s. 42–46; Visuri (2016), s. 455.

⁸⁷ Mannerheim, Carl Gustaf Emil: *Muistelmat II*. Otava, Helsinki 1951, s. 96–97; Visuri (2016), s. 455.

Pienvaltiorealismin käsitettä voidaan lähestyä kahdesta suunnasta. Yleisesti pienvaltiorealismin on tarkoitettu Suomen kylmän sodan aikaista ulkopoliittista linjaa suhteessa Neuvostoliittoon. Toisaalta pienvaltiorealismiin voidaan suhtautua kansainvälisen politiikan tulkintatapana, jonka keskiössä on pienen valtion selviytyminen suurvaltojen valtakamppailun keskellä. Tämän tutkimuksen yhteydessä pienvaltiorealmi nähdään kansainvälisen politiikan teoriana, ei historiallisena katsauksena Suomen ulkopoliittikkaan. Pienvaltiorealismia on tosin vaikea täysin erottaa Suomen ulkopoliittisesta historiasta, koska ”- - *keskeiset ajattelua muovaavat kokemukset liittyvät ennen kaikkea sotien opetuksiin ja kylmän sodan ulkopoliitiikan gloriaan.*”⁸⁸ Pienvaltiorealmi ei ole kansainvälisen politiikan lähestymistapana erityisen tunnettu, eikä nykyään kansainvälisen politiikan tutkijoiden keskuudessa suosittu. Matti Pesu toteaa, ettei hän tiedä yhtään nuorta suomalaista ulkopoliitiikan tai kansainvälisen politiikan tutkijaa, joka ammentaisi käsitystään kansainvälisestä politiikasta pienvaltiorealismin näkökulmasta⁸⁹.

Kuten aikaisemmin todettiin, suurvallat ovat poliittisen realismin mukaan keskeisimpiä toimijoita kansainvälisessä järjestelmässä ja vaikuttavat turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksiin. Pienet valtiot ovat siten suurvaltojen valtapoliitiikan kohteita, ja niiden on mukaututtava kansainvälispoliittiseen valtarakenteeseen. Pienten valtioiden todellisen vaikutusvallan puutteen vuoksi ne korostavat pienvaltiorealismin mukaan vaarattomuuden, liittoutumattomuuden, kansainvälisen oikeuden, normien ja valtioiden välisten sopimusten sekä yhteistyön merkityksiä.⁹⁰ Pienen valtion ulkopoliittikkaan kuuluu ennaltaehkäisevä diplomatia, jolla se pyrkii estämään turvallisuutta heikentävien kansainvälisten kriisien puhkeamisen lähialueillaan⁹¹. Pienen valtion ulko- ja turvallisuuspolitiikan tavoitteena on ennen kaikkea välttää sotilaallisen hyökkäyksen kohteeksi joutumista⁹².

⁸⁸ Pesu, Matti: *Pienvaltiorealmi kuihtuu: suomalaisen ulkopoliittisen ajattelun murros*. 2016, The Ulkopolitist, [<https://www.ulkopolitist.fi/2016/11/23/pienvaltiorealmi-kuihtuu-suomalaisen-ulkopoliittisen-ajattelun-murros/>], luettu 7.8.2017.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Blombergs (2016a), s. 6–7.

⁹¹ Handel, Michael: *Weak States in the International System*. Frank Cass & CO.LTD. London 1990, s. 30–54.

⁹² Blombergs (2016a), s. 21–22.

Pienvaltiorealistisesti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisin tehtävä on vähentää todennäköisyyttä joutua mukaan kansainvälisiin konflikteihin, joissa Venäjä ja johtavat länsimaat ovat ajautuneet erimielisyyksiin. Pekka Visuri täsmentää, että Suomelle tärkeintä on edistää ennen kaikkea Itämeren alueen pysymistä rauhallisena. Hänen mukaansa Itämeren alueen vakauttamiseen on käytössä kaksi tapaa. Suomen on ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan huomioitava Venäjän intressit ja vakuutettava Venäjä siitä, että Suomi ei anna aluettaan käytettäväksi hyökkäyksiin Venäjää vastaan. Toinen keino Itämeren vakauden säilyttämiseen on Visurin mukaan huolehtia omasta puolustuskyvystä ja siitä, että Suomen ja Venäjän turvallisuusedut yhtyvät. Visurin mielestä se edellyttää aktiivisten ulkopoliittisten toimien lisäksi oman alueen valvontaa ja alueloukkausten torjuntakyvyn ylläpitoa sekä valmiutta koko maan puolustukseen.⁹³

Visurin näkemysten mukaan on perustelua väittää, että Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ydin on myös nykypäivänä Venäjän turvallisuusintressien ensisijaisuus. Suomen alueelta ei saa muodostua sotilaallista uhkaa Venäjän suuntaan eli Suomen tulee olla erityisesti kriisitilanteissa vain Suomen hallussa. Pienvaltiorealistisen teorian perusteella vain liittoutumattomuudella ja ylläpitämällä luottamuksellisia kahdenvälisiä suhteita Venäjään Suomi voi säilyttää suvereniteettinsa.⁹⁴ Hiski Haukkala ja Tapani Vaahtoranta jakavat tämän näkemyksen. Perinteisen poliittisen realismin uskoessa sotilaallisen ylivallan tasapainottamismahdollisuuksiin esimerkiksi liittoutumisen avulla, he toteavat, että pienvaltiorealistisesti Suomen on mahdollista selviytyä vain tiukalla kahdenvälisellä luotettavuudella, sotilaallisella vaarattomuudella sekä tarpeen vaatiessa omista eduista tinkimisellä suhteessa Venäjään.⁹⁵

Pienvaltiorealismin pitkistä valtiollisista perinteistä huolimatta Suomi on viime vuosikymmeninä hitaasti lähestynyt länttä ja siten osittain irtautunut pienvaltiorealistisen ulkopoliitiikan perinteistä. Historiallisesti muutos on ollut merkittävä. Tapio Juntusen mukaan Suomi pyrkii sitouttamaan Yhdysvaltojen sotilaallista läsnäoloa Itämeren alueella vastoin kylmän sodan ajan etäännyttämisen periaatteita, joilla Itämeren alue pyrittiin pitämään sotilaallisten jännitteiden ulkopuolella⁹⁶.

⁹³ Visuri (2016), s. 483.

⁹⁴ Ibid. s. 482–483; Pesu (2016).

⁹⁵ Ks. Haukkala, Hiski & Vaahtoranta, Tapani: Suomen turvallisuuspolitiikan linjat ja koulukunnat, *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 4, Helsinki 2016, s. 57.

⁹⁶ Juntunen, Tapio: *Kun rotta hyppäsi häkistä ulos: muutoksesta ja jatkuvuudesta Suomen ulkopoliitikassa*. 2016. s. 75–76, [https://www.researchgate.net/publication/309643021_Kun_rotta_hyppasi_hakista_ulos_muutoksesta_ja_jatkuvuudesta_Suomen_ulkopoliitikassa], luettu 7.8.2017.

Suomen ulkopoliittisen linjan kallistuminen yhä enemmän Yhdysvaltoja myötäileväksi saattaa tulevaisuudessa merkitä Suomen lähialueiden sotilaallisen turvallisuusympäristön tasapainon muutoksia ja yllättäviä notkahduksia. Juntusen näkökulman mukaan Itämeren viimeaikaisen turvallisuusympäristön heikkenemisen voidaan nähdä johtuvan Naton ja Yhdysvaltojen vaikutusvallan kasvusta ja Venäjän vastareaktioista alueella, joka on aikaisemmin onnistuttu muun muassa Suomen ulkopoliittisen linjan ansiosta pitämään sotilaallisten suurvaltajännitteiden ulkopuolella. Tämä tulkinta ei kuitenkaan noudattele linjaa, jota Suomen valtionjohto ja ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot ovat 2010-luvulla edustaneet. Suomi on 2010-luvulla avoimesti ilmaissut olevansa osa läntistä valtiorintamaa, mistä osoituksina ovat muun muassa Venäjälle Euroopan unionin viitekehyksessä asetetut talouspakotteet ja venäläisdiplomaatin karkotus Salisburyn hermokaasuepäilyn takia⁹⁷. Pekka Visuri kuitenkin väittää, että Suomen nykyiset turvallisuuspoliittiset peruslinjaukset eivät ole ratkaisevasti muuttuneet sodanjälkeisestä ajasta⁹⁸.

Visurin mielestä Suomen turvallisuuspoliittinen peruslinja on jatkunut samanlaisena jo 70 vuoden ajan. Hänen mielestään siihen yhdistyvät erityisesti Paasikiven ja Kekkonen nimet. Näiden kahden pienvaltiorealismia noudattaneen presidentin seuraajat ovat Visurin mukaan sitoutuneet vahvasti samanlaisten linjausten ylläpitämiseen, tosin vain olosuhteiden muutoksia myötäillen.⁹⁹ Pesu lähestyy asiaa täysin toisenlaisesta näkökulmasta. Hänen mielestään Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on noudatellut viimeisen vajaan neljännesvuosisadan pääasiassa globalismin ja euroatlantismin näkemyksiä. Kiristynyt turvallisuuspoliittinen tilanne ei ole Pesun mukaan nostanut kylmän sodan aikana hegemonisessa asemassa ollutta pienvaltiorealismia takaisin uuteen loistonsa. Pesu toteaa pienvaltiorealismin olevan ajautumassa lähes marginaaliseen asemaan.¹⁰⁰

⁹⁷ Yle uutiset: *EU hyväksyi tiukat Venäjän-vastaiset talouspakotteet*. [<https://yle.fi/uutiset/3-7382389>], luettu 27.3.2018; Yle uutiset: *Suomi karkottaa venäläisen diplomaatin Salisburyn hermomyrkyiskun vuoksi – Asian-tuntija: Suomi osoittaa kuuluvansa länteen*. [<https://yle.fi/uutiset/3-10133883>], luettu 27.3.2018.

⁹⁸ Visuri (2016), s. 452.

⁹⁹ Ibid. s. 480.

¹⁰⁰ Pesu (2016).

Visurin ja Pesun näkemykset ovat vahvassa ristiriidassa. Visurin nähdessä pienvaltiorealismin olevan edelleen vahvasti läsnä Suomen ulkopoliitiikassa, kokee Pesu sen lähes kokonaan kadonneen. Haukkala ja Vaahtoranta tunnustavat sekä Visurin että Pesun näkemykset pohtiessaan Suomen ulkopoliitiikan rakentuvan ”koulukuntien kolmiosta” eli pienvaltiorealismista, liberalismista ja globalismista. Heidän mukaansa näiden koulukuntien välinen tasapaino myötäilee Suomen turvallisuusympäristön muutoksia.¹⁰¹ Venäjän revisionistinen valtopoliittikka ja Ukrainan konflikti ovat horjuttaneet viime vuosikymmenet vakaana pysynyttä perusasetelmaa. Suomen turvallisuusympäristön yllättävä heikentyminen on palauttanut pienvaltiorealismin varteenotettavaksi Suomen ulkopoliitiikan tulkintateoriaksi.

Tutkimuksen kannalta olennaista on näin ollen kysyä, mikä pienvaltiorealismissa on tutkimusongelman kannalta olennaista ja miksi se sopii Itämeren turvallisuusympäristön tarkasteluun. Pienvaltiorealismin näkökulmasta Suomi on pienen kokonsa ja rajallisten vaikuttamismahdolluuksiensa takia lähes kahlittu toimimaan Venäjän etujen mukaisesti. Suomi ei pysty irtautumaan kahleistaan eli omasta geopoliittisesta asemastaan suurvallan naapurissa. Teorian perusteella Suomen selviytyminen kansainvälisessä järjestelmässä nähdään jopa ihmeenä, joka vaatii tarkkaa ulkopoliittista tasapainoilua ja diplomaattista älykkyyttä. Kun tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on Venäjän lisäksi myös Yhdysvallat, on keskeistä todeta, että pienvaltiorealismi suhtautuu epäluuloisesti kaikkiin suurvaltoihin. Suurvaltojen toiminnassa ei nähdä laadullisia eroja, vaan ne ajavat ulkopoliittisia intressejään pienten valtioiden kustannuksella, tarvittaessa sotilaallisin keinoin¹⁰². Pienvaltiorealismin teorian oletuksena on, että Venäjän Suomeen liittyvät intressit ovat puolustuksellisia. Mikäli Suomi pystyy vakuuttamaan Venäjän siitä, ettei Suomi tule antamaan aluettaan Venäjän vihollisten käyttöön, edellytykset koskemattomuuden jatkumiselle ovat olemassa.¹⁰³

Suomen solmittua Euroopan unionin ja Naton kanssa sotilaallisen avunannon sopimuksia, on Suomen asema pienvaltiorealistisesti vaikea. Tutkimuksen kannalta keskeisintä on näin ollen pienvaltiorealismin puitteissa pohtia, miten entistä länsi- ja Nato -myönteisempi Suomi pystyy jatkossa tasapainoilemaan idän ja lännen välisissä kiistoissa, joihin saattaa sisältyä Venäjälle kriittisiä Itämeren alueen intressejä.

¹⁰¹ Haukkala & Vaahtoranta (2016), s. 55–73.

¹⁰² Pesu (2016).

¹⁰³ Visuri (2016), s. 456.

3 AHVENANMAAN SOTILAALLINEN MERKITYS JA SEN ERITYIS-ASEMAA MÄÄRITTÄVÄT KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

Tässä luvussa tarkastellaan Ahvenanmaan sotilaallista historiaa 1800-luvun alusta lähtien, 2010-luvun Ahvenanmaahan liittyvää kansallista keskustelua ja Ahvenanmaan erityisasemaa määrittäviä kansainvälisiä valtiosopimuksia. Historian ja kansallisen keskustelun perusteella pohditaan Ahvenanmaan sotilaallista merkitystä Itämeren alueelle nykypäivänä. Vaikka tutkimuksen tarkoituksena ei ole analysoida Ahvenanmaan sotilaallista historiaa, otetaan tämä näkökulma huomioon, jotta ymmärretään sopimuksen tulkitsemistarpeita nykyisessä turvallisuuspoliittisessa tilanteessa.

Ahvenanmaan erityistä asemaa Suomen turvallisuuspoliittisessa toimintaympäristössä määrittävät historian lisäksi useat kansainväliset sopimukset, joista vuonna 1921 laadittu demilitarisointisopimus on tämän tutkimuksen kannalta keskeisin. Sopimusta tarkastellaan tässä luvussa muiden Ahvenanmaan asemaa määrittävien kansainvälisten sopimusten yhteydessä ja pohditaan, millaisia sotilaallisia rajoituksia, velvollisuuksia ja oikeuksia vuoden 1921 valtiosopimus Suomelle asettaa. Rajoitusten, velvollisuuksien ja oikeuksien perusteella muodostetaan sotilaalliset toimintamahdollisuudet, jotka Suomella olisi 1921 sopimuksen perusteella käytössä tilanteessa, jossa Suomi joutuisi puolustamaan Ahvenanmaan aluetta sotilaallisesti.

3.1 Ahvenanmaan sotilaallinen merkitys ja kansallinen keskustelu

Ahvenanmaa on ollut demilitarisoitu alue vuodesta 1856 sekä neutraali eli puolueeton alue vuodesta 1921. Ahvenanmaa on viimeisen kahdensadan vuoden aikana kuulunut kolmelle eri valtiolle. Vuoteen 1809 saakka Ahvenanmaa kuului Ruotsille, vuosina 1809–1917 Venäjälle ja sen jälkeen Ahvenanmaa on kuulunut autonomisena, ruotsinkielisenä alueena Suomelle.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Hannikainen (1994), s. 614.

Maaliskuussa 1809 venäläinen sotilasosasto hyökkäsi Ahvenanmaalle tarkoituksenaan jatkaa hyökkäystä Ruotsin mantereelle saakka. Vaikka Venäjän keisarin käskyä Ruotsiin jatkamisesta ei noudatettu, Ahvenanmaa päätyi syyskuussa 1809 Haminan rauhansopimuksen jälkeen venäläisten hallintaan. Ruotsi menetti saariryhmän ja sai samalla ensimmäisen osoituksen Ahvenanmaan merkityksestä Ruotsin ja Tukholman puolustukselle. Rauhansopimuksen jälkeen Venäjä aloitti saarella linnoitustyöt. 1830-luvun alussa Englanti huolestui Venäjän lisääntyneistä linnoitustöistä. Huoli osoittautui myöhemmin aiheelliseksi, ja Krimin sodassa Britannian ja Ranskan laivastot toimivat Itämerellä tuhoten Bomarsundin linnoituksen Ahvenanmaalla¹⁰⁵. Sodan jälkeen liittoutuneet tarjosivat Ahvenanmaan saaria Ruotsille, joka kuitenkin kieltäytyi tarjouksesta, koska se olisi merkinnyt Ruotsin ja Venäjän välien rikkoutumista. Ruotsi ei kuitenkaan halunnut sodan tappiollisen osapuolen, Venäjän saavan jatkossa rakentaa saarille mitään sotilaallisia rakennelmia. Sodan jälkeen Pariisin rauhansopimuksessa vuonna 1856 Venäjä allekirjoitti sopimuksen, jossa se sitoutui olemaan linnoittamatta Ahvenanmaata.

Sauramo toteaa artikkelissaan ”Ahvenanmaan sotilaallinen ja sotilaspoliittinen merkitys”, että venäläisten mielipide Ahvenanmaasta oli ”*Suomi ilman Ahvenanmaata on kuin laukku ilman lukkoa.*”¹⁰⁶ Venäjä tulkitsi vuonna 1914 ensimmäisen maailmansodan syttyessä velvoitteensa linnoittamattomuudesta aiheettomaksi ja ryhtyi linnoitustöihin. Linnoitetusta Ahvenanmaasta muodostui osa Venäjän ulointa linnoituksellista kehää. Linnoitteet perusteltiin puolustuksellina ja niiden tarkoitus oli pitää saariryhmä venäläisten hallussa saksalaisten hyökkäysten varalta. Ruotsi katsoi linnoitusten olevan hyökkäyksellisiä ja suuntautuvan Ruotsia vastaan. Ruotsin mielestä linnoitukset soveltuivat tukikohdaksi hyökkäyksessä Ruotsiin.¹⁰⁷ Tämä ajatus on ruotsalaisten keskuudessa mielenkiintoisella tavalla esillä myös nykypäivänä¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Blombergs (2016a), s. 9; Krimin sotaa (1853–1856) käytiin Venäjän sekä Ottomaanien imperiumin, Britannian, Ranskan ja Sardinian liittoutuman välillä myös Itämerellä. Sota päättyi Venäjän tappioon.

¹⁰⁶ Sauramo (1937), s. 196–197.

¹⁰⁷ Ibid. s. 195–198.

¹⁰⁸ Expressen Nyheter: *Finland kan placera militärer på Åland*. 2016, [<https://www.expressen.se/nyheter/finland-kan-placera-militarer-pa-aland/>], luettu 8.1.2018.

Venäjän vallankumouksen puhjettua vuonna 1917 Ahvenanmaa oli väliaikaisesti ruotsalaisten ja saksalaisten hallussa, kunnes kyseisen vuoden loppupuolella Saksan ja Venäjän välillä alkaneissa rauhanneuvotteluissa sovittiin linnoitusten hävittämisestä. Ruotsin hallituksen toimet saivat aikaan sen, että vuoden 1919 loppuun mennessä kaikki linnoitukset oli Ruotsin, Saksan ja Venäjän sotilaskomissioiden valvonnassa hävitetty. Ruotsi pyrki vielä vuonna 1919 Versaillesin rauhansopimuksen yhteydessä liittämään Ahvenanmaan valtakuntaansa. Asia siirtyi kuitenkin Englannin hallituksen esityksestä Kansainliiton käsiteltäväksi. Kansainliiton mukaan alue kuului Suomelle. Kansainliitto katsoi vuoden 1856 sopimukset demilitarisoinnista olevan edelleen voimassa. Tämän lisäksi Genevessä allekirjoitettiin 20. lokakuuta 1921 sopimus, jossa Ahvenanmaa määritettiin linnoittamattomaksi ja neutraaliksi alueeksi. Suomi ratifioi sopimuksen 28. tammikuuta 1922. Suomelle asetettiin Ahvenanmaan puolustamiseen liittyviä velvoitteita, mutta samalla sen sotilaallisia oikeuksia rajattiin merkittävästi.¹⁰⁹

Ahvenanmaalla on ollut Itämerellä vaikuttaneissa sotatoimissa merkittävä rooli. Krimin sodan ja ensimmäisen maailmansodan seurauksena saariryhmän sotilasstrateginen merkitys viimeistään korostui.¹¹⁰ Se on maantieteellisen sijaintinsa takia ollut sotilaallisesti merkityksellinen Suomelle, Ruotsille ja Venäjälle. Sotilasstrategista merkitystä ovat pohtineet Simon Källman pro gradu-tutkielmassaan ”Ahvenanmaan strateginen merkitys” ja Anders Gardberg tutkimuksessaan ”Åland Islands – A Strategic Survey”. Molemmat päätyvät tutkimuksissaan päätelmään, jonka mukaan Ahvenanmaan sotilaallinen merkitys Suomelle ja Ruotsille ei ole aseteknologisesta kehityksestä huolimatta poistunut.

Ahvenanmaa mahdollistaa puolustus- ja hyökkäysoperaatioiden toteuttamisen koko Itämeren alueella ja Pohjanlahdelle menevän meritien sulkemisen. Saaristosta pystyy toteuttamaan operaatioita Suomen ja Ruotsin rannikoille tiheän saariverkoston kautta. Sadat saaret tarjoavat suojan suurelle määrälle sota-aluksia. Vaikka nykyinen tutkateknologia on kehittynyt, voi sota-aluksia häiveteknologian ja naamiointin avulla operoida saaristossa osittain tutkakatveessa. Ahvenanmaan tiheä saariverkosto tarjoaa hyvän suojan myös sukellusveneille. Vihollisen tuhoaminen syvältä Suomen luoteissaaristosta ja Perämereltä vaatisi Suomen merivoimilta todennäköisesti merkittäviä uhrauksia¹¹¹. Merellisten haasteiden lisäksi vihollisen hallussa oleva Ahvenanmaa vaikeuttaisi sekä Suomen että Ruotsin ilmavoimien toimintaa alueella. Toisaalta mikäli Suomi pystyisi siirtämään Ahvenanmaalle tutka- ja ilmatorjuntasuorituskykyjään, tarjoaisi saariryhmä parannusta Suomen Itämeren ilmavalvonnalle ja -torjunnalle.

¹⁰⁹ Sauramo (1937), s. 198–203.

¹¹⁰ Rosas (1997), s. 24–25.

¹¹¹ Ks. Gardberg (1995), s. 33–34.

Anders Gardbergin mukaan Suomi ja Ruotsi kykenisivät osittain puolustamaan Ahvenanmaan aluetta mantereelta myös siten, ettei kansainvälisiä sopimuksia rikottaisi. Näkemystään hän perustelee kehittyneimpien asejärjestelmien tarkkuudella ja kasvaneilla ampumaetäisyyksillä.¹¹² Teknisesti hänen näkemyksensä lienee oikea, mutta käytännössä Suomi ja Ruotsi eivät todennäköisesti pystyisi sitouttamaan tärkeimpiä sotilaallisia suorituskykyjään Ahvenanmaan puolustukseen, mikäli konfliktin vastapuolena olisi suurvalta, joka kohdistaisi sotilaallista voimaansa Suomeen tai Ruotsiin myös mantereen kautta. Gardberg ottaa tämän huomioon tutkimuksessaan toteamalla, että vihollinen saattaisi tarkoituksellisesti hyökätä sekä Pohjois- että Etelä-Suomeen sitoakseen puolustajan joukkoja ja eristääkseen tärkeitä huoltoreittejä¹¹³.

Lauri Hannikaisen näkemyksen mukaan Ruotsi on ollut Ahvenanmaan demilitarisoidun aseman vahvin puolestapuhuja, koska Ahvenanmaan kautta hyökkääjä pystyisi uhkaamaan koko Ruotsin itärannikkoa ja Tukholmaa. Lisäksi Hannikainen toteaa Ahvenanmaan olevan Venäjälle sotilaallisesti merkityksellinen, koska Venäjä kokisi Ahvenanmaata hallitsevan vihollisen voivan uhata Pietaria ja Itämeren laivastoa.¹¹⁴ Myös Gardberg on päättänyt tutkimuksessaan vastaaviin tuloksiin¹¹⁵. Hannikaisen havainto on merkittävä, koska Ahvenanmaalle sijoitetuilla kauaskantoisilla asejärjestelmillä¹¹⁶, huoltokeskuksilla sekä valvonta- ja häirintäkalustolla olisi selkeä vaikutus itämerellisen sodan voimasuhteisiin. Ahvenanmaa on kriittinen Suomelle myös itämerellisen huoltovarmuuden ja ulkomaankaupan kannalta, joiden toiminnan jatkuvuus olisi keskeistä sodan aikana.

¹¹² Gardberg (1995), s. 59–63; Gardbergin aseteknologiseen kehitykseen liittyvien näkemysten yhteydessä on huomioitava, että hänen havaintonsa ovat 28 vuotta vanhoja. Aseteknologiassa tapahtuu 28 vuodessa suuria muutoksia.

¹¹³ Ibid. s. 42–43.

¹¹⁴ Hannikainen (1994), s. 615.

¹¹⁵ Ks. Gardberg (1995), s. 39.

¹¹⁶ Esimerkiksi Suomen merivoimien käytössä olevan ruotsalaisvalmisteisen RBS-15 meritorjuntaohjusjärjestelmän kantama on noin 100 kilometriä.

Ahvenanmaan sotilaallinen merkitys perustuu nykyaikana ennen kaikkea sen sijaintiin. Saari-ryhmä ja sen vesialueet muodostavat sulun Pohjanlahden suulle ja ne soveltuvat käytettäväksi tukikohtana monen tyyppisiin sotilasoperaatioihin pohjoisen Itämeren alueelle¹¹⁷. Ahvenanmaahan on historiassa liittynyt ja tulee jatkossakin liittymään sekä Ruotsin, Suomen että Venäjän sotilasstrategisia intressejä. Jatkuva aseteknologinen kehitys on mahdollistanut kauaskantoisempien ja tarkempien asejärjestelmien käytön, minkä toisaalta voidaan katsoa vähentäneen tai ainakin muuttaneen Ahvenanmaan sotilaallista merkitystä. Muutos liittyy pääosin siihen, ettei Ahvenanmaan puolustaminen vaadi välttämättä nykyaikana vahvaa sotilaallista läsnäoloa saari-ryhmän alueella tai tukikohtia Ahvenanmaalla vaan viholliselta voidaan ainakin osittain kiistää alueen sotilaallinen käyttö kauempaa. Tähän asetelmaan luo haasteen vuoden 1921 demilitarisointisopimus, joka velvoittaa Suomea aloittamaan vyöhykkeellä sotilaalliset vastatoimet, mikäli Ahvenanmaata kohtaan kohdistuu hyökkäys. Sopimuksessa ei tarkemmin määritellä, millaisiin vastatoimiin Suomen tulisi ryhtyä. Ahvenanmaata koskevia kansainvälisiä sopimuksia analysoidaan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

Viime vuosien Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutokset ovat nostaneet Ahvenanmaan aseman uudelleen kansallisen keskustelun aiheeksi. Keskusteluun ovat osallistuneet niin asiantuntijat, sotilaat kuin valtionjohto, mikä viestii Ahvenanmaan puolustuskysymyksellä olevan edelleen Suomelle merkitystä.

Lokakuussa 2016 puolustusministeri Jussi Niinistö esitti näkemyksen, jonka mukaan Ahvenanmaa muodostaa sotilaallisen tyhjiön. Kommentti aiheutti laajaa julkista keskustelua, johon reagoivat monet tahot. Osa syytti keskustelunaloitusta turhaksi provokaatioksi. Ahvenanmaan maakunnan hallituksen johtaja Katri Sjögren vastasi Niinistön näkemykseen toteamalla, että keskustelu Ahvenanmaan demilitarisoidusta asemasta on turhaa, koska demilitarisointi on Itämeren turvallisuutta lisäävä tekijä¹¹⁸. Sjögrenin mielipide kaipaa perusteluja.

¹¹⁷ Sauramo (1937), s. 204.

¹¹⁸ Kaleva uutiset: *Ahvenanmaalla kiukkua ministerin demilitarisointipuheista*. 2016, [<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/ahvenanmaalla-kiukkua-ministerin-demilitarisointipuheista/741702/>], luettu 7.1.2018.

Jukka Tarkka totesi Ilta-Sanomien haastattelussa 18.10.2016 seuraavasti: ”*Demilitarisointi toimii päinvastoin kuin romantikot kuvittelevat. He kuvittelevat, että se varmistaa rauhan pysymisen, kun se päinvastoin vetää sotaa puoleensa.*”¹¹⁹ Tarkan mielestä Itämeren sotilaallinen turvallisuustilanne on kehittynyt suuntaan, jonka mukaan aseelliseen toimintaan valmistautuminen olisi perustelua. Hän ei myöskään usko vuoden 1921 sopimuksen voimaan. Charly Salenius-Pasternakin mukaan nykytilassa Ahvenanmaan demilitarisointi hyödyttää ennen muuta Venäjää. Hänen mielestään Suomi voisi ottaa täyden vastuun Ahvenanmaan sotilaallisesta puolustuksesta kansainvälisten sopimusten kustannuksella.¹²⁰ Salenius-Pasternak jättää tosin täsmentämättä, mitä hän tarkoittaa ”täydellä vastuulla” ja mitä nykyinen Ahvenanmaahan liittyvä toiminta hänen mielestään edustaa. Edellä esitetyt kannanotot ilmentävät Ahvenanmaa -keskustelun ristiriitaisia ja tunnesidonnaisia näkemyksiä sekä heikkoa argumentointia. Perusteltujakin puheenvuoroja esiintyy. Erään näkökulman mukaan Ahvenanmaan pysyminen sotilaallisten toimien ulkopuolella ei perustu nykytilassa vain kansainvälisiin sopimuksiin, vaan siitä on tullut osa Itämeren alueen kansainvälistä tapaoikeutta ja Euroopan turvallisuusjärjestelmää¹²¹.

Presidentti Sauli Niinistö rauhoitti kansallista keskustelua toteamalla, että Ahvenanmaan sotilaspoliittisen aseman määrittävät kansainväliset sopimukset, eikä Suomi voi niitä yksipuolisesti rikkoa¹²². Niinistön näkemys pohjautuu kansainvälisen oikeuden noudattamiseen ja pienvaltio-realistiseen, sovitteluvaan ulkopoliitiikkaan. Hän on julkisilla kommenteillaan korostanut Suomea osana kansainvälistä yhteisöä, jossa valtion yksipuolinen päätös sopimusten rikkomisesta ei ole kannattavaa. Suomi osallistuu keskusteluun kansainvälisen oikeuden kehittämisestä ja sen täytäntöönpanon edistämisestä, jolloin päätös demilitarisointisopimuksen rikkomisesta ei noudattaisi Suomen ulkopoliittista linjaa.¹²³

¹¹⁹ Ilta-Sanomat: *Pitäisikö Ahvenanmaa aseistaa? Tutkija: Nykyisellään vetää hyökkääjiä puoleensa.* 2016, [http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001932698.html], luettu 27.10.2016.

¹²⁰ Yle uutiset: *Tutkija Ahvenanmaasta: Miksi epäroisimme vähentää Venäjän kykyä uhota?* 2016, [http://yle.fi/uutiset/3-9238941], luettu 28.10.2016.

¹²¹ Hannikainen, Lauri: *Vahva sopimusjärjestelmä Ahvenanmaan sotilaallisen erityisaseman tukena.* 2016, [http://www.pax.fi/node/25604], luettu 27.2.2017.

¹²² Ilta-Sanomat: *Presidentti Niinistö: Kansainvälinen sopimus estää joukkojen siirtämisen Ahvenanmaalle.* 2016, [http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001932893.html], luettu 27.10.2016.

¹²³ Ulkoministeriö: *Kansainvälinen oikeus.* [http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=327210], luettu 28.10.2016.

3.2 Ahvenanmaata koskevat kansainväliset sopimukset

Keskeisimmät valtiosopimukset, jotka määrittävät Ahvenanmaan erityisaseman ovat vuonna 1856 Pariisin rauhansopimuksen yhteydessä laadittu sopimus Ahvenanmaan demilitarisoinnista, vuonna 1921 laadittu Ahvenanmaan linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus, vuoden 1940 Suomen ja Neuvostoliiton välinen sopimus Ahvenanmaan saarista sekä vuonna 1947 laadittu Rauhansopimus Suomen kanssa. Näistä sopimuksista Suomen sotilaallisten toimintamahdollisuuksien kannalta keskeisin on vuoden 1856 sopimukseen pohjautuva vuonna 1921 laadittu demilitarisointisopimus, jossa Suomelle määritetään sotilaallisia rajoituksia, velvollisuuksia sekä oikeuksia.¹²⁴ Vuoden 1940 valtiosopimus on itsenäinen kahdenvälinen sopimus¹²⁵, jonka perusteella Suomi vahvisti noudattavansa Ahvenanmaan demilitarisointia ja Neuvostoliitto sai tuoda alueelle sopimuksen noudattamista valvovan konsulinviraston. Vuoden 1947 valtiosopimus on luonteeltaan täydentävä. Siinä todetaan Ahvenanmaan demilitarisoinnin olevan edelleen voimassa. Muut Ahvenanmaata koskevat sopimukset ovat täydentäviä ja tarkentavia asiakirjoja.¹²⁶

Simon Källman on koonnut tutkimuksessaan yhteen Ahvenanmaata koskevat keskeisimmät kansainväliset sopimukset. Kaikkia sopimuksia yhdistää tarkoitus varmistaa Ahvenanmaan linnoittamattomuus ja puolueettomuus. Lisäksi Euroopan unionissa on tehty muutamia sopimuksia ja päätöksiä, jotka vaikuttavat Ahvenanmaan erityisasemaan. Kaikki Euroopan unionissa tehdyt sopimukset eivät ole tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisiä¹²⁷, joten pääosin ne on rajattu työn tarkastelusta pois. Ahvenanmaata koskevat kansainväliset sopimukset luetellaan seuraavassa:

¹²⁴ Hannikainen (2016).

¹²⁵ Neuvostoliitto ei ole vuoden 1921 sopimuksen osapuoli. Näin ollen vuoden 1940 valtiosopimus Neuvostoliiton ja Suomen välillä on itsenäinen, eikä se pohjautu vuoden 1921 sopimukseen.

¹²⁶ Hannikainen (1994), s. 615.

¹²⁷ Pois lukien Euroopan unionissa tehty Lissabonin sopimus, jonka vaikutusta pohditaan lyhyesti luvussa 4.3.

AHVENANMAAN ASEMAN MÄÄRITTÄVÄT KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET:

- Pariisin rauhansopimuksen XXXIII artikla vuodelta 1856 sekä rauhansopimuksen liite 2; ”Ranskan, Suurbritannian ja Venäjän välinen, Ahvenanmaansaaria koskeva sopimus”
- Ahvenanmaan linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus vuodelta 1921
- Sopimus Suomen ja Sosialistisen Neuvostotasavaltein Liiton välillä Ahvenanmaan saarista vuodelta 1940
- Vuoden 1944 välirauhansopimus Suomen ja Neuvostoliiton välillä
- Pariisin rauhansopimuksen ”Rauhansopimus Suomen kanssa” vuodelta 1947
- Vuoden 1948 Pariisin rauhansopimuksen 12. artiklan nojalla annettu virallinen ilmoitus
- Venäjän ja Suomen välinen pöytäkirja vuodelta 1992

LISÄKSI VAIKUTTAVAT:

- Kolme Suomen Euroopan unioniin liittymisen yhteydessä laadittua sopimusta Ahvenanmaan erityisasemasta
- Euroopan unionin perussopimus vuodelta 2009 – Lissabonin sopimus sekä vuoden 2014 Euroopan unionin päätös yhteisvastuulausekkeen soveltamisesta
- Naton kanssa solmittu isäntämaasopimus vuodelta 2014

Kuva 3: Ahvenanmaan aseman määrittävät kansainväliset sopimukset¹²⁸

Ahvenanmaan asemaa määrittävien sopimusten voimassaolosta on käyty keskustelua vuosikymmenien ajan. Allan Rosas toteaa artikkelissaan, että vuoden 1921 demilitarisointisopimus, vuonna 1940 Neuvostoliiton ja Suomen välillä solmittu sopimus sekä vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksen yhteydessä tehty sopimus vaikuttavat yhä kansainvälisesti voimassaolevilta. Hänen mukaan tästä on osoituksena vuonna 1992 tehty asiakirja, jossa Venäjä ja Suomi totesivat kahdenvälisen Ahvenanmaan asemaa koskevien sopimusten olevan edelleen voimassa.¹²⁹

Lauri Hannikainen toteaa artikkelissaan ”The Demilitarised and Neutralised status of the Åland Islands”, että ei ole syytä kyseenalaistaa vuosien 1921, 1940 ja 1947 valtiosopimusten voimassaoloa¹³⁰. Hän esittää oletuksen, jonka mukaan myös vuoden 1856 valtiosopimus olisi voimassaoleva: ”*The 1856 Convention apparently is still in force, but all three parties to it have later conventional obligations.*”¹³¹ Rosasin ja Hannikaisen tulkinnat osoittavat, että sopimuksia tulee tulkita joustavasti toimintaympäristön muutokset ja sopimusten tarkoitus huomioiden.

¹²⁸ Källman (2007), s. 10–11.

¹²⁹ Rosas (1997), s. 25.

¹³⁰ Hannikainen (1994), s. 625.

¹³¹ Ibid. s. 619.

Vuonna 1940 Suomi ja Neuvostoliitto solmivat kahdenvälisen sopimuksen Ahvenanmaan saarista. Sopimuksen ensimmäisessä artiklassa ”*Suomi sitoutuu demilitarisoimaan Ahvenanmaan saaret, olemaan linnoittamatta niitä sekä olemaan asettamatta niitä muiden valtioiden aseellisten voimien käytettäväksi.*” Lisäksi ensimmäisessä artiklassa täsmennetään, että ”*Tämä merkitsee myöskin, ettei Suomi eivätkä muutkaan valtiot saa Ahvenanmaan saarten vyöhykkeellä tai sinne rakentaa mitään sotilas- tai laivastorakennusta tai –tukikohtaa, mitään sotilasilmalurakennusta tai –tukikohtaa eikä mitään muutakaan sotilastarkoituksiin käytettävää laitetta ja että saarilla olevat tykkiperustat on hävitettävä.*”¹³² Sopimuksen perusteella Suomi ei saa antaa Ahvenanmaan aluetta muiden valtioiden sotavoimien käyttöön, mikäli Suomi vastaanottaisi ulkomaista sotilaallista apua itämerellisessä sotilaallisessa konfliktissa.

Sopimuksen toisessa artiklassa määritetään alue, jota sopimus koskee. Kolmannessa artiklassa todetaan, että Neuvostoliitolle myönnetään oikeus pitää Ahvenanmaan saarilla oma konsulinvirasto. Viraston tehtävänä on valvoa, että sopimuksessa tehtyjä sitoumuksia noudatetaan¹³³. Tomas Riesin mielestä Venäjän Ahvenanmaan konsulitoimintaan nähden ylimitoitettu konsulaatin henkilöstömäärä osoittaa, että Ahvenanmaa on sotilaallisesti tärkeä Venäjälle. Hänen käsityksensä mukaan Venäjä on viime vuosina lisännyt konsulaatin henkilöstömäärää kylmän sodan jälkeisistä ajoista.¹³⁴ Gardberg tuo tutkimuksessaan ilmi tulkinnan, jonka mukaan Venäjän konsulinviraston tehtävä on ollut toimia naamioituna tiedustelukeskuksena mahdollisen itämerellisen sodan ja Ahvenanmaan valloittamisen varalta¹³⁵. Valitettavasti Riesin ja Gardbergin näkemyksiä ei ole mahdollista vahvistaa muista lähteistä, mutta toisaalta voidaan kysyä, miksi Venäjä ei hyödyntäisi konsulinvirastoaan myös sotilaallisessa tarkoituksessa, mikäli se edistäisi Venäjän Itämeren alueen sotilaallisia intressejä.

¹³² Finlex: *Sopimus Suomen ja Sosialistisen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista*. [http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1940/19400024], luettu 3.1.2017.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Iltä-Sanomat: *Asiantuntija: Venäjä entistä aktiivisempi Ahvenanmaalla*. 2016, [https://www.is.fi/ulko-maat/art-2000001937802.html], luettu 8.1.2018.

¹³⁵ Gardberg (1995), s. 14.

Vuoden 1940 kahdenvälisessä sopimuksessa vahvistetaan Ahvenanmaan saarten demilitarisoitu asema. Suomi on sopimuksen ainoa osapuoli, johon demilitarisoinnin säilyttämiseen liittyvät vaatimukset kohdistuvat. Sopimuksessa Neuvostoliitto ei sitoudu olemaan linnoittamatta Ahvenanmaan saaria. Tämä tarkoittaa sitä, että se ei ole sopimuksen mukaan velvollinen jättämään Ahvenanmaata sotatoimiensa ulkopuolelle, vaikka sopimuksen perusteella Suomen tulee estää alueen sotilaallinen käyttö muilta valtioilta. Jukka Tarkan tulkinnan mukaan ennen vuoden 1940 sopimuksen solmimista Neuvostoliiton johto oli hyväksynyt Itämeren alueen sotasuunnitelmansa, johon kuului Ahvenanmaan miehitys¹³⁶. Venäjä on Neuvostoliiton hajottua ilmoittanut perivänsä sopimuksen velvoitteet ja oikeudet Neuvostoliitolta¹³⁷. Sopimuksessa ei mainita mitään irtisanomisoikeuksista¹³⁸.

Sopimuksen perusteella Suomi on ainoa Itämeren valtio, joka voi puolustaa Ahvenanmaata siihen kohdistuvia sotilaallisia toimia vastaan. Sopimuksessa viitataan kuitenkin vain muihin valtioihin eikä se siten kiellä tai erikseen salli alueen antamista sotilasliiton tai kansainvälisen järjestön käyttöön. Asiakirjan sanamuotojen perusteella jää epäselväksi, millaisessa tilanteessa Euroopan unionin tai Naton joukot voisivat toimia alueella. Tähän Mikaela Björkholm ja Allan Rosas esittävät tulkintansa, jonka mukaan Suomi voisi vastaanottaa ulkopuolisen valtion sotilaallisen avun Ahvenanmaan puolustamiseksi, mikäli joukot toimisivat Suomen puolustusvoimien alaisuudessa. Heidän mukaan tämä menettely ei rikkoisi vuoden 1940 Neuvostoliiton kanssa solmittua sopimusta.¹³⁹ Tulkinta lienee oikeansuuntainen, mutta teoreettinen, koska Wienin valtiosopimusoikeutta koskeva yleissopimus määrittää sopimustulkinnan perusteet. Muiden valtioiden sotilaiden toimiminen puolustusvoimien alaisuudessa Ahvenanmaan demilitarisoidulla vyöhykkeellä aiheuttaisi todennäköisesti kiristyneitä ulkopoliittisia suhteita Venäjään eikä välttämättä edesauttaisi millään tavalla alueen turvallisuuden takaamista.

Vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksessa vahvistetaan aikaisempien valtiosopimusten voimassaolo toisen maailmansodan jälkeen¹⁴⁰. Sopimuksen viidennessä artiklassa todetaan: ”*Ahvenanmaan saaret jäävät demilitarisoiduiksi nykyisin vallitsevan tilanteen mukaisesti.*”¹⁴¹ Sopimuksessa ei oteta muuten kantaa Ahvenanmaahan.

¹³⁶ Tarkka (2016).

¹³⁷ Källman (2007), s. 11.

¹³⁸ Hannikainen (2016).

¹³⁹ Björkholm & Rosas (1990), s. 100–101.

¹⁴⁰ Källman (2007), s. 13.

¹⁴¹ Finlex: *Rauhansopimus Suomen kanssa*. [<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020>], luettu 3.1.2017.

3.3 Vuoden 1921 Ahvenanmaan linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus

Ahvenanmaan saarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus eli niin sanottu demilitarisointisopimus laadittiin ensimmäisen maailmansodan jälkitilassa 24. kesäkuuta 1921. Sopimuksen osapuolina olivat Saksa, Tanska, Suomi, Viro, Iso-Britannia, Ranska, Italia, Latvia, Puola ja Ruotsi. Sopimuksella täydennettiin Venäjän, Ranskan ja Iso-Britannian vuoden 1856 valtiosopimusta Ahvenanmaan demilitarisoinnista, joskaan Venäjä ei ollut vuoden 1921 sopimuksen allekirjoittajien joukossa.¹⁴² Neuvostoliitto tai Venäjä eivät ole allekirjoittaneet sopimusta. Miksi Venäjä ei ollut sopimuksen osapuoli? Källman toteaa tutkimuksessaan seuraavasti: *”Asiasta on eri näkemyksiä, joista yhden mukaan Neuvostoliitto oli vallankumouksellinen ja epävakaa valtio, eikä sitä kelpuutettu mukaan. Toinen näkemys painottaa, ettei Neuvostoliitto itse halunnut mukaan, sillä valtiosopimuksen henki ei ollut sen kansallisen intressin mukainen.”*¹⁴³ Källman ei tuo tutkimuksessaan ilmi esittämiensä väitteiden lähteitä. Saila Heinikosken mukaan Venäjä ei ollut sopimuksen osapuoli, koska Neuvosto-Venäjää ei tuolloin ollut tunnustettu eikä siten myöskään hyväksytty Kansainliiton jäseneksi¹⁴⁴.

Sopimuksen tavoite kirjattiin seuraavasti: *”- jotta saataisiin takeet siitä, etteivät nämä saaret koskaan tule aiheuttamaan vaaraa sotilaalliselta kannalta.”*. Voidaan olettaa, että turvallisuutta haluttiin kasvattaa yhteisöllisesti, koska ensimmäisen maailmansodan tragedia oli vielä tuoreessa muistissa. Kansainliiton virallisena tavoitteena oli lisätä ylikansallista yhteistyötä ja rauhaa, mikä puoltaa tätä oletusta¹⁴⁵. Toisaalta voidaan myös perustellusti väittää, että valtiot ajavat kansainvälisten sopimusten avulla omia etujaan. Etenkin poliittisen realismin ajatusten mukaan valtiot toimivat itsekkäästi ja kansainvälisten sopimusten todellinen tarkoitus on edistää valtioiden omia tavoitteita. Vuoden 1921 sopimukseen on saattanut liittyä valmistautuminen tuleviin sotiin. Esimerkiksi Saksa ja Ruotsi saattoivat tavoitella Ahvenanmaan sotilaallisen käytön estämistä muilta valtioilta ja siten omien sotavoimien vapaampaa käyttöä Itämerellä. Poliittisen realismin näkemyksen mukaan edellä mainittu vaihtoehto on luonnollinen. Toisaalta liberalistisen tulkinnan mukaan sopimuksen todellinen tavoite on ollut edistää yhteistyötä ja rauhaa. Näkemyserojen perusteella on mahdotonta sanoa, millaisia tavoitteita vuoden 1921 Ahvenanmaan demilitarisointisopimuksen allekirjoittamiseen on eri valtioilla liittynyt.

¹⁴² Puolustusministeriö (2015), s. 6.

¹⁴³ Källman (2007), s. 12.

¹⁴⁴ Heinikoski, Saila: *Ahvenanmaan asema ei ole vain puolustuspoliittinen kysymys*. 2016, [<http://politiikasta.fi/ahvenanmaan-asema-puolustuspoliittinen-kysymys/>], luettu 7.2.2018.

¹⁴⁵ Pedanet: *Tietoa Kansainliitosta*. [http://www.peda.net/verkkolehti/jamsa/kuorevesi/kuorevesihistoria?m=content&a_id=371 luettu], luettu 9.1.2017.

Sopimuksessa mainitaan: ”- - ovat tässä tarkoituksessa päättäneet täydentää sen sitoumuksen sisällystä, jonka Venäjä on antanut 30 päivänä maaliskuuta 1856 Parisissa solmittuun traktaattiin liitettyssä Ahvenanmaan saaria koskevassa sopimuksessa, mainittua sitoumusta kuitenkin loukkaamatta.”¹⁴⁶ Sopimus määritti vuoden 1856 Versaillesin rauhansopimuksen Ahvenanmaan linnoittamattomuudesta olevan edelleen voimassa ja velvoittavan Venäjää. Demilitarisoinnin lisäksi Ahvenanmaa määritettiin sopimuksessa myös neutraaliksi eli puolueettomaksi alueeksi. Sopimus sisältää 10 artiklaa, jotka esitellään ja analysoidaan seuraavaksi. Artiklojen sisältöä tarkastellaan sotilaallisesta näkökulmasta, eikä niiden oikeudellista tulkintaa arvioida.

Asiakirjan ensimmäisessä artiklassa Suomi vahvistaa Venäjän vuonna 1856 antaman traktaatin Ahvenanmaan saarista ja sitoutuu olemaan linnoittamatta ”- - Ahvenanmaan saariksi nimitettyä Suomen saariston osaa.”¹⁴⁷ Kapteeniluutnantti Alexander Lindgren toteaa tutkielmassaan, että tämä oli tärkeää, koska ”- - oli epäselvää, missä määrin Venäjän vuonna 1856 tekemä sopimus velvoitti itsenäistä Suomea.”¹⁴⁸ Lindgrenin huomio on aiheellinen. Juuri itsenäistynyt Suomi vahvisti vuoden 1921 sopimuksessa perivänsä Venäjän velvoitteet Ahvenanmaan linnoittamattomuudesta, vaikka Venäjä ei ollut vuoden 1921 sopimuksen allekirjoittaja. Suomi peri Venäjän vuoden 1856 lupauksen saariryhmän linnoittamattomuudesta, mutta ei saanut myöhemmin vuonna 1921 Venäjän vakuutusta saarten jättämisestä mahdollisten sotatoimien ulkopuolelle¹⁴⁹. Tämä ei ole välttämättä osoittautunut Suomen sotilasstrategisten etujen mukaiseksi.

Venäjä ei todennäköisesti ole ollut myöhemmin halukas myöntämään Ahvenanmaan neutraliteettia, koska nykyisen asetelman voidaan tulkita olevan Venäjän kannalta hyödyllisempi, mikäli se ajautuisi Itämeren alueella sotilaalliseen konfliktiin esimerkiksi Naton kanssa. Venäjä saattaisi olettaa, että Suomen ja Venäjän välisessä sotilaallisessa konfliktissa Suomi saisi sotilaallista apua kolmannelta osapuolelta, jonka hallussa oleva Ahvenanmaa vaarantaisi Venäjän Itämeren laivaston toimintaa sekä Pietarin ja Kaliningradin turvallisuutta. Tosin on epäselvää, onko Venäjän kanssa yritetty avata neuvotteluja Ahvenanmaan oikeudellisen aseman lujittamiseksi.

¹⁴⁶ Finlex: *Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus*. 1921, [<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1922/19220001>], luettu 26.10.2016.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Lindgren (2014), s. 9.

¹⁴⁹ Venäjä on vuoden 1940 kahdensivuisessa sopimuksessa tunnustanut Ahvenanmaan demilitarisoidun aseman, mutta ei neutraliteettia. Toisin sanoen Venäjä ei ole sitoutunut jättämään Ahvenanmaan aluetta sotatoimiensa ulkopuolelle.

Toisessa artiklassa määritetään kulmapisteet, joiden rajaamaa aluetta demilitarisointisopimus koskettaa. Alueeseen sisältyvät kaikki saaret, luodot ja karit, jotka jäävät sopimuksen määrittämän alueen sisäpuolelle.

Vuonna 2006 Suomen oikeusministeriön rajatyöryhmä katsoi koordinaattien ja rajojen olevan tulkinnanvaraisia. Työryhmä totesi sopimuksen tekohetken karttamateriaalista ja maakuntarajalla tapahtuneiden maanmittaustoimitusten aiheuttamista siirtymistä johtuen virallisen ja sopimuksessa olevan maakuntarajan eroavan toisistaan. Työryhmä ehdotti selvityksessään, että Ahvenanmaan sopimuksen koordinaatit muutetaan nykyaikaisen järjestelmän mukaisiksi ja asia tiedotetaan alkuperäisen sopimuksen allekirjoittaneille valtioille ja Venäjälle.¹⁵⁰

Työryhmän havainnot eivät heikennä sopimuksen voimaa, mutta osoittavat, millaisia vaikutuksia sopimuksen iällä on. Liki sata vuotta voimassa ollut sopimus sisältää myös muita tulkinnanvaraisuuksia. Maailma on muuttunut sadan vuoden aikana sopimuksen ympärillä merkittävästi. Sopimuksen ikä ei kuitenkaan vaikuta sopimusartiklojen sisältöön.

Kolmannessa artiklassa mainitaan: ”Älköön mitään sotilas- tai laivastorakennusta tai tukikohtaa, mitään sotilasilmalaittoimen rakennusta tai tukikohtaa eikä mitään muutakaan sotatarkoituksiin käytettävää laitetta ylläpidettävä 2 artiklassa määrätyllä vyöhykkeellä tai sinne rakennettako.”¹⁵¹ Kolmas artikla kieltää selkeästi kaikenlaisten sotilaallisten rakennelmien, tukikoh-
tien ja laitteiden rakentamisen ja ylläpitämisen Ahvenanmaalla. Sopimuksessa huomioidaan maa-, meri- ja ilmaelementit sotilaallisessa toiminnassa.

¹⁵⁰ Oikeusministeriö: *Ahvenanmaan demilitarisoinnin rajoja koskeva selvitys*. 2006, [<http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/200618ahvenanmaandemilitarisoinninraojakoskevaselvitys.rajatyoryhmamammietinto.html>], luettu 28.10.2016.

¹⁵¹ Finlex: *Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus*. 1921.

Sopimuksen neljännessä artiklassa täsmennetään edelleen, etteivät minkään vallan maa-, meri- tai ilmavoimat saa tunkeutua tai oleskella sopimuksessa määritetyllä alueella. On kuitenkin otettava huomioon, että alueiden valtaamiseen ja haltuunottoon on olemassa muitakin kuin sotilaallisia keinoja. Aseellisia ja tunnuksettomia sotilas- ja siviilihenkilöitä on käytetty muun muassa vuoden 2014 Krimin valtauksen yhteydessä. Ahvenanmaalle on mahdollista kuljettaa meriteitse materiaalia, joka saattaisi jäädä Suomelta huomaamatta. Siviiliasuisten sotilaiden suorittama sotilasoperaatio Ahvenanmaan valtaamiseksi ei välttämättä aiheuttaisi laukaustaakaan, mutta saattaisi Suomen ulkopoliittisesti vaikeaan asemaan. Suomen olisi reagoitava tilanteeseen, koska sopimuskin sitä velvoittaa. Sotilaallinen vastaus saattaisi asettaa Suomen asemaan, jossa siitä tulisi ensimmäinen valtiollinen sopimuksen rikkojaosapuoli, mikä hämärtäisi sotilaallisten toimien oikeutusta ja antaisi muille valtiolle syyntä sotilaallisten vastatoimien käynnistämiseksi.

Toinen mielenkiintoinen asia neljänteen artiklaan liittyen on rajavartiolaitoksen läsnäolo Ahvenanmaan demilitarisoidulla vyöhykkeellä. Rajavartiolaitos ei ole sotilaallinen organisaatio, ja se valvoo rauhan aikana Ahvenanmaan vesialueita. Rajavartiolaitos toimii sisäministeriön johdossa, toisin kuin puolustusvoimat. Allan Rosas kirjoittaa artikkelissaan rajavartiolaitoksen toiminnasta Ahvenanmaan demilitarisoidulla alueella. Hänen näkemyksenä mukaan rajavartiolaitoksen alukset eivät ole sotilaallisia aluksia, koska ne eivät toimi puolustusvoimien alaisuudessa ja niissä on vain kevyttä aseistusta. Hänen mielestään Suomen pitkään harjoittama käytäntö, jossa rajavartiolaitoksen aluksilla valvotaan ja turvataan Ahvenanmaan koskemattomuutta, on osoittautunut toimivaksi ja kansainvälisesti hyväksytyksi ratkaisuksi.¹⁵² Rajavartiolaitoksella voi olla Itämeren alueen kriisin alkuvaiheessa merkittävä vaikutus Ahvenanmaan alueen valvonnassa ja puolustusjärjestelyissä.

Sopimuksen neljännessä artiklassa kielletään myös aseiden ja sotatarpeiden valmistus, tuonti, kauttakuljetus ja vienti. Aseiden ja sotatarpeiden kieltoa voidaan tulkita sovellettavan vain sotilaallisiin tarkoituksiin käytettäviin aseisiin.¹⁵³ Näin ollen metsästyksen tarkoitettut ja muut siviiliasheet voivat olla Ahvenanmaalla sallittuja¹⁵⁴.

¹⁵² Rosas (1997), s. 32.

¹⁵³ Lindgren (2014), s. 9.

¹⁵⁴ Simonen, Katariina: *The State versus the Individual, The Unresolved Dilemma of Humanitarian Intervention*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2011, s. 17–30.

Neljäs artikla määrittää myös Suomea koskevia oikeuksia ja velvollisuuksia. Rauhan aikana Suomi voi yleisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämiseksi pitää alueella tarvittavia säännöllisiä poliisivoimia.¹⁵⁵ Sopimus ei määritä, mitä tarkoitetaan ”tarvittavilla” poliisivoimilla.

Lisäksi artiklassa mainitaan: ”*Suomi voi poikkeuksellisten olosuhteiden vaatiessa viedä sinne ja väliaikaisesti siellä pitää muita sellaisia aseellisia voimia, jotka ovat välttämättömän tarpeelliset järjestyksen pitämiseksi.*”¹⁵⁶ Lause sisältää muutamia tulkinnanvaraisuuksia. Ensimmäisenä esiin nousee tulkinta ”*poikkeuksellisista oloista*”. Täytyykö turvallisuustilanteen heiketä merkittävästi juuri Ahvenanmaalla, jotta sopimuksen kohtaa voidaan soveltaa vai riittääkö Itämeren turvallisuustilanteen heikkeneminen riittäväksi perusteeksi sotilaallisten voimien siirrolle? Artiklan jättäessä poikkeuksellisten olosuhteiden vakavuuden ja paikan tarkemmin määrittämättä, on tulkintavastuu tässä asiassa Suomen valtiolla. Aseellisten voimien siirrosta tulisi hyvien käytänteiden mukaisesti ilmoittaa muille demilitarisointisopimuksen osapuolille.

Sopimuksen mukaan aseellisten voimien tulee olla sellaiset, jotka ovat välttämättömiä tarpeellisen järjestyksen pitämiseksi. Näin ollen Suomella on oikeus määrittää ne sotilaalliset voimat, jotka ovat ”*välttämättömiä*” järjestyksen takaamiseksi. Joukkojen määrää, varustusta tai laatua ei siten rajata.

Kolmantena nousee esiin sana ”*väliaikaisesti*”. Sopimus ei ota kantaa, kuinka pitkään Suomella olisi oikeus pitää Ahvenanmaalla aseellisia voimia. Näiden havaintojen perusteella voidaan todeta, että sopimuksen neljännessä artiklassa on tulkinnanvaraa, mikä on Suomen ja Ahvenanmaan puolustuksen kannalta hyvä asia. Tulkinnanvaraisuus jättää Suomelle toimintamahdollisuuksia Ahvenanmaan sotilaallisessa puolustuksessa ja joukkojen siirroissa. Aseellisia joukkoja voidaan tarpeen vaatiessa siirtää alueelle järjestyksen ja turvallisuuden takaamiseksi, siten ettei kansainvälisiä sopimuksia rikota.

¹⁵⁵ Finlex: Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus. 1921.

¹⁵⁶ Ibid.

Neljännän artiklan mukaan Suomella on oikeus käydä ”*aika ajoin*” tarkastamassa demilitarisoitu alue yhdellä tai kahdella vedenpinnalla kulkevalla sota-aluksella, jotka voidaan väliaikaisesti ankkuroida. Lisäksi, jos ”*erikoisen tärkeät seikat*” vaativat, saa Suomi tuoda vyöhykkeen vesille ja väliaikaisesti pitää muitakin vedenpinnalla kulkevia laivoja, joiden kantavuus ei missään tapauksessa saa olla suurempi kuin 6,000 tonnia.¹⁵⁷ Sopimus jättää täsmentämättä, mitä tarkoitetaan ilmaisulla ”*aika ajoin*” ja ”*erikoisen tärkeät seikat*”, mikä mahdollistaa merivalvonnan ja -puolustuksen vahvistamisen sotilaallisen kriisin varhaisessa vaiheessa. 6,000 tonnin kantavuusrajoitus ei ole Suomen merivoimien kannalta merkityksellinen, koska pääosa aluksista alittaa määritetyn rajan¹⁵⁸.

Edellä mainittujen kohtien lisäksi neljännessä artiklassa mainitaan, ettei Suomella ole oikeutta myötää lupaa saaristoon tulemiseen tai ankkuroimiseen kuin yhdelle muun valtion sotalaivalle. Lisäksi mainitaan, että Suomella on oikeus lentää sotilaskoneilla vyöhykkeen ylitse, mutta laskeutuminen on sallittua vain pakottavissa hätätilanteissa.¹⁵⁹

Sopimuksen viides artikla antaa siviilialuksille luvan kulkea alueen läpi, mikäli läpikulku noudattelee kansainvälisiä sääntöjä ja tapoja¹⁶⁰.

Kuudennessa artiklassa määritetään Ahvenanmaan neutraliteetti¹⁶¹. Artiklassa todetaan, että Ahvenanmaan aluetta pidetään puolueettomana alueena, eikä sitä saa missään tapauksessa käyttää sellaisiin toimiin, jotka ovat yhteydessä sotilaallisiin toimenpiteisiin. Näin ollen sopimus määrittelee Ahvenanmaan yksiselitteisesti alueeksi, jossa ei saa toteuttaa edes sotilaallisiin teijöihin yhteydessä olevia toimenpiteitä. Suomella on kuitenkin kuudennen artiklan osalta erityisasema. Artiklassa mainitaan: ”*Kuitenkin on Suomen, jos Itämeri joutuu sodan piiriin, sallittu vyöhykkeen puolueettomuuden turvaamiseksi väliaikaisesti laskea miinoja tämän vesialueelle ja sitä varten ryhtyä sellaisiin laivastotoimenpiteisiin, jotka ovat aivan välttämättömiä.*”¹⁶² Termiä ”*sodan piiri*” on vaikea määritellä tarkasti. Sopimuksesta ei voi suoranaisesti päätellä, voiko Suomi aloittaa Ahvenanmaan aluevesien miinoittamisen ennen kuin Itämeren alueella on käyty meritaisteluita. Suomella on artiklan perusteella laajat mahdollisuudet tulkita Itämeren turvallisuustilanteen muutoksia puolustuksellisesti edukseen.

¹⁵⁷ Finlex: *Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus*. 1921.

¹⁵⁸ Ks. Gardberg (1995), s. 48.

¹⁵⁹ Finlex: *Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus*. 1921.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Lindgren (2014), s. 10.

¹⁶² Ks. Ibid. s. 36.

Asiakirjan seitsemännessä artiklassa mainitaan, että mikäli sopimusta rikottaisiin, tulisi sopimuksen muiden osapuolien kääntyä Kansainliiton puoleen. Kansainliiton neuvosto määrittäisi toimenpiteet, joihin ryhdyttäisiin määräysten voimassapitämisen turvaamiseksi ja niiden loukkaamisen estämiseksi. Sopimuksen rikkojavaltion ääntä ei otettaisi huomioon Kansainliiton neuvoston kokouksessa, johon muut sopimuksen allekirjoittajavaltiot ottaisivat osaa. Lisäksi todetaan, että toimenpiteiden käynnistämiseen riittäisi kaksi kolmasosaa äänistä.¹⁶³ Seitsemännellä artiklalla on ainoastaan historiallista arvoa, koska Kansainliittoa ei ole enää olemassa. Tilanteessa, jossa joku sopimuksen osapuolista rikkoisi sopimusta, meneteltäisiin Wienin valtiotosopimusoikeutta koskevan yleissopimuksen mukaisesti¹⁶⁴.

Seitsemännessä artiklassa määritetään Suomelle velvoite, jolla on suuri merkitys. Tekstissä todetaan: ”*Jos Ahvenanmaan saaria taikka niiden kautta Suomen mannermaata vastaan suunnattu äkillinen hyökkäys saattaisi vyöhykkeen puolueettomuuden vaaraan, on Suomen ryhdyttävä vyöhykkeellä tarpeellisiin toimenpiteisiin hyökkääjän pysäyttämiseksi tai torjumiseksi, siksi kunnes Korkeat Sopimuksentekijät tämän sopimuksen määräysten mukaisesti saattavat puuttua asiaan puolueettomuuden arvossapitämiseksi.*”¹⁶⁵ Tämä kohta velvoittaa Suomea reagoimaan Ahvenanmaata kohtaan suuntautuvaa sotilaallista toimintaa vastaan. Velvoitteen muotoilun perusteella pelkkä sotilaallinen uhka ei vielä velvoita vastatoimien aloittamista, mutta se ei myöskään kiellä sitä. Artiklan sanamuodot antavat Suomelle tarvittaessa mahdollisuuden tulkita jo ”*vaara*” riittäväksi perusteeksi puolustusjärjestelyjen aloittamiselle. Tätä havaintoa puoltaa myös artiklan kohta, jossa todetaan, että Suomen olisi ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin hyökkääjän ”*torjumiseksi*”. Tekstissä mainittujen ”*Korkeiden Sopimuksentekijöiden*” eli muiden sopimuksen allekirjoittajavaltioiden apuun Suomi tuskin voisi sopimuksen kontekstissa luottaa.

Kahdeksannessa artiklassa mainitaan seuraavasti: ”*Tämän sopimuksen määräykset pysyvät voimassa tapahtukoonpa Itämeren nykyisessä status quossa mitä muutoksia tahansa.*”¹⁶⁶ Artiklan muotoilu ei jätä varaa tulkinnanvaraisuuksille, vaan määrittää selkeästi sopimuksen määräysten olevan voimassa kaikissa tilanteissa.

¹⁶³ Finlex: *Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus*. 1921.

¹⁶⁴ Finlex: *Valtiotosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus*. 33/1980, [<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1980/19800033>], luettu 3.1.2018.

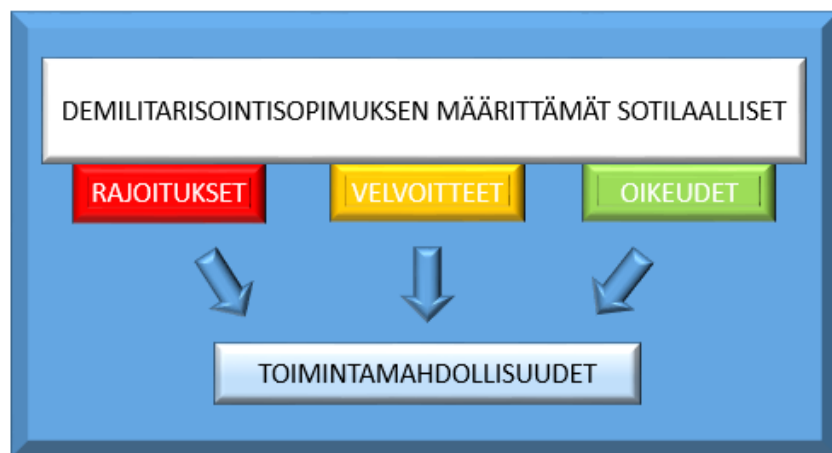
¹⁶⁵ Finlex: *Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus*. 1921.

¹⁶⁶ Ibid.

Artikloissa 9 ja 10 täsmennetään sopimuksen voimassaoloa, ratifioimista ja saattamista kaikkien allekirjoittajavaltioiden tietoon: ”- -, jotta kaikki yleisen rauhan vuoksi pitävät arvossa Ahvenanmaan saarilla, Suomen tasavallan erottamattomalla osalla, tämän sopimuksen määräysten mukaista oikeudellista asemaa niihin sääntöihin kuuluvana, jotka tunnustetaan hallitusten toiminnan ohjeiksi.”¹⁶⁷

3.4 Sopimuksen Suomelle sallimat sotilaalliset toimintamahdollisuudet

Tässä luvussa demilitarisointisopimuksen sisältö luokitellaan Suomen sotilaallisten toimien osalta kolmeen pääluokkaan. Pääluokat ovat sotilaalliset rajoitukset, velvoitteet ja oikeudet. Sotilaallisten toimien luokittelun perusteella analysoidaan, millaisia sotilaallisia toimintamahdollisuuksia ne Suomelle sallivat. Seuraava kuva esittää edellä mainittua luokittelua:

Kuva 4: Suomen sotilaallisten toimintamahdollisuuksien luokittelu vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen perusteella

Sopimuksen Suomen sotilaallista toimintaa koskevat rajoitukset

1. Ei saa rakentaa tai ylläpitää sotilaallisia rakennelmia, tukikohtia tai laitteita vyöhykkeellä.
2. Aseiden ja sotatarpeiden tuonti, valmistus, vienti ja kauttakuljetus on kielletty.
3. Sotilaallinen kauttakulku ja oleskelu on kielletty.
4. Vain yhden muun valtion sotalaivalle voi kerrallaan antaa luvan tulla alueelle.
5. Ei saa käyttää sodan aikana sotilaallisiin toimiin (kuitenkin Suomella velvollisuus puolustaa).

¹⁶⁷ Finlex: Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus. 1921.

Lindgren päätyi tutkimuksessaan tulokseen, jonka mukaan valmiuden kohottaminen Ahvenanmaalla on rauhan aikana kiellettyä. Hänen mukaan sopimus sulkee pois kaikki sotatarkoitukselliset valmistelut.¹⁶⁸ Hänen havaintonsa on oikea, mutta se ei ole yllättävä, koska rauhan aikana tehtävät sotavalmistelut kielletään sopimuksessa tarkasti ja jyrkin sanamuodoin. Sopimuksen artikkelit 3 ja 4 kieltävät yksiselitteisesti kaiken sotilaallisen valmistelun, varustamisen ja läsnäolon. Tästä huolimatta sopimus muotoilee osan Ahvenanmaata koskevista asioista tulkinnanvaraisesti. Sanamuodot eivät määritä täsmällisesti velvoitteita tai rajoitteita. Käsitteet kuten ”*sodan piiri*”, ”*aivan välttämätön*” ja ”*aika ajoin*” jättävät sopimuksen soveltamiseen vaihtoehtoja.

Sopimuksessa esitetyt rajoitukset koskevat kaikkia allekirjoittajavaltioita, mutta Suomelle asetetaan samalla myös sellaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka kumoavat osan rajoituksista. Oikeuksien vertaaminen rajoituksiin aiheuttaa ristiriitoja, mikä vaikeuttaa sopimuksen tulkintaa Suomen näkökulmasta. Esimerkiksi sopimuksessa kielletään yksiselitteisesti kaikki sotilaallinen toiminta vyöhykkeellä niin rauhan kuin sodan aikana. Tästä huolimatta Suomelle asetetaan velvoite, jonka mukaan sen täytyy torjua Ahvenanmaata kohtaan suuntautuva aseellinen hyökkäys. Puolustusvelvoite on Suomelle asetetuista velvoitteista keskeisin ja merkityksellisin. Sopimuksessa on myös muita kohtia, joiden perusteella Suomi on velvoitettu toimenpiteisiin sotilaallisen uhkan torjumiseksi. Seuraavaksi tarkastellaan Suomelle asetettuja velvoitteita ja oikeuksia tarkemmin.

Sopimuksen Suomen sotilaallista toimintaa koskevat velvoitteet

1. Suomen tulee noudattaa sopimusta.
2. Suomen on ryhdyttävä tarpeellisiin sotilaallisiin toimenpiteisiin hyökkääjän pysäyttämiseksi tai torjumiseksi.
3. Suomen on ilmoitettava sotilaallisesta toiminnastaan neuvostolle.¹⁶⁹
4. Sopimus on voimassa kaikista olosuhdemuutoksista huolimatta.

¹⁶⁸ Lindgren (2014), s. 10.

¹⁶⁹ Tämä velvoite ei ole voimassa, koska Kansainliittoa ei ole enää olemassa.

Sopimuksen Suomen sotilaallista toimintaa koskevat oikeudet

1. Poliisivoimien ylläpito yleisen järjestyksen ja turvallisuuden takaamiseksi vyöhykkeellä on sallittu.
2. Suomi saa poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa viedä ja väliaikaisesti pitää alueella aseellisia voimia järjestyksen ylläpitämiseksi.
3. 1 tai 2 keveää vedenpinnalla kulkevaa sota-alusta saavat aika-ajoin tarkastaa alueen.
4. Suomi saa tuoda alueelle muitakin alle 6,000 tonnin sota-aluksia, jos erikoisen tärkeät seikat vaativat.
5. Ilmavoimat saavat lentää alueen yli ja laskeutua hätätapauksissa.
6. Suomi saa laskea sodan aikana alueen vesille miinoja väliaikaisesti ja ryhtyä sitä varten laivastotoimenpiteisiin.

Yllä esitettyihin, sopimuksen Suomelle sallimien sotilaallisten oikeuksien pitävyyteen on liittynyt ajan saatossa vaihtelevia tulkintoja. Puolustusministeriö asetti 25.9.2014 hankkeen, jossa selvitettiin puolustusvoimien osallistumista sille laissa säädettyihin virka-apu tehtäviin, jotka liittyvät muiden viranomaisten tukemiseen Ahvenanmaalla ottaen huomioon alueen erityisase-man. Selvitystyössä tehdyissä kuulemisissa selvisi, että vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen 4. artiklaan ja sen Suomelle asettamiin oikeuksiin on liittynyt tulkintoja, joiden mukaan oikeudet olisivat ajan saatossa ja itämerellisen turvallisuustilanteen vakauduttua menettäneet merkityksensä. Selvityksessä kuitenkin huomautetaan, että Wienin yleissopimuksen mukaisesti olosuhteiden muutokset voisivat vaikuttaa koko sopimuksen pätevyyteen, eivätkä vain yhteen artiklaan.¹⁷⁰ Wienin yleissopimuksen mukaan ”*Valtiosopimusta on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa.*”¹⁷¹ Tämän lisäksi vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen 8. artiklassa todetaan sopimuksen olevan voimassa Itämeren turvallisuusympäristön muutoksista huolimatta¹⁷².

¹⁷⁰ Puolustusministeriö (2015), s. 7.

¹⁷¹ Finlex (33/1980), 31. artikla.

¹⁷² Ks. Puolustusministeriö (2015), s. 7.

Yhteenvetona voidaan todeta, että vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen vain Suomea koskevat tulkinnanvaraisuudet ovat Suomen etujen mukaisia. Suomi kykenee toimimaan sotilaallisesti monella tavalla sopimuksen hengessä, sitä kuitenkaan rikkomatta. Sotilaallisen konfliktin kehittyessä Itämeren alueella jää Suomen arvioitavaksi milloin ja millaisella voimalla uhkaan vastataan. Sotilaallinen toiminta täytyy kuitenkin olla kansainvälisesti perusteltu. Gardberg nostaa tutkimuksessaan esiin Suomen sotilaslakikomitean mietinnön vuodelta 1988, jonka perusteella Suomen ei tarvitse odottaa hyökkäyksen alkamista tai hyökkääjän voiman kasvua, vaan se voi aloittaa sotilaalliset vastatoimet, kun konfliktin uhka on ilmeinen¹⁷³. Gardbergin havainto on aiheellinen, kun pohditaan Ahvenanmaan alueen sotilaallisten puolustusjärjestelyjen toteutusta ja ajoitusta.

Seuraavaksi Suomen sotilaallista toimintaa koskevien rajoitusten, oikeuksien ja velvollisuuksien perusteella määritetään sotilaalliset toimintamahdollisuudet. Toimintamahdollisuudet koskevat niitä toimia, joita Suomi voi käyttää ja on osiltaan velvollinen käyttämään sodan tai konfliktin alkuvaiheessa siten, että se toimii vuoden 1921 valtiosopimuksen mukaisesti.

Sopimuksen Suomen sotilaallista toimintaa koskevat toimintamahdollisuudet

1. Määrittelemättömän kokoisen sotilasosaston väliaikainen sijoittamisen demilitarisoidulle alueelle järjestyksen ylläpitämiseksi.

Tämä mahdollisuus auttaa Suomea reagoimaan nopeasti kehittyviin uhkiin Itämerellä. Suomella tulisi olla välitön kyky siirtää ja väliaikaisesti sijoittaa tehtävään koulutettu sotilasosasto Ahvenanmaan puolustukseen. On Suomen etujen mukaista, että sopimus ei tarkasti määritä poikkeusolojen tyyppiä tai vakavuutta eikä puolustavan sotilasosaston kokoa. Sotilasosaston siirtäminen vaatisi tarkkaa diplomaattista ja poliittista valmistelua sekä viranomaisten välistä harjoittelua, mutta onnistuessaan se saattaisi estää saariryhmään kohdistuvan sotilaallisen uhan eskaloitumisen aseelliseksi yhteenotoksi. Konfliktin alkuvaiheessa puolustusvalmistelut voitaisiin aloittaa rajavartiolaitoksen tai poliisin henkilöstöllä ja siirtää sopimuksessa kuvattujen olosuhteiden täytyessä puolustusvoimien vastuulle. Näin ollen Ahvenanmaan sotilaallisen puolustuksen kannalta toinen merkittävä toimintamahdollisuus on:

¹⁷³ Gardberg (1995), s. 52.

2. Puolustusjärjestelyjen aloittaminen sisäministeriön alaisuudessa toimivien poliisin ja rajavartiolaitoksen henkilöstöllä sekä puolustusvoimien sotilaallinen tuki muille viranomaisille virka-apuna konfliktin edetessä tai laajentuessa.

Laki puolustusvoimista määrittää puolustusvoimien neljä päätehtävää, jotka ovat Suomen sotilaallinen puolustaminen, muiden viranomaisten tukeminen, osallistuminen Euroopan unionin toiminnasta säädettyyn apuun, aluevalvontayhteistyöhön tai muuhun kansainvälisen avun antamiseen ja kansainväliseen toimintaan sekä osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan ja sotilastehtäviin muussa kansainvälisessä kriisinhallinnassa. Puolustusvoimien muista tehtävistä säädetään erikseen. Muiden viranomaisten tukemiseen sisältyvät virka-apun antaminen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, terrorismirikosten estämiseksi ja keskeyttämiseksi sekä muuksi yhteiskunnan turvaamiseksi ja pelastustoimintaan osallistuminen antamalla käytettäväksi pelastustoimintaan tarvittavaa kalustoa, henkilöstöä ja asiantuntijapalveluita.¹⁷⁴

Puolustusministeriön selvityksessä todetaan, että virka-apua annetaan toimivaltaisen viranomaisen pyynnöstä ja täsmennetään, että ”*Puolustusvoimien tukea muille viranomaisille tarvitaan tilanteissa, joissa muilla viranomaisilla ei ole esimerkiksi puolustusvoimilta löytyvää osaamista tai kalustoa tehtävien suorittamiseen.*”¹⁷⁵ Laissa puolustusvoimien virka-avusta poliisille todetaan, että poliisilla on oikeus saada puolustusvoimilta virka-apuna voimakeinojen käyttöä tiettyjen terroristisessa tarkoituksessa tehtävien rikosten estämiseksi tai keskeyttämiseksi. Lain mukaan virka-apua voidaan antaa vain silloin, kun poliisin omat voimat ovat riittämättömät tehtävän suorittamiseen tai poliisilta puuttuu tehtävän edellyttämää erityishenkilöstöä tai -välineistöä.¹⁷⁶

Puolustusministeriön selvityksen mukaan virka-apu voi sisältää myös sotilaallisten voimakeinojen käyttöä, jos se on välttämätöntä suuren ihmismäärän turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi eikä vaaraa ole mahdollista torjua lievemmillä keinoilla. Selvityksessä tarkennetaan, että sotilaallisilla voimakeinoilla tarkoitetaan virkamiehen henkilökohtaista asetta voimakkaamman aseiden käyttöä, joka soveltuu poliisitehtävien suorittamiseen. Tällaisessa tilanteessa lain mukaan poliisi päättää voimakeinojen käytöstä ja johtaa niiden käyttöä.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Finlex: *Laki puolustusvoimista*. 11.5.2007/551, [<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070551>], luettu 18.1.2018.

¹⁷⁵ Puolustusministeriö (2015), s. 10–12.

¹⁷⁶ Finlex: *Laki puolustusvoimien virka-avusta poliisille*. 5.12.1980/781, [<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1980/19800781>], luettu 18.1.2018.

¹⁷⁷ Puolustusministeriö (2015), s. 12.

Puolustusministeriön teettämän selvityksen johtopäätöksissä todetaan, että puolustusvoimat voi pyynnöstä antaa toimivaltaisille viranomaisille virka-apua myös Ahvenanmaalla¹⁷⁸. Selvityksen mukaan olisi lain puitteissa mahdollista, että puolustusvoimat antaisi Ahvenanmaalla voimakeinojen käyttöä edellyttävää virka-apua muille viranomaisille, koska Suomen viranomaisten voimavarat ovat maan kokoon nähden pienet ja viranomaisten välinen yhteistyö on välttämätöntä. Selvityksessä huomautetaan, että viranomaisten varautuminen normaalista poikkeaviin tilanteisiin ja valmiuden ylläpitäminen vaatii suunnittelua, yhteistoiminnan sopimista ja harjoittelua. Lisäksi selvityksessä korostetaan tilannekuvan merkitystä: *”Tilannekuva on yksi tärkeimmistä päätöksenteon perusteista kaikilla toiminnan tasoilla. Luotettava tilannekuva, toimivaltaisen viranomaisen käsitys tapahtuneesta ja siihen vaikuttaneista tekijöistä sekä arvio tilanteen kehitysvaihtoehtoista, on keskeinen edellytys päätöksenteolle kaikilla tasoilla.”*¹⁷⁹

Selvityksessä ehdotetaan, että puolustusvoimien viranomaistuen antamista ja mahdollisten voimakeinojen käyttöä Ahvenanmaalla selvitettäisiin valtioneuvoston yhteisellä ja laajemmalla hankkeella tarkemmin, koska viranomaistuesta Ahvenanmaalla ja alueen erityisasemaa takavien kansainvälisten sopimusten tulkinnasta vallitsee erilaisia käsityksiä.¹⁸⁰

Selvitys ja sen sisältämä pohdinta osoittavat, että toimintamahdollisuudet, joiden mukaan Suomi voi aloittaa puolustuksen poliisin ja rajavartiolaitoksen joukoilla ja asettaa Ahvenanmaalle määrittelemättömän kokoisen sotilasosaston väliaikaisen järjestyksen ylläpitämiseksi, ovat keskeisimpiä keinoja ennaltaehkäistä ja torjua aluetta kohtaan kohdistuvia vaikeasti ennakoitavia sotilaallisia uhkia. Näiden toimintamahdollisuuksien tehokkaaseen hyödyntämiseen liittyy keskeisesti selvityksessä esiin nostettu viranomaisten välinen yhteistyö ja virka-avun anto sekä puolustusvoimien sotilaallisten suorituskykyjen käyttö sisäministeriön alaisuudessa. Kansainvälisoikeudellisesti kestävä toimintamallin muodostamiseksi ja viranomaisyhteistyön toimivuuden kannalta aiheutta tulisi tutkia perusteellisemmin, mihin ei kuitenkaan tämän tutkimuksen yhteydessä ole mahdollisuutta.

Kolmas sopimuksen Suomelle sallimista oikeuksista kumpuava toimintamahdollisuus liittyy Suomen mahdollisuuteen miinoittaa Ahvenanmaan merialueet ennakkoivasti ja kiistää alueen käyttö.

¹⁷⁸ Puolustusministeriö (2015), s. 19–20; Puolustusvoimat on antanut Ahvenanmaalla virka-apua muille viranomaisille kahdesta viiteen kertaan vuodessa – tosin kertaakaan virka-apu ei ole edellyttänyt puolustusvoimilta voimakeinojen käyttöä.

¹⁷⁹ Ibid. s. 19–22.

¹⁸⁰ Ibid. s. 22.

3. Suomi saa laskea sodan aikana vesialueelle miinoja ja eristää alueen käytön hyökkääjältä.

Nykyaikaisen sodan tai sotilaallisen konfliktin alku- ja loppupisteiden määrittäminen on hankalaa, koska vaikuttamisen keinot ovat lisääntyneet ja muuttaneet muotoaan¹⁸¹. Näin ollen on vaikea sanoa, milloin Suomi voisi aloittaa ”sodan aikaisen” Ahvenanmaan vesialueiden miinoittamisen, mutta päätös toiminnan aloittamisesta olisi tehtävä nopeasti tilanteen kehitystä ennakoiden jo rauhan aikana. Toisaalta miinoittamisen aloittamisella Suomi tulisi ainakin epäsuorasti ottaneeksi osaa konfliktiin, joka ei välttämättä koskisi vielä Suomea.

Ahvenanmaan aluevesien miinoittamisella Suomi pystyisi rajoittamaan merialueiden käyttöä sekä sukellusveneiltä että pinta-aluksilta ja estämään siten alueeseen kohdistuvan sotilaallisen uhkan muodostumisen meriteitse. Miinoittaminen tulisi kuitenkin olla Suomen kokonaisvaltaiseen sotilaalliseen toimintaan suhteutettu ja oikein ajoitettu. Edellytys onnistuneelle merialueiden miinoittamiselle on Suomen oikeus käyttää alueella rajattomasti alle 6,000 tonnin sotaluoksia, mikä on sopimuksen perusteella sallittua ja siten neljäs keskeinen toimintamahdollisuus.

4. Erikoisen tärkeiden seikkojen vaatiessa Suomella on mahdollisuus käyttää Ahvenanmaan vesialueilla rajaamattomia määriä alle 6,000 tonnin sotaluoksia.

Merivoimien toiminnalla olisi keskeinen rooli Ahvenanmaan puolustuksessa¹⁸². Merivoimien rooli Ahvenanmaan puolustuksessa perustuu ennen kaikkea demilitarisoidun merialueen laajuuteen sekä aluevalvontaan ja eristämiseen. Demilitarisointisopimuksen perusteella Suomen merivoimien aluksia voisi käyttää Ahvenanmaan alueen operaatioissa määrällisesti vapaasti. Pääosa Suomen merialuksista on alle 6,000 tonnin aluksia, joten sopimuksessa mainittu masaraja ei merkittävästi vaikuttaisi Suomen merivoimien suorituskykyjen käyttöön¹⁸³. ”Erikoisten tärkeiden seikkojen” määrittelyssä tulkintavastuu on sopimuksessa esiintyvien muiden tulkinvaraisuuksien tapaan Suomella, minkä voidaan katsoa olevan Suomen etujen mukaista.

¹⁸¹ VNS (7/2016), s. 16.

¹⁸² Ks. Puolustusministeriö (2015), s. 19.

¹⁸³ Puolustusvoimat: *Merivoimien kalusto*. [http://merivoimat.fi/kalustokuvastot], luettu 1.2.2018.

Yllä esitettyjen neljän toimintamahdollisuuden hyödyntäminen olisi tärkeää sellaisessa tilanteessa, jossa uhka Ahvenanmaata kohtaan olisi merkittävästi lisääntynyt ja sotilaallisen voiman käyttö aluetta kohtaan vaikuttaisi ilmeiseltä. Mikäli saariryhmää kohtaan kuitenkin kohdistuisi äkillinen ja voimakas hyökkäys¹⁸⁴, menettäisi sopimus pääosan merkityksestään. Suomi olisi kuitenkin velvollinen puolustamaan aluetta, myös sopimuksen perusteella.

Itämerellisessä sotilaallisessa konfliktissa olisi mahdollista, että kansainvälisiä sopimuksia – Ahvenanmaan demilitarisointisopimus mukaan lukien – rikkoisivat eri osapuolet. Tämän oletuksen perusteella tässä luvussa ilmenneiden Suomen sotilaallisten toimintamahdollisuuksien hyödyntäminen olisi ensiarvoista. Suomi ei voi kuitenkaan perustaa ratkaisuaan oletukseen, jonka mukaan kansainvälisiä sopimuksia rikottaisiin ja siten myös Suomi olisi oikeutettu kansainvälisen oikeuden rikkomuksiin. Suomen etujen mukaista on, että Ahvenanmaata valmistaututaan puolustamaan kansainvälisiä valtiosopimuksia kunnioittaen, etenkin, kun vuoden 1921 demilitarisointisopimus sallii Suomelle tässä tutkimuksessa esiin tuotuja sotilaallisia toimintamahdollisuuksia.

¹⁸⁴ Ahvenanmaan puolustusjärjestelyihin liittyen on noussut esiin ajatus siitä, että Ahvenanmaata kohtaan kohdistuisi todennäköisesti yllätyksellinen ja voimakas sotilaallinen hyökkäys, jolloin Suomi ei ehtisi aloittaa riittäviä vastatoimia. 1930-luvulla Suomen ja Ruotsin välillä valmisteltu yhteispuolustussopimus ”Stockholm plan” perustui tällaiseen uhkakuvaan. Sopimuksen perusteella Suomen ja Ruotsin oli tarkoitus puolustaa Ahvenanmaata Tukholmasta Hankoon kattavalla puolustusverkostolla. Neuvostoliiton vastustuksen takia Ruotsi kuitenkin vetäytyi suunnitelmasta.

4 AHVENANMAAN KANNALTA MERKITTÄVÄT ITÄMEREN SOTILAALLISEN TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOKSET

Vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon mukaan Itämeren alueen sotilaalliset tapahtumat ilmentävät nykyaikaisen sodankäynnin muutosta. Selonteossa todetaan, että poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi käytetään sotilaallisten keinojen lisäksi muun muassa poliittista ja taloudellista painostusta, informaatio- ja kybersodankäynnin muotoja ja niiden yhdistelmiä. Lisäksi mainitaan, että vaikuttaminen voi alkaa jo normaalioloissa.¹⁸⁵ Jotta Ahvenanmaahan liittyviä itämerellisiä sotilaallisia uhkia kykenisi ymmärtämään kokonaisvaltaisemmin, tulee selvittää, mitä ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa mainitulla sodankäynnin muutoksella tarkoitetaan. Tässä luvussa tarkastellaan Ahvenanmaan aseman kannalta merkittäviä muutoksia sodan kuvassa ja Itämeren sotilaallisessa turvallisuusympäristössä sekä pohditaan lyhyesti, miten ne vaikuttavat Ahvenanmaan demilitarisoituun asemaan.

4.1 Sodan kuvan muutos 2010-luvulla

Sodankäynnissä on 2010-luvulla ilmennyt ennennäkemättömiä informaatio- ja kybervaikuttamisen keinoja sekä uusia vallankumouksellisia asejärjestelmiä. Muutos haastaa nykyaikaisen sodan selkeän määrittelyn, eikä sodan kuva ole tänä päivänä yhtä yksinkertainen kuin esimerkiksi 1900-luvun alussa, jolloin sota perustui rintamalinjoihin, ruutiaseisiin ja miesvahvuuksiin. Nykyaikana on vaikeaa määrittää, mitä keinoja tai ulottuvuuksia sota tai sotilaallinen konflikti sisältää, kuka taistelua käy ja missä sitä käydään.

Tässä luvussa tarkastellaan, millaisia muutoksia sodan kuvassa on 2010-luvun aikana tapahtunut. Tarkastelu pohjautuu Ukrainan sodalle ominaisten sodankäynnin piirteiden tarkasteluun venäläisen ja länsimaisen sodan kuvan muutoksen kontekstissa. Pohdinnan tarkoituksena ei ole kuvata taisteluteknisiä tai taktisia muutoksia vaan pohtia strategisella tasolla sitä, miten valtiot ja etenkin Venäjä on 2010-luvulla osoittanut käyvänsä sotaa toista valtiota vastaan.

¹⁸⁵ VNS (7/2016), s. 16.

Osa tutkijoista ja asiantuntijoista suhtautuu varauksella sodan kuvan muutoksen teoreettiseen pohdintaan selittäen sodankäynnin muutoksen olevan jatkuva ja luonnollinen ilmiö¹⁸⁶. Sodan kuvan muutoksen pohdinta on kuitenkin perusteltua, koska Venäjä on asettanut Ukrainan sodan yhteydessä kyseenalaisiksi monet kansainvälisesti tunnustetut sodankäynnin periaatteet ja keinot. Sodan kuvan muutos tunnistetaan etenkin Venäjän osalta myös Suomen turvallisuus- ja ulkopoliittisessa johdossa. Ulkopoliittisen instituutin laatimassa Venäjän muuttuvaa roolia ja kansainvälistä toimintaa käsittelevässä raportissa todetaan, että selvitys on tehty ”- valotta-
maan nimenomaisesti muutosta Venäjän toiminnassa. Tästä muutoksesta on ollut haastavaa hakea Suomen näkökulmasta positiivisia puolia, mikä osittain selittää selvitystyön pessimististä sävyä. Negatiivisuus ei kuitenkaan ole itsetarkoituksellista, vaan tapahtumista ja analyysistä nousevaa.”¹⁸⁷

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Yhdysvaltojen asevoimien vahvuuksia ryhdyttiin vähitellen supistamaan. Merkittävän sotilaallisen jännitteen pienentyessä asevoimien kehittämisen perusteeksi muodostui korkean teknologian hyödyntäminen, ja määrän sijasta ryhdyttiin panostamaan laatuun ja yhä suorituskykyisempiin joukkoihin. Jyri Raitasalon mukaan tämä tarkoitti sitä, että täsmäiskukyvyistä, voiman nopeasta projisointikyvyistä, verkottuvista sensoreista ja asejärjestelmistä sekä lähes reaaliaikaisesta tiedustelukyvystä muodostui Yhdysvaltojen asevoimien kehittämisen runko, mikä antoi suuntaviivat myös globaalin sodan kuvan kehitykselle¹⁸⁸. Tätä kehityksen tietä on ainakin osittain noudattanut myös Venäjän vuonna 2008 alkanut kolmiosainen asevoimien reformi¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Ks. Puistola, Juha-Antero: *Näkökulmia Hybridisodankäyntiin*. Puolustusvoimien tutkimuslaitos, 2015, s. 1, [https://www.defmin.fi/files/3275/Nakokulmia_hybridisodankayntiin.pdf], luettu 17.1.2018.

¹⁸⁷ Martikainen et al. (2016), s. 9.

¹⁸⁸ Raitasalo, Jyri: Sodankäynnin vallankumous – Realistinen visio vai virhearvio?. *Sota – Teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 24, Helsinki 2008, s. 45.

¹⁸⁹ Kadettikunta Ry: *Venäjän asevoimat: Asevoimien reformi*. Turvallisuuspolitiikan tietopankki, 2016, [<http://www.turpopankki.fi/fi/index.php/venajan-asevoimat/asevoimien-reformi>], luettu 27.6.2017.

Asevoimien uudistuksesta huolimatta Venäjä on osoittanut osaavansa soveltaa sodankäynnissään myös sellaisia keinoja, jotka ovat määrittäneet osittain uudelleen sen, miten sotaa nykyään toista valtiota vastaan käydään. Venäläinen sodan kuvan muutos liitetään usein Venäjän yleisesikunnan päällikön armeijankenraali Valeri Gerasimovin talvella 2013 pitämään puheeseen, jonka on todettu kuvanneen ei-sotilaallisten keinojen merkityksen kasvua valtioiden välisissä sodissa ja jopa ennustaneen Ukrainan konfliktin kehittymisen ja kulun¹⁹⁰. Huomionarvoista Gerasimovin näkemyksessä on, että ei-sotilaallisia keinoja käytetään nelinkertaisesti suhteessa sotilaallisiin keinoihin. Hybridisodankäynnissä ei-sotilaallisiksi keinoiksi on mielletty muun muassa diplomaattinen ja poliittinen vaikuttaminen, kyberhyökkäykset, talouteen vaikuttaminen, informaatiovaikuttaminen ja propaganda, paikallisen epävakauden hyödyntäminen ja tunnuksettomien tai puolisotilaallisten joukkojen käyttö¹⁹¹.

Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian johtaman liittouman sota Irakia vastaan vuonna 2003 ja Venäjän sotatoimet Itä-Ukrainassa ja Krimin niemimaalla vuonna 2014 ovat ajallisesti lähellä toisiaan, mutta sodankäynnin keinojen osalta molemmat sodat eroavat toisistaan. Molemmissa tapauksissa suurvalta loukkasi toisen valtion suvereniteettia, mutta asevoimia käytettiin merkittävästi toisistaan poikkeavalla tavalla. Yhdysvaltojen tavanomaiset asevoimat Irakissa olivat massiiviset verrattuna Venäjän tunnuksettomiin ja puolisotilaallisiin joukkoihin Ukrainassa, mistä huolimatta sekä Venäjän että Yhdysvaltojen voidaan nähdä saavuttaneen tavoitteensa sodissaan. Muutos ei kuitenkaan todista, että sodankäynti sisältäisi mitään uutta. Vanhoja sodankäynnin keinoja voidaan soveltaa nykymuotoisten sodankäynnin keinojen rinnalla siten, ettei vastustaja pysty ennakoimaan tai valmistautumaan niihin.

¹⁹⁰ Lalu, Petteri: Venäläinen sodan kuva, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 43–44; Ks. tarkemmin Gerasimovin käsitys ei-sotilaallisten ja sotilaallisten keinojen käytöstä valtioiden välisessä sotilaallisessa konfliktissa liitteessä 2.

¹⁹¹ Nurmi, Jukka: Maavoimat – maa-alueen puolustaja nyt ja tulevaisuudessa, *Sotilasajatuslehti*, maaliskuu 3/2018, Helsinki 2018, s. 18.

Juha-Antero Puistola toteaa hybridisodankäyntiä käsittelevässä julkaisussaan alustavien tutkimustulosten osoittavan, että nykyaikaiselle sodankäynnille on ominaista iskeminen yhteiskunnan poliittiseen, sotilaalliseen, taloudelliseen, informatiiviseen, sosiaaliseen ja infrastruktuurin rakenteisiin samanaikaisesti ja yllättävästi¹⁹². Ukrainan kriisin yhteydessä esiin noussut lännen tyrmistyneisyys ja hidas reagointi perustui pitkälti Venäjän toimien sisältämään yllätykseen, salaamiseen, harhauttamiseen ja kansainvälisten oikeusperiaatteiden räikeään rikkomiseen¹⁹³. Tämän näkökulman mukaan Venäjä haastaa läntisen käsityksen siitä, mitä sodankäynti on ja miten sotaa käydään sekä käyttää hybridisodankäynnin keinoja, läntisiä oikeusvaltioperiaatteita ja sodankäynnin kirjoittamattomia sääntöjä ennakkoluulottomasti edukseen. Muutosta kuvaa Venäjän puolustusministeri Sergei Šoigun toteamus vuodelta 2015, jonka mukaan informaatio on ase ja jopa yksi asevoimien puolustushaara¹⁹⁴.

Juha Mäkelä kuitenkin väittää artikkelissaan ”Venäläinen sodan kuva muutoksessa”, että sodankäynti näyttää muuttuneen sekä Venäjällä että lännessä samaan suuntaan. Hänen mielestään yksi keskeisimmistä eroista on se, että laadun ja uusien suorituskkykyjen ohella Venäjä painottaa edelleen määrällistä sotilaallista riittävyyttä.¹⁹⁵ Mäkelän näkemys on osittain oikea, mutta sitä on syytä täydentää Petteri Lalun havainnolla. Lalun mukaan Venäjän asevoimien reformia ja venäläisen sodan kuvan muutosta on lännessä arvioitu Neuvostoliiton hajoamisen ja terrorisminvastaisen sodan näkökulmasta, jossa korostuu teknologisen kehityksen vallankumouksellinen vaikutus sodan kulkuun. Lännessä on vallinnut käsitys, jonka mukaan määrän sijasta tulevaisuudessa sodissa tulnaisiin panostamaan laatuun, eikä valtioiden välisiä sotia enää välttämättä ilmaantuisi. Lalun mielestä Venäjän asevoimien odotettiin kehittyvän laadulliseen suuntaan, mitä ei kuitenkaan tapahtunut, vaan ”*Venäjä jatkoi panostustaan ydinaseistuksen kehittämiseen, säilytti reserviin perustuvan liikekannallepanokyvyn ja kehitti mahdollisuuksiaan hallita lähialueidensa sotilaallisia kriisejä pysyvän valmiuden joukoilla.*”¹⁹⁶

¹⁹² Puistola (2015), s. 2.

¹⁹³ Lalu (2016), s. 38.

¹⁹⁴ Sergei Šoigu: MEDIA-ACE-2015, puhe 28.3.2015, [<https://rg.ru/2015/03/27/shoigusite.html>], luettu 7.2.2018; Rantapelkonen, Jari: Operaatiotaidollinen katsaus venäläiseen informaatioidankäyntiin, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 348.

¹⁹⁵ Mäkelä, Juha: Venäläinen sodan kuva muutoksessa. *Sota – Teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 24, Helsinki 2008, s. 267.

¹⁹⁶ Lalu (2016), s. 37.

Martikaisen, Pynnöniemen, Saaren ja Ulkopoliittisen instituutin työryhmän laatiman raportin mukaan lännen yllättyneisyys ei johdu Venäjän ulkopoliittisten päämäärien tai ulkopoliittisen diskurssin radikaalista muutoksesta, vaan sen toimintatapojen muutoksesta. Raportissa todetaan, että Venäjän ulkopoliittinen strategia ei ole muuttunut vaan tavoitteet sen saavuttamiseksi. Raportissa myös mainitaan, että Venäjä pyrkii omien sanojensa mukaan korostamaan rooliaan suurvaltana ja vastustamaan Yhdysvaltojen globaalia johtoasemaa.¹⁹⁷

Mäkelä toteaa, että venäläisen näkemyksen mukaan pääosa länsimaista on muuttanut asevoimansa kriisinhallintajoukoiksi, eivätkä ne kykenisi sotatilanteessa luomaan oman alueen puolustukseen tarkoitettuja joukkoja. Mäkelän tulkinnan perusteella Venäjä kokee yksittäiset Euroopan valtiot sotilaallisesti kyvyttömiksi.¹⁹⁸ Hyökkäyksellisen realismin mukaan tämä tarkoittaa sitä, että Venäjän saattaisi tarpeen vaatiessa käyttää sotilaallista voimaa tällaisia valtioita vastaan¹⁹⁹.

Ratkaisevaa on se, missä tilanteessa Venäjä kokisi toiseen valtioon kohdistuvan aseellisen intervention hyödyt riskejä suuremmiksi. Eräs tällainen tilanne saattaisi olla itämerellinen konflikti tai kiista Venäjän ja Yhdysvaltojen tai Naton välillä, jossa ennakoivalla ja yllätyksellisellä kolmansiin valtioihin kohdistuvalla voimankäytöllä Venäjä kykenisi saavuttamaan edullisen lähtöasetelman suurvaltojen väliseen laajempaan konfliktiin. Mikäli konflikti kehittyisi Itämeren alueella, eräs ennakoivan voimakäytön kohde saattaisi olla Ahvenanmaa, jolla Venäjä turvaisi Kaliningradin sekä Itämeren laivaston sotilaallisia suorituskykyjään ja työntäisi voimankäytön vyöhykettä kauemmas tärkeästä Pietarin alueestaan.

¹⁹⁷ Martikainen et al. (2016), s. 6.

¹⁹⁸ Mäkelä (2008), s. 267.

¹⁹⁹ Mearsheimer, John J.: *Anarchy and The Struggle for Power, Essential Readings in World Politics*. Karen A. Mingst & Jack L. Snyder, 4th edition, W.W. Norton Company, New York 2011, s. 32–33.

Oscar Jonsson ja Robert Seely tarkastelevat Venäjän sodankäyntiä ”täyden skaalan konfliktin” käsitteen kautta. Käsitteen avulla voidaan analysoida laadullisesti erilaisia keinoja ja välineitä, joita Venäjä käyttää kansainvälisessä järjestelmässä vaikuttamiseen. Täyden skaalan konfliktista nousee esille Venäjän vaikuttamisen keskeiset keinot eli kyvyn yhdistellä informaation, rahoituksen, kansainvälisen lain, talouden, diplomatian ja sotilaallisen toiminnan keinoja yhteisen, keskusjohtoisesti johdetun poliittisen päämäärän saavuttamiseksi.²⁰⁰ Näiden keinojen avulla Venäjä on onnistunut häivyttämään sodan ja rauhan välistä eroa ja siten säilyttänyt itsellään mahdollisuuden kieltää osallisuutensa silloin, kun todellisuudessa sotilaallinen toiminta on ollut kiivaimmillaan²⁰¹.

Janne Malkki toteaa artikkelissaan ”Uudet sodat”, että viimeaikaisten konfliktien tutkimuksen perusteella voitaisiin olettaa sodankäynnin keinojen olevan kehittymässä uudenlaiseen suuntaan. Toisaalta hän myös muistuttaa valtioiden välisten täysmittaisten sotien, eli niin sanottujen ”vanhojen sotien” mahdollisuudesta.²⁰² Malkin muistutus on aiheellinen, koska poliittisen realismin näkökulmasta valtioiden väliset sodat eivät ole katoamassa kansainvälisestä järjestelmästä, joka perustuu valtiorakenteisiin. Ukrainan konflikti osoittaa, että poliittisen realismin tunnustamat valtioiden väliset sodat ja valtapoliittisten tavoitteiden edistäminen sotilaallisessa voimankäytöllä ovat edelleen osa kansainvälistä järjestelmää.

Poliittisen realismin tulkinnan mukaan valtioiden väliset sodat ovat väistämättömiä ja joskus tarpeellinen osa suurvaltojen toimintaa, politiikan jatke. Sodat eivät tule poliittisen realismin mukaan poistumaan, koska suurvallat muodostavat potentiaalisen uhkan toisilleen ja valtioiden on jatkuvasti varauduttava sotilaallisen hyökkäyksen mahdollisuuteen. Lisäksi maailmasta puuttuu keskusvalta, joka auttaisi hyökkäyksen kohteeksi joutunutta ja rankaisisi hyökkääjää.

Toisaalta poliittinen realismi ei kiellä sitä, ettei sota olisi kehittyvä ilmiö tai etteivät sodankäynnin keinot olisi jatkuvassa muutoksessa. Näin tulkittuna valtioiden välinen sodankäynti on pysyvä ja jatkuvasti kehittyvä osa kansainvälistä järjestelmää. Sotilaalliset interventiot ja operatiot ovat pääasiassa kuuluneet suurvaltojen asevoimien traditioon²⁰³.

²⁰⁰ Jonsson, Oscar & Seely, Robert: Russian Full-Spectrum Conflict: An Appraisal After Ukraine, *The Journal of Slavic Military Studies*, s. 9, Kings College, London 2015, [<https://sakpol.files.wordpress.com/2015/03/jonsson-seely-2015-russian-full-spectrum-conflict.pdf>], luettu 12.8.2017.

²⁰¹ Martikainen et al. (2016), s. 50.

²⁰² Malkki, Janne: Uudet sodat, *Sota – Teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 24, Helsinki 2008, s. 95.

²⁰³ Vrt. Raitasalo (2008), s. 58.

Poliittisen realismin teorioita tukee se, että sodankäynti on kylmän sodan jälkeen palannut keskeiseksi valtioiden ja etenkin hegemoniaa tavoittelevien suurvaltojen vaikuttamisen keinoksi ja samalla sotaa käydään toista valtiota vastaan entistä ovelammin. Sodan ulkoistaminen muille toimijoille, kuten yrityksille ja puolisositilaallisille ryhmittymille, on muuttanut sodan yhä kaupallisemmaksi sekä vaikeammaksi hahmottaa ja määritellä, mikä toisaalta vaikeuttaa poliittisen realismin valtiokeskeisten säännönmukaisuuksien soveltamista kansainvälisiin sotilaallisiin konflikteihin.

Sodan kuvan muutosten pohdinnan yhteydessä on todettava, että paikallisia sotilaallisia turvallisuussuhkia tutkittaessa on vaarana tehdä liian yleistäviä johtopäätöksiä ja tulkita kaikki turvallisuutta horjuttavat tapahtumat osaksi valtiollista hybridisodankäyntiä. Nykyaikainen sodankäynti sisältää myös sellaisia muotoja, joita ei voi suoraan liittää valtiollisiin sodankäynnin keinoihin²⁰⁴. Itämeren sotilaallinen turvallisuusympäristö käsittää näin ollen monen tasoisia turvallisuussuhkia, joista vain osa on sekä sotilaallisia että valtiollisia. Itämeren alueella puhkeavan valtiollisen sotilaallisen konfliktin voidaan tulkita olevan turvallisuussuhkien äärimmäisin muoto.

Nykyaikaiset sotilaalliset konfliktit ovat yhä pirstaleisempia. Niissä operoivat pienet, mutta entistä suorituskykyisemmät joukot²⁰⁵. Uudet miehittämättömät asejärjestelmät, robotiikka sekä nano- ja tietotekniikka ovat muokanneet taistelukentän taistelutilaksi²⁰⁶. Teknologisen korostuksen lisäksi sodan kuvassa on tapahtunut laajentumista²⁰⁷. Taistelutila on kaikkialla, mutta samalla ei missään. Taistelut ovat nopeita, voimakkaita ja pienelle alueelle rajattuja yhteenottoja, joissa vihollinen ei välttämättä ole tunnistettavissa. Nykyaikaisia sotilaallisia konflikteja ja sotia on yhä vaikeampi rajata niin ajallisesti kuin paikallisesti, koska vaikuttamisen keinojen laajuuden takia sodan alku- ja loppupisteitä tai rintamalinjoja on liki mahdotonta määrittää.

²⁰⁴ Esimerkiksi Itä-Ukrainassa toimivat itsenäiset ja oligarkien rahoittamat puolisositilaalliset ryhmittymät ovat sotineet osittain toisiaan vastaan eikä niiden toimintaa voida suoraan liittää Venäjän ulkopoliittisiin tavoitteisiin. Ks. Suomenmaa: *Itä-Ukrainan separatistit vääntävät keskenään vallasta ja resursseista*. 2017, [<https://www.suomenmaa.fi/uutiset/itaukrainan-separatistit-vaantavat-keskenaan-vallasta-ja-resursseista-6.3.311439.f99af2b996>], luettu 12.1.2018.

²⁰⁵ Ks. Tähtinen, Janne: Venäjän asevoimien kokemukset viimeaikaisista sodista, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 17.

²⁰⁶ Ks. Kiianlinna, Lauri & Inkinen, Pertti: Ukrainan sota 2014–2015, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 386–388; aikaisemmin käytetystä termistä ”taistelukenttä” on ryhdytty käyttämään käsitettä ”taistelutila”, joka kuvaa sodankäynnin tapahtumia myös ei-fyysisissä tiloissa kuten sähkö- ja tietoverkoissa.

²⁰⁷ Malkki (2008), s. 89–92.

Sota koskettaa jokaista yhteiskunnan osa-aluetta. Sodankäynnissä vaikuttamisen keinoja kohdistetaan koko yhteiskunnan spektriin ja pyritään pääsemään tavoitteeseen kokonaisvaltaisemmin²⁰⁸. Hybridivaikuttamisen ja sen mukanaan tuomien kyber- ja informaatiokeinojen takia sodankäyntiä voi harjoittaa toista valtiota vastaan lähes huomaamatta ja ilman sodan julistusta. Monessa tapauksessa sotilaallisia keinoja käytetään vahvistamaan muiden keinojen vaikutusta ja vasta tarvittaessa luomaan ratkaisu poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi²⁰⁹.

Sodan kuvan muutoksen takia yksi keskeisimmistä Ahvenanmaan puolustukseen liittyvistä haasteista on määrittää, milloin Ahvenanmaata kohtaan kohdistuu niin merkittävä sotilaallisen voimankäytön uhka, että Suomi voi aloittaa alueen sotilaallisen puolustamisen. Lisäksi keskeistä on luoda selkeät määritelmät sille, mitkä nykymuotoisen sodankäynnin keinot ja menetelmät luokitellaan uhkiksi Ahvenanmaalle.

Ukrainan sodasta tehtyjen havaintojen perusteella on epätodennäköistä, että Ahvenanmaalle hyökkättäisiin vain perinteisillä asevoimien joukoilla²¹⁰. Tätä vaihtoehtoa ei voida myöskään sulkea pois, koska päätökset eri voimakeinojen käytöstä tehdään kulloinkin vallitsevan tilanteen mukaisesti ja nopeutta käytetään hyväksi yllätyksen saavuttamiseksi ja aloitteen tempaamiseksi²¹¹. Ahvenanmaata vastaan suunnatussa operaatiossa käytettäisiin todennäköisesti vahvaa informaatiovaikuttamista ja harhauttamista, jolloin suomalaisille päättäjille ja viranomaisille saattaisi olla epäselvää, kuka todellisuudessa on vihollisuuksien aloittaja. Suomen sotilaallinen ratkaisu tulisi olla kansainvälisten valtiosopimusten mukainen ja ulkopoliittisesti perusteltu, mikä olisi haastavaa tilanteessa, jossa mikään valtiollinen toimija ei tunnustaisi olevan sotilaallisen voiman käyttäjä eikä hyökkääjällä olisi sotilaallisia tunnuksia²¹².

²⁰⁸ Mäkelä (2008), s. 254–255.

²⁰⁹ Tällainen keinot ovat olleet tiivis osa Venäjän sodankäyntiä sekä Georgian että Ukrainan konflikteissa.

²¹⁰ Perinteisillä asevoimien joukoilla tarkoitetaan esimerkiksi maihinnousu- tai laskuvarjojoukkoja, jotka kuuluvat hyökkäävän valtion asevoimien organisaatioon ja toimivat tunnuksellisissa ja tunnistettavissa varusteissa.

²¹¹ Lalu (2016), s. 56.

²¹² Konfliktin alkuhetkillä ilman sotilaallisia tunnuksia toimivaan vihollisuuteen Suomi vastaisi todennäköisesti poliisin ja rajavartiolaitoksen joukkojen suorituskyvyillä. Mikäli vihollisuudet Ahvenanmaata kohtaan lisääntyisivät tai vihollinen tunnistettaisiin valtiolliseksi toimijaksi, ottaisi puolustusvoimat alueen sotilaallisen puolustuksen kansainvälisten sopimusten nojalla vastuulleen.

Ahvenanmaan sotilaallisen puolustuksen nykytilan haasteellisuus perustuu sodan kuvan laajenemiseen ja monimutkaistumiseen sekä käytettävien keinojen laajuuteen. Toisin sanoen Suomen on vaikea varautua vastaamaan yhä laajenevaan sodan kuvaan ja vaikuttamisen keinoihin nykyisessä tilanteessa, jossa Ahvenanmaan demilitarisoitu ja neutraali asema kieltää kaikenlaiset sotilaalliseen toimintaan liittyvät valmistelut alueella ja Venäjä on osoittanut piittaamattomuutensa kansainvälisistä sopimuksista ja valtioiden suvereniteetista.

4.2 Venäjä, Nato ja Yhdysvallat Itämeren sotilaallisina toimijoina

Tässä luvussa tarkastellaan Venäjää, Natoa ja Yhdysvaltoja osana Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutosta sekä Suomen asemaa näiden merkittävien sotilasvoimien vaikutuspiirissä. Turvallisuusympäristön muutoksia tarkastellaan valtioneuvoston selonteiden ja Ulkopoliittisen instituutin työryhmän laatiman selvityksen, asiantuntijalausuntojen sekä raporttien avulla hyökkäyksellisen realismin ja pienvaltiorealismin näkökulmista.

Itämeren alueen turvallisuustilanne on noussut viime aikoina useaan kertaan kansainvälisen keskustelun aiheeksi, koska sekä Venäjä että Nato ovat lisänneet sotilaallista voimaansa alueella. Vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan, että Itämeren alueen turvallisuustilanne on heikentynyt ja sotilaallinen toiminta on lisääntynyt. Turvallisuusympäristön heikentymisen aiheuttajaksi mainitaan Venäjä, joka käyttää etujensa ajamiseen laajaa sotilaallista ja ei-sotilaallista keinovalikoimaa. Venäjän toiminnan katsotaan alkaneen jo viime vuosikymmenellä: ”Venäjä on toimillaan ja tulkinnoillaan osin kyseenalaistanut turvallisuusjärjestyksen sisällön ja horjuttanut sitä viimeksi kuluneen vajaan kymmenen vuoden aikana.”²¹³

²¹³ VNS (7/2016) s. 13.

Venäjä on ilmaissut tavoitteensa etupiirijakoon perustuvasta turvallisuusrakenteesta ja osoittanut Itämeren alueella olevansa valmis toteuttamaan ulkopoliitiikkaansa myös sotilaallisten keinojen avulla²¹⁴. Valtioneuvoston raportin perusteella Venäjä on tehnyt Itämerellä tavoitteensa selväksi. Raportin mukaan Venäjän strategian lähtökohtana on Pietarin ja sinne johtavien merireittien puolustaminen rauhan aikana sekä kriisitilanteessa.²¹⁵ Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon mukaan vastauksena heikentyneeseen turvallisuustilanteeseen Nato pyrkii vakauttamaan Itämeren aluetta varautuen samalla sotilaalliseen kriisiin. Naton ja Venäjän välistä diskurssia leimaa syyttely ja vastakkainasettelu²¹⁶. Sotilaallisten osastojen siirtoja ja lisäyksiä perustellaan defensiivisillä argumenteilla. Venäjä perustelee voimannäyttöä Natosta johtuvan uhkan lisääntymisellä lähialueillaan ja Nato kokee Venäjän sotilaallisen voiman kasvamisen Itä-Euroopassa syyksi vahvistaa liittolaistensa puolustusta.

4.2.1 Venäjä

Vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa mainitaan, että Venäjän johto pyrkii vahvistamaan maansa suurvalta-asemaa. Selonteon mukaan Venäjä tarkastelee kansainvälisiä suhteita pääasiassa geopolitiittisen nollasummapelin näkökulmasta ja se hylännyt yhteistyöhön perustuvan turvallisuuden. Tätä näkemystä selonteossa perustellaan argumentilla, jonka mukaan Venäjä on julkisesti tuonut esille tavoitteensa etupiirijakoon perustuvasta turvallisuusrakenteesta.²¹⁷ Selonteon nollasummapelin teorian esiin nostava ajatusmalli hahmottaa maailman etupiireistä ja vaikutusvallasta käytävän kamppailun näkökulmasta²¹⁸.

Venäjän on todettu noudattavan perinteistä käsitystä maailmanpoliittisesta kehityksestä. Se on viime vuosina näyttänyt merkkejä taantumuksellisesta turvallisuuspoliittisesta käsityksestä, jossa suursodan ja Venäjälle suuntautuvan hyökkäyksen mahdollisuuksia pidetään vahvasti olemassa²¹⁹. Asevoimien reformi ja vahva sotilaallinen ulkopoliittinen retoriikka ovat osoituksia Venäjän halusta tulla ymmärretyksi varteenotettavana vastuksena Yhdysvaltojen vaikutusvallalle Euroopassa. Venäjä vaatii suurvaltojen tasavertaisuutta ja kansainvälistä kunnioitusta sekä pyrkii maksimoimaan valtansa suhteessa Yhdysvaltoihin²²⁰.

²¹⁴ Puolustuselonteko (5/2017), s. 8.

²¹⁵ Martikainen et al. (2016), s. 49.

²¹⁶ VNS (7/2016), s. 13

²¹⁷ Ibid. s. 15.

²¹⁸ Ks. Martikainen et al. (2016), s. 12; Hannikainen, Lauri & Lundstedt, Tero: *Kansainvälisen oikeuden rooli nyky-Venäjän ulkopoliitikassa*. Puolustusministeriö, tutkimusraportti, Helsinki 2016, s. 67, [https://www.defmin.fi/files/3498/Tutkimusraportti_Hannikainen_Lundstedt_2016.pdf], luettu 11.4.2018.

²¹⁹ Martikainen et al. (2016), s. 29–30.

²²⁰ Hannikainen & Lundstedt (2016), s. 55.

Presidentti Vladimir Putinin valtakauden aikana Venäjä on lisännyt retoriikkaa, jossa läntinen maailma määritellään vastustajaksi ja Venäjän olemassaolon kyseenalaistajaksi. Vuonna 2014 ilmestyneessä Venäjän sotilasdoktriinissa ulkoiseksi sotilaalliseksi uhkaksi määritellään entistä selkeämmin Naton voiman kasvaminen ja laajentuminen lähemmäs Venäjän rajoja²²¹. Vuoden 2015 viimeisenä päivänä hyväksytty Venäjän uusi kansallinen turvallisuusstrategia ei luvannut asiantuntijoiden mukaan toiveita yhteistyön parantumisesta²²².

Turvallisuuden on Venäjän mielestä oltava tasapuolista ja jakamatonta kaikille valtioille, etenkin suurvalloille. Venäläistä ulkopoliittista ajattelua leimaa se, että suurvallat nähdään suvereenina valtioina, jotka määrittävät maailmanjärjestyksen.²²³ Tällaiselle ajattelulle on poliittisen realismin näkökulmasta ominaista se, että suurvaltojen kesken ratkaistavissa erimielisyyksissä pienten valtioiden kohtalolla ei ole merkitystä. Muuttunut ulkopoliittinen retoriikka ja sotilaallisen voiman kasvu ilmentävät Venäjän pyrkimystä palauttaa oma asemansa ja arvostuksensa suurvaltana suhteessa länteen. Sotilaallisen kyvyn kehittäminen ja omien rajojen ulkopuolella tapahtuvien sotilaallisten operaatioiden toteuttaminen ovat olleet sen tärkeimpiä vaikuttamisen keinoja²²⁴.

Vielä kymmenen vuotta sitten Venäjä näytti merkkejä demokratisoitumisesta ja suuntautumisesta kohti lisääntyvää yhteistyötä länsimaiden kanssa, mutta viime vuosien aikana se on kehittynyt toisenlaiseen suuntaan. Taloudellisen kasvun myötä Venäjä on pystynyt panostamaan sotilaallisen suorituskykynsä parantamiseen ja asevoimiensa uudistamiseen²²⁵. Ruotsin puolustusministeriön muistion perusteella Venäjän sotilasmenot ovat kasvaneet merkittävästi vuoden 2005 jälkeen verrattuna muihin Itämeren alueen valtioihin²²⁶. Vuoteen 2020 tähtäävästä Venäjän asevoimien uudistusohjelman rahoituksesta 42 prosenttia on varattu strategisten ydinasevoimien ja avaruuspuolustuksen kehittämiseen²²⁷. Suurvalta-aseman elvyttäminen, nationalistinen eristyneisyys ja vastakkainasettelu ovat nousseet Venäjän johtaviksi teemoiksi.

²²¹ Pynnöniemi, Katri & Mashiri, James: *Venäjän sotilasdoktriinit vertailussa – Nykyinen versio viritettiin kriisiajan taajuudelle*. 2015, Ulkopoliittinen instituutti, FIIA raportti 42, s. 32, [https://storage.googleapis.com/upi-live/2017/01/fiia_report_42.pdf], luettu 7.1.2018.

²²² Pynnöniemi, Katri & Rácz, András: *Uhkakuvat ohjaavat Venäjän toimintaa – Venäjän uusi kansallinen turvallisuusstrategia ei tarjoa juuri toiveita yhteistyöstä*. 2016, Ulkopoliittinen instituutti, FIIA Comment, s. 2, [https://storage.googleapis.com/upi-live/2017/01/comment2_2016_uhkakuvat_ohjaavat_venajan_toimintaa.pdf], luettu 7.1.2018.

²²³ VNS (7/2016), s. 15–16.

²²⁴ Mikkola & Pynnöniemi (2016), s. 192.

²²⁵ Mearsheimer (2001), s. 4.

²²⁶ *Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States* (2015), s. 7–8.

²²⁷ Visuri (2016), s. 472.

Vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan: ” - - *Venäjän paluu voimapolitiittiseen ajatteluun sekä sen sisäinen kehitys ja sen sotilaallisen kyvyn kasvu ja sotilaallisen toiminnan aktivoituminen haastavat eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän perusteet ja luovat epävakautta Suomen toimintaympäristöön.*”²²⁸ Venäjä jatkaa länsimaiden asettamista talouspakotteista huolimatta sotilaallisten uudistusten läpiajamista ja haluaa osoittaa pystyvänsä vastaamaan Yhdysvaltojen ja Naton sotilaallisiin suorituskykyihin lähialueillaan. Yksi voimannoituksen alueista on Itämeri, jossa Venäjän toimet ilmenevät perinteisinä voimannäyttöinä, laivastodemonstraatioina, A2/AD-kuplan²²⁹ rakentamisena Kaliningradiin, ilmatilanloukkauksina ja suurina sotaharjoituksina. Valtioneuvoston selonteon mukaan Venäjä toimeenpanee Itämeren alueella ulkopoliittisia tavoitteitaan sotilaallisin keinoin, mikä tukee edelle esitettyä havaintoa²³⁰.

Lokakuussa 2016 Venäjä siirsi väliaikaisesti kaksi modernia pitkän kantaman ohjuksilla varustettua korvetia²³¹ Itämerelle. Ydinaseiden kuljettamiseen soveltuvat alukset lisäsivät Venäjän itämerellistä vaikutusvaltaa, mutta niiden sotilaallinen merkitys ei ollut suuri. Siirto sai paljon huomiota kansainvälisessä mediassa ja se oli selkeä ulkopoliittinen kannanotto. Nato vastasi Venäjän toimiin välittömästi. Naton pääsihteeri Jens Stoltenberg ilmoitti Itämeren alueen joukkojen vahvistamisesta. Nato perusteli sotilaallisen läsnäolon lisäämistä vastatoimina Venäjän voimannäyttöille. Stoltenbergin mukaan tarkoitus ei ole ajautua Itämeren alueella kilpavarusteluun Venäjän kanssa, mikä näyttää kuitenkin edellä mainittujen tapahtumien perusteella mahdolliselta.²³²

²²⁸ VNS (7/2016), s. 13.

²²⁹ A2/AD eli Anti-Access and Area Denial tarkoittaa sitä, että erilaisten pitkän kantaman asejärjestelmien avulla vastustajan liikkuvuus, toiminta ja yhteys määritetylle alueelle estetään.

²³⁰ VNS (7/2016), s. 13.

²³¹ Ohjuskorvetit nimeltään Zeleni Dol ja Serpuhov. Korvetti on ohjus-, torpedo- ja partioveneitä suurempi sotalaivatyyppi, jota perinteisesti käytetään rannikkoalueen meritaisteluissa.

²³² Iltä-Sanomat: *Natolta kova vastareaktio Venäjän sotalaivoihin Itämerellä*. 2016, [http://www.iltasanomat.fi/ulkomaat/art-2000001939799.html], luettu 27.10.2016.

Venäjä siirsi myös Iskander-ohjusjärjestelmän²³³ Kaliningradiin osana sotaharjoitustaan²³⁴. Ohjusten kantama kattaa lähes koko Itämeren alueen. Järjestelmän avulla Venäjä pyrkii vahvistamaan vaikutusvaltaansa alueella ja siten myös vaikuttamaan Pohjoismaiden ulkopoliittiseen päätöksentekoon, kuten mahdolliseen Nato-jäsenyyteen. Järjestelmän sijoittaminen Kaliningradiin on merkki voimatasapainon lisäämisestä vastatoimena Naton joukkojen kasvuille Baltian maissa. Kaliningradin avulla Venäjä pyrkii korvaamaan Baltian maiden itsenäistymisen myötä menettämänsä strategisen puskurivyöhykkeen ja eristämään Nato-joukkojen vapaan toiminnan Itämeren alueella mahdollisen konfliktin aikana. Valtioneuvoston raportissa todetaan seuraavasti: ”Jos Venäjä kykenisi eristämään Baltian etelälaidan, Naton olisi alueen maita kriisitilanteessa puolustaakseen kyettävä kiertämään Kaliningrad joko meriteitse Saksasta käsin tai Ruotsin ja Suomen alueita käyttämällä.”²³⁵

Huhtikuussa 2016 Venäjän ja Yhdysvaltojen välinen sotilaallinen jännite Itämerellä venyi äärimmilleen, kun venäläiset sotilaskoneet uhkasivat yhdysvaltalaisista ohjushävittäjälaivaa USS Donald Cookia. Ruotuväen artikkelin mukaan ”ohi- ja ylilentöjä tehtiin muutaman päivän ajan lähimmillään kymmenen metrin päästä.”²³⁶ Vaikka sotilaallisten voimannäyttöjen tarkoitus ei olisi konfliktin aloittaminen, piilee niissä Teija Tiilikaisen mielestä suuret riskit. Tahaton hävittäjien yhteentörmäys²³⁷ tai sotilaallinen yhteenotto voisi käynnistää suuren sotilaallisen konfliktin, jota kukaan ei tavoitellut²³⁸. Suomen kannalta konfliktilla olisi todennäköisesti vain huonoja seurauksia.

2010-luvun aikana lukuisat ilmatilanloukkaukset, suuret ja yllätykselliset sotaharjoitukset Baltian maiden rajalla, virolaisen suojelupoliisin Eston Kohverin kaappaus²³⁹ Venäjälle sekä sotaharjoitukset, joissa harjoiteltiin Ahvenanmaan ja Gotlannin miehitystä, osoittavat, että Venäjä käyttää laajaa keinovalikoimaa horjuttaakseen Itämeren alueen turvallisuutta²⁴⁰. Monimuotoisten vaikuttamisen keinojen opportunistinen hyödyntäminen voidaan tulkita myös alivoimaisen strategiaksi.

²³³ Tavallisella taistelukärjellä tai ydinkärjellä varustettavissa oleva lyhyen kantaman (400-700km) taktinen ohjus.

²³⁴ BBC News: *Russia deploys nuclear-capable missiles in Kaliningrad*. 2016, [<http://www.bbc.com/news/world-europe-37597075>], luettu 28.2.2017.

²³⁵ Martikainen et al. (2016), s. 50.

²³⁶ Joukas, Saku: *Uhittelua, ohjuksia ja voimavahvennuksia*. Ruotuväki, 18/2016, 53. vuosikerta N:o 18, s. 6.

²³⁷ Venäläisten ilma-alusten on kansainvälisessä mediassa usein väitetty lentävän Itämerellä paikkatietoa välittävät transponderit pois kytkettyinä. Tämä lisää yhteentörmäysten riskiä merkittävästi.

²³⁸ Yle uutiset: *Asiantuntija Venäjän ja lännen nokittelusta Itämerellä: ”Eihän se tervettä ole”*. 2017, [<https://yle.fi/uutiset/3-9693227>], luettu 11.8.2017.

²³⁹ Yle uutiset: *Miksi Venäjä sieppasi virolaispoliisi Eston Kohverin?*. 2015, [<http://yle.fi/uutiset/3-8235850>], luettu 7.12.2016.

²⁴⁰ Lucas, Edward: *The Coming Storm – Baltic Sea Security Report*. The Center for European Policy Analysis, Washington 2015, s. 5-10.

Hyökkäyksellisen realismin mukaan suurvalta ei haasta toisen suurvallan valta-asemaa, jos se ei koe hyökkäyksen olevan rationaalisesti kannattavaa. Suurvalta odottaa rauhan aikana sellaista tilanteenkehitystä, jossa sille syntyy otollinen hetki haastaa toisen suurvallan johtoasema. Odottaminen ei kuitenkaan tarkoita toimetttömyyttä. Muun muassa Euroopan taloudellinen kriisi, valtioiden puolustusbudjettien järjestelmällinen lasku, pakolaisongelmat ja Yhdysvaltojen maailmanpoliittiset haasteet Lähi-idässä ja Etelä-Kiinan merellä ovat antaneet Venäjälle lisää toimintavapautta Euroopassa ja siten myös Itämeren alueen turvallisuuden horjuttamisessa.

Venäjän voidaan tulkita harjoittavan niin sanottua opportunistista voimapolitiikkaa kaikin käytössä olevin keinoin ja pyrkivän koettelemaan Yhdysvaltojen alueellisen vallan rajoja ja muodostamaan keinoja sen heikentämiseksi. Venäjän vuonna 2015 julkaisemassa kansallisen turvallisuuden strategiassa todetaan, että kansainvälisessä järjestelmässä käytävässä kamppailussa vallasta käytössä on poliittisia, taloudellisia ja informatiivisia keinoja, joita voidaan käyttää väliaikaisesti tai pidemmällä aikavälillä²⁴¹. Hyökkäyksellisen realismin näkökulmasta Venäjä voi käyttää Itämeren alueella myös sotilaallista voimaa, mikäli sille tarjoutuu siihen tilaisuus. Venäjä luottaa sotilaalliseen voimaan ja sen avulla vaikuttamiseen²⁴².

²⁴¹ *The Russian Federation's National Security Strategy*. 2015, [<http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>], luettu 11.8.2017.

²⁴² Mikkola, Olli-Matti & Pynnöniemi, Katri: Venäjän nollasummapelin valtapolitiikka, *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blomberg, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 4, Helsinki 2016, s. 192–193.

Venäjä, Iso-Britannia ja Yhdysvallat antoivat 5.12.1994 Ukrainalle turvatakuut vastineeksi ydinaseiden luovutuksesta. Neuvostoliiton Ukrainassa olleet ydinaseet vietiin sopimuksen vastikkeeksi Venäjälle. Tämä poliittinen sopimus, nimeltään Budapestin muistio, antoi turvatakuut Ukrainalle, Valko-Venäjälle ja Kazakstanille siitä, että Venäjä, Iso-Britannia ja Yhdysvallat pidättyvät toimista asianomaisten valtioiden alueellista koskemattomuutta ja poliittista riippumattomuutta vastaan. Noin kaksikymmentä vuotta myöhemmin helmikuussa 2014 vallankumouksen seurauksena Ukrainan venäläismielisen presidentti Janukovytsin hallitus kaatui ja valaan ottivat kansallismieliset ja euromyönteiset tahot.²⁴³ Ukrainan luisuminen pois Venäjän vaikutuspiiristä ei miellyttänyt Venäjää, joten se aloitti sotatoimet Itä-Ukrainassa 2014 vallaten Krimin²⁴⁴. Myöhemmin Venäjän presidentti Vladimir Putin myönsi Krimin tunnuksettomien sotilaiden olleen venäläisiä ja operaation olevan osoitus Venäjän sotavoimien uusista laadullisista kyvyistä ja henkilöstön korkeasta moraalista²⁴⁵.

Poliittisen realismin näkemyksen mukaan suurvalta tunnustaa ja noudattaa kansainvälisiä sopimuksia ja sääntöjä niin pitkään, kun ne palvelevat sen omia etujaan ja intressejään²⁴⁶. Ulkoministeriön Nato-selvityksessä todetaan seuraavasti: ”Yleisesti ottaen entisen Neuvostoliiton tavoin myös Venäjä suhtautuu skeptisesti kaikkiin harmaan alueen järjestelyihin, kuten puolueettomuuteen, liittoutumattomuuteen ja niin edelleen - -.”²⁴⁷

²⁴³ Verkkouutiset: *Nato-pomo: Nämä sopimukset Venäjä on allekirjoittanut ja unohtanut*. 2015, [https://www.verkkouutiset.fi/ulkomaat/nama%20sopimukset%20venaja%20allekirjoitti-31413], luettu 14.8.2017.

²⁴⁴ Hannikainen & Lundstedt (2016), s. 41.

²⁴⁵ Yle uutiset: *Putin: Krimin valtaus osoitus Venäjän armeijan kyvystä*. 2014, [https://yle.fi/uutiset/3-7161714], luettu 14.8.2017; Pukkila, Janne; Heikki Rahikainen, Lauri Oksa & Mikko Saarelainen: Venäjän asevoimien erikoisjoukot ja niiden kehitysnäkymät, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 304.

²⁴⁶ Shiraev & Zubok (2016), s. 163.

²⁴⁷ Bergquist et al. (2016), s. 57.

Ukrainan kriisi osoittaa, että Venäjä on valmis rikkomaan kansainvälisiä sopimuksia ja käyttämään sotilaallista voimaa toista valtiota vastaan, mikäli se kokee intressinsä uhatuiksi. John Mearsheimerin mukaan Venäjän toiminta Krimillä oli vastatoimi Naton ja Euroopan unionin laajentumiselle ja Ukrainan liukumiselle pois Venäjän vaikutuspiiristä²⁴⁸. Hänen näkemyksensä mukaan Venäjä on pakotettu vahvistamaan sotilaallista turvallisuuttaan Naton vahvistumisen ja laajentumishalujen myötä²⁴⁹. Venäjällä Krimin niemimaan miehittäminen on tulkittu puolustukselliseksi teoksi, jolle ei ollut vaihtoehtoja²⁵⁰. Fred Blombergsin mielestä konflikti tarkoitti Suomelle abstraktien turvallisuusperiaatteiden rikkoutumisen lisäksi merkittäviä haasteita ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisille tavoitteille ja toimintatavoille²⁵¹. Blombergsin mukaan ”*Georgian sota ja Ukrainan konflikti osoittavat myös, että Yhdysvaltojen hegemonia ei ole este alueellisten suurvaltojen voimapolitiikalle, ainakaan niiden lähialueilla.*”²⁵²

Venäjän tavoitteet Itämerellä ovat todennäköisesti asymmetrisen vasteen luominen Natolle, taloudellisten sekä arvo- ja statuskysymyksiin liittyvien intressiensä turvaaminen sekä alueen poliittisen epävakauden lisääminen²⁵³. Venäjä pyrkii sotilaallisella läsnäololla ja jännitteen lisäämisellä vaikuttamaan Itämeren alueen valtatasapainoon siten, ettei siitä tule Naton sisämeri. Venäjä kokee Itämeren merkityksen eri tavalla kuin länsimaat. Euroopan maat tulkitsevat Itämeren pääasiassa yhdistävien ei-maantieteellisten keskinäisriippuvuuksien ja yhteistyösuhteiden verkostona, mutta Venäjä arvioi Itämeren alueellisen kontrollin ja vaikutusvallan kautta. Venäjän näkemys Itämerestä strategisen kamppailun areenana rajoittaa Venäjän yhteistyötä ja integraatiota alueen muiden maiden kanssa ja pohjustaa alueellisia kiistoja.²⁵⁴

²⁴⁸ Mearsheimer, John J.: Why the Ukraine Crisis is the West’s Fault, The Liberal Delusions That Provoked Putin, *Foreign Affairs*, s. 77–89, 2014, [<http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/Ukraine%20Article%20in%20Foreign%20Affairs.pdf>], luettu 6.1.2018.

²⁴⁹ Shiraev & Zubok (2016), s. 164.

²⁵⁰ Barabanov, Mikhail; Konstantin Makienko & Ruslan Pukhov: *Military Reform: Toward the New Look of the Russian Army*. [http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Military_reform_eng.pdf], Moscow Valdai Discussion Club Analytical Report, Moscow 2012, s. 32.

²⁵¹ Blombergs (2016a), s. 65.

²⁵² Blombergs (2016b), s. 502.

²⁵³ Ks. Hampton, Mary N: Unfinished Business: NATO Enlargement in the Baltic Sea Region, *The Baltic Security Puzzle*. Mary N. Hampton & M. Donald Hancock, Rowman & Littlefield, London 2015, s. 139–147.

²⁵⁴ Martikainen et al. (2016), s. 49.

Venäjän Itämeren tärkeimmiksi intresseiksi voidaan sotilaallisten ja statukseen liittyvien tekijöiden lisäksi mainita myös Nord Stream 2 -kaasuputkihanke ja Itämeren kauppaliikenteen turvaaminen. Valtion taloudelliset intressit ovat usein yhteydessä sotilaallisiin toimiin, mikä pätee myös Venäjään²⁵⁵. Valtioneuvoston selvityksen mukaan ”*Venäjä näkee luonnonvaransa sotilasvoiman ohella tärkeimpinä strategisina resursseinaan ja näin ollen suurvalta-asemansa perustana sekä suurvaltapolitiikkansa mahdollistajana.*”²⁵⁶

Vuonna 2016 Venäjän öljyn ja maakaasun vienti oli maailman suurinta²⁵⁷. Venäjän Itämeren kautta suuntautuvan energian viennin määrä on alueellisesti merkittävä. Noin kolmasosa Eurooppaan menevästä kaasusta tulee Venäjältä ja pääosa tästä kaasusta kulkee Itämeren kaasuputkien kautta²⁵⁸. Erään teorian mukaan Venäjän intresseihin kuuluu Itämeren kautta kulkevan kaasun viennin lisääminen, jotta Ukrainan läpi kulkevan kaasun viennin merkitystä voitaisiin vähentää²⁵⁹. Tätä näkemystä puoltaa valtioneuvoston raportti, jossa todetaan, että Venäjän ulkopoliittikan keinovalikoimassa luonnonvarojen hallinta ja niiden käyttö muiden maiden strategisen riippuvuuden ylläpitämiseen ja kasvattamiseen ovat keskeisessä asemassa²⁶⁰. Venäjä on useaan otteeseen ilmaissut suojelevansa Itämeren alueen intressejään. Nämä intressit ovat taloudellisia, sotilaallisia sekä arvo- ja vaikutusvaltaan liittyviä²⁶¹.

Poliittisen realismin mukaan sotilaallisen voiman käyttö on useissa tilanteissa käyttökelpoinen ja joskus välttämätön keino suurvallan valtopoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi tai turvaamiseksi²⁶². Hans Morgenthauin mukaan suurvallan tavoitteena on kaikessa toiminnassa vallan ja voiman kasvattaminen suhteessa muihin valtioihin. Hänen mielestään suurvallat toimivat kansainvälisessä politiikassa uskonnollisten, taloudellisten, sotilaallisten tai ideologisten tavoitteiden saavuttamiseksi, mutta kaiken toiminnan lopullinen tarkoitus on kuitenkin vallan ja voiman lisääminen. Morgenthau korostaa sitä, että sotilaallinen voima on suurvallan tärkein keino vallan lisäämiseen.²⁶³

²⁵⁵ Kiianlinna & Inkinen (2016), s. 376.

²⁵⁶ Martikainen et al. (2016), s. 34.

²⁵⁷ International Energy Agency: *Key World Energy Statistics 2016*. [<http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2016.pdf>], luettu 10.8.2017.

²⁵⁸ ACER: *Acer Market Monitoring Report 2015 – Gas*. 2016, [http://www.acer.europa.eu/official_documents/acts_of_the_agency/publication/acer%20market%20monitoring%20report%202015%20-%20gas.pdf], luettu 10.8.2017.

²⁵⁹ Kiianlinna & Inkinen (2016), s. 376.

²⁶⁰ Martikainen et al. (2016), s. 34.

²⁶¹ Ks. Blombergs, Fred: *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Juvenes Print, Helsinki 2013b, s. 26.

²⁶² Blombergs (2013b), s. 27.

²⁶³ Morgenthau, Hans J.: *A Realist Theory of International Politics, Essential Readings in World Politics*. Karen A. Mingst & Jack L. Snyder, W. W. Norton & Company, New York 2011a, s. 28–29.

Morgenthaun mukaan valtiot käyttäytyvät aggressiivisesti toisia valtioita vastaan, koska se on pysyvä osa ihmisyyttä²⁶⁴. John Mearsheimer kyseenalaistaa tämän näkemyksen. Hänen mukaan pääasiallisia syitä suurvaltojen hyökkäykselliseen käytökseen ovat epäluulo ja pelko muita suurvaltoja kohtaan sekä halu selviytyä anarkkisessa järjestelmässä. Mearsheimer toteaa, etteivät suurvallat voi koskaan olla varmoja toistensa aikomuksista tai todellisista sotilaallisista voimista, joten ne pyrkivät opportunistiseen voimapolitiikan käyttöön aina, kun siihen on omia hyötyjä edistävä mahdollisuus.²⁶⁵

Yllä esitetyn pohdinnan perusteella Venäjällä on halu palautua sotilaallisesti ja ulkopoliittisesti vahvaksi suurvallaksi, jolloin pienet naapurivaltiot saattavat joutua sen valtapoliitiikan kohteiksi. Blombergsin mukaan erityisesti revisionistiset ja vallitsevaan tilanteeseen tyytymättömät suurvallat ovat valmiita riskeeraamaan tilapäisesti turvallisuutensa saavuttaakseen alueellista hegemoniaa²⁶⁶. Hyökkäyksellisen realismin mukaan suurvalta ei kuitenkaan käytä sotilaallista voimaa summittaisesti. Georgian ja Ukrainan kriisien myötä voi kuitenkin päätellä, että Venäjä ei kaihda sotilaallisten ja ei-sotilaallisten voimakeinojen käyttöä poliittisten tavoitteidensa saavuttamiseksi²⁶⁷. Venäjä tulkitsee hyökkäyksellisen realismin ydinajatusta kannattavasta sotilaallisen voiman käytöstä eri tavalla kuin länsimaat ja on valmis ottamaan merkittäviä riskejä suojellakseen tai edistääkseen ulkopoliittisia intressejään. Lauri Hannikainen ja Tero Lundstedt toteavat tutkimusraportissaan seuraavasti: ”*Venäjän nykypoliitikalla ja Neuvostoliiton politiikalla toisen maailmansodan alkuaikoina on se yhtäläisyys, että molemmat syrjäyttivät pienten naapurivaltioiden suvereenisuusosoikeudet suurvallan turvallisuussetujen nimissä.*”²⁶⁸

Suomen kannalta Venäjän sotilaalliset toimet Ukrainassa ja Itämeren alueella ovat negatiivinen osoitus suurvallan keinoista edistää omaa valtaansa kansainvälisistä sopimuksista piittaamatta. Presidentti Sauli Niinistön mielestä Euroopan turvallisuusjärjestelmän periaatteet konfliktien rauhanomaisesta ratkaisemisesta ja valtion suvereniteetin ja päätös vapauden kunnioittamisesta kokivat Ukrainan kriisin myötä vakavia kolhuja²⁶⁹.

²⁶⁴ Morgenthau, Hans J.: *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Fifth edition, Alfred A. Knopf, New York 1978, s. 4–15.

²⁶⁵ Mearsheimer (2011), s. 39.

²⁶⁶ Blombergs (2013b), s. 164.

²⁶⁷ Ks. Tähtinen (2016), s. 10.

²⁶⁸ Hannikainen & Lundstedt (2016), s. 68.

²⁶⁹ Niinistö, Sauli: *Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe 211. valtakunnallisen maanpuolustuskurssin avajaisissa 10.11.2014*. 2014, [<http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?contentid=315672&nodeid=44810&contentlan=1&culture=fi-FI>], luettu 28.2.2017.

4.2.2 Nato ja Yhdysvallat

Nato on vahvistanut jäsentensä puolustuskykyä Itä-Euroopassa. Pienet Itä-Euroopan Nato-maat ovat huolestuneet Venäjän sotilaallisesta retoriikasta ja voiman kasvusta lähialueillaan. Ne vaativat liittoumalta toimia ja takuita alueidensa puolustamiseksi. Etenkin Baltian maissa sotilaallisen konfliktin uhka on 2010-luvun aikana kasvanut merkittävästi²⁷⁰. Huoli on poliittisen realismin näkökulmasta aiheellinen, koska suurvallat ovat puuttuneet historiassa heikkojen ja pienien valtioiden sisäisiin asioihin sotilaallisilla interventioilla²⁷¹. Morgenthau'n mielestä suurvaltojen jatkuva kilpavarustelu aiheuttaa kansainväliseen järjestelmään lisääntyvää epäluuloa, turvattomuutta ja sodan uhkaa²⁷². Epäluulo ja sodan uhka ovat olleet vuoden 2014 jälkeen aistittavissa etenkin Baltiassa.

Nato on vastannut Venäjän lisääntyneeseen sotilaalliseen läsnäoloon Itämerellä muun muassa sijoittamalla vuoteen 2017 mennessä joukkojaan Baltian maihin. Vuoden 2016 Varsovan huippukokouksessa Nato päätti lähettää noin 1000 sotilaan vahvuiset pataljoonat vahvistamaan Baltian maiden puolustusta. Iso-Britannia vahvistaa Viron puolustusta, Kanada Latvian puolustusta ja Saksa vahvistaa Liettuan puolustusta. Sotilaita tuli huippukokouksessa tehdyn päätöksen mukaan myös Norjasta, Ranskasta ja Benelux-maista. Lisäksi Yhdysvallat johtaa taisteluosastoa Puolassa.²⁷³

Ydinasevaltioiden sotilasosastojen sijoittaminen Baltian maihin ei ole sattumaa. Visurin mukaan ydinaseistettujen suurvaltojen kesken tapahtuvaan asevoimien käyttöön on Euroopassa vallinnut erityisen suuri pidättyvyys²⁷⁴. Naton ”ansalanka”-asetelman tavoitteena on nostaa Venäjän kynnystä aseellisen voiman käyttöön Baltiassa²⁷⁵. Toisaalta mikäli Baltiassa syntyisi valtioiden välinen konflikti, tarkoittaisi se nykyasetelman mukaisesti mahdollisesti laajan ja Suomen kannalta vaarallisen konfliktin kehittymistä.

²⁷⁰ VNS (7/2016), s. 13.

²⁷¹ Blombergs (2013b), s. 21.

²⁷² Morgenthau, Hans J.: *Different Methods of the Balance of Power, Essential Readings in World Politics*. Karen A. Mingst & Jack L. Snyder, W. W. Norton & Company, New York 2011b, s. 101.

²⁷³ Joukas (2016), s. 6; Honkanen, Karoliina: *Naton lisääntyvä läsnäolo Itämeren alueella – mitä se tarkoittaa Suomelle?*. Suomen erityisedustusto Natossa, 2017, [<http://www.finlandnato.org/public/default.aspx?contentid=354724&nodeid=39170&contentlan=1&culture=fi-FI>], luettu 29.3.2018.

²⁷⁴ Visuri (2016), s. 469.

²⁷⁵ International Peace and Security: *Trip wire: NATO's Russia Dilemma*. 2016. [<https://www.carnegie.org/news/articles/trip-wire-natos-russia-dilemma/>], luettu 6.9.2017.

Nato ja Yhdysvallat pyrkivät tulevaisuudessa lisäämään sotilaallista yhteistyötä Ruotsin ja Suomen kanssa²⁷⁶. Ruotsi sijoitti taisteluosaston Gotlantiin, mikä on ensisijaisesti ulkopoliittinen kannanotto, eikä sitä voida pitää sotilaallisesti merkittävänä²⁷⁷. Saku Joukas toteaa, että Gotlannin vahventaminen on selkeä signaali Venäjälle. Hänen mukaansa ” - *Ruotsi haluaa osoittaa omien alueidensa koskemattomuutta riippumatta suurvaltojen tai sotilasliittojen tekemisistä.*”²⁷⁸

Nato on kasvattanut voimaansa Itämeren alueella 2010-luvun aikana merkittävästi. Naton johtamat sotaharjoitukset ovat lisääntyneet ja Baltian ilmapäivystys on jatkunut säännöllisenä jo vuodesta 2004. Joukas täsmentää: ” - *sotilasliitto Naton näkyvin rooli Itämerellä ovat erilaiset kiertävät harjoitukset sekä Baltian ilmapäivystys. Lisäksi niin sanottuja voimavahvennuksia eli alueelle tuotuja tai tuotavaksi suunniteltuja pataljoonia.*”²⁷⁹

Joukaksen näkemyksen mukaan Itämeri on Yhdysvalloille tärkeä symbolisesti²⁸⁰. Blombergsin mielestä Yhdysvaltojen ja Naton kasvaneen sotilaallisen läsnäolon taustalla on Venäjän aiheuttaman sotilaallisen jännitteen lisääntyminen²⁸¹. Toisaalta voidaan myös väittää, että Venäjän Itämeren alueella harjoittaman valtapolitiikan voimistumisen syynä on Naton laajentuminen ja Pohjoismaiden kanssa tapahtuvan sotilaallisen yhteistyön vahvistuminen. Näkökulmasta huolimatta molempien osapuolien sotilaallisten voimien kasvu Itämeren alueella on lisännyt entisestään jännitettä Venäjän ja Naton välillä.

Blombergs antaa vastuuta myös Natolle ja tiivistää näkemyksensä Itämeren turvallisuusympäristön heikkenemisen syystä seuraavasti: ”*Kylmän sodan aikana Yhdysvaltojen asevoimat ei koskaan ollut yhtä lähellä Venäjän sydäneluetta. NATOn laajentuminen on siis johtanut molemmipuolisiin vastatoimiin, jotka ovat heikentäneet Suomen turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön vakautta. Venäjän ja läntisten suurvaltojen, Yhdysvaltojen, Saksan, Ranskan ja Britannian, välinen voimistunut valtakamppailu ja turvallisuuskilpailu on lisännyt valtioiden välisen sotilaallisten konfliktien mahdollisuutta Suomen lähialueella.*”²⁸²

²⁷⁶ Chivvis, Christopher; Raphael Cohen; Bryan Frederick; Daniel Hamilton; Stephen Larrabee & Bonny Lin: *Nato's Northeastern Flank, Emerging Opportunities for Engagement*. RAND Corporation, Kalifornia 2017, s. 185–213.

²⁷⁷ SVT Nyheter: *Soldater på Gotland symboliskt viktigt*. 2016, [http://www.svt.se/nyheter/inrikes/soldater-pa-gotland-symboliskt-viktigt], luettu 8.12.2016.

²⁷⁸ Joukas (2016), s. 6.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Blombergs (2016b), s. 498–505.

²⁸² Ibid. s. 505.

Miksi suurvaltojen voimien vertailu ja sotilaallisen aktiivisuuden lisääntyminen tapahtuu ”rauhan merellä”? Salenius-Pasternak perustelee Itämeren turvallisuustilanteen heikkenemistä poliittisen realismin tunnustaman voimatasapainon näkökulmasta. Hänen mielestään Ruotsin armeijan alasajo ja Venäjän asevoimien nousu ovat aiheuttaneet Itämeren turvallisuuden epäkauden: ” - - Venäjän viime vuosikymmenen ajan muutokset asevoimiinsa ja vastaavasti Ruotsin heikennykset ovat aiheuttaneet sen, että epätasapaino Itämerellä on kasvanut. Lisäksi teknologisen kehityksen myötä ei tarvita enää yhtä suuria joukkoja, koska pienemmät joukot kykenevät sekä hyökkäämään että puolustamaan isompia alueita tehokkaammin.”²⁸³ Salenius-Pasternakin näkemys on yleistävä eikä välttämättä kuvaa Itämeren turvallisuusympäristön heikentymisen perimmäisiä syitä. Esimerkiksi teknologinen kehitys tuskin on syy vaan lähinnä uudenlaisten sodankäynnin keinojen mahdollistaja. Turvallisuusympäristön äkilliselle heikentymiselle tuskin on muodostettavissa yksinkertaisia tai muut syyt täysin poissulkevia selityksiä.

Suurvaltojen välillä on käynnissä valtakamppailu, jossa Venäjä pyrkii haastamaan Yhdysvaltojen pitkään jatkuneen unipolaarisen vallan ja länsimaisen käsityksen yhteisestä turvallisuudesta. Globaali suurvaltojen välinen valtakamppailu heijastuu uhkakuvineen myös Eurooppaan ja Itämeren alueelle. Suomen lähialueen turvallisuustilanne on 2010-luvulla heikentynyt eikä sotilaallista voimankäyttöä tai sillä uhkaamista voida sulkea pois²⁸⁴. Venäjä haluaa tulla tunnustetuksi tasavertaisena suurvaltana Yhdysvaltojen ja Kiinan rinnalla sekä samalla rajoittaa Naton vaikutusvallan kasvua lähialueillaan. Nato pyrkii estämään Venäjän vallan kasvun ja arvaamattoman voimapolitiikan käytön Itä-Euroopassa jäsenmaidensa alueella ja tulee samalla ajautuneeksi Venäjän kanssa sotilaallisiin jännitteisiin etenkin Itämerellä. Tällainen kehitys asettaa Suomen turvallisuuspoliittisesti vaikeaan asemaan kahden merkittävän sotilaallisen toimijan saumassa. Arktisen alueen merkitys on jatkuvassa kasvussa, mikä saattaa tulevaisuudessa kasvattaa myös Itämeren alueen strategista merkitystä.

²⁸³ Verkko uutiset: Kirjoittiko Ahvenanmaa-keskustelua toppuutellut tutkija todella näin? Ennakoi maakuntaan kohdistuvaa uhkaa. 2016, [http://www.verkkouutiset.fi/kotimaa/visuri%20ahvenanmaa-56938], luettu 28.10.2016.

²⁸⁴ Puolustuselonteko (5/2017), s. 10.

Globaalissa voimasuhteiden vertailussa etu kallistuu vielä nykyisessä tilanteessa Yhdysvaltojen ja sen länsiliittolaisten eduksi. Vuonna 2017 Yhdysvaltojen sotilasmenot olivat noin 603 miljardia dollaria ja Venäjän menot noin 61 miljardia dollaria²⁸⁵. Yhdysvalloille Euroopan vakaus on ollut jo toisesta maailmansodasta lähtien strateginen intressi, jonka edistämiseksi se kokee myös Itämeren alueen turvallisuuden takaamisen kannattavaksi²⁸⁶. Venäjä ei pysty nykytilanteessa haastamaan Natoa ja Yhdysvaltoja kuin rajatuilla alueellisilla ja ajallisilla tavoitteilla²⁸⁷. Paikallisesti Natolla ja Venäjällä on Itämeren alueella erilaiset tavoitteet ja toimintatavat. Karoliina Honkanen arvioi, että Natossa Venäjän Itämeren tavoitteeksi nähdään suurvalta-aseman palauttaminen, jonka saavuttamiseksi se on valmis käyttämään sotilaallista voimaansa.²⁸⁸

Natossa erityistä huolta ovat aiheuttaneet Venäjän Wienin asiakirjan pykälien ja hengen vastaiset yllätykselliset ja laajamittaiset sotaharjoitukset, jotka voivat toimia hämäyksenä sotilaalliselle interventiolle, kuten Ukrainassa ja Krimillä vuonna 2014 tapahtui. Naton sotilaallisen läsnäolon tarkoitus Baltiassa on vahvistaa pelotetta ja ennaltaehkäistä sotilaallisen konfliktin kehittymistä. Honkanen toteaa, että Naton tarkoitus on vaikuttaa hyökkääjän laskelmiin nostamalla sotilaallisen voiman käytön hinta niin korkeaksi, että se katsoo kannattavammaksi luopua hyökkäysaikeista.²⁸⁹

4.3 Suomi osana itämerellistä suurvaltojen valtakamppailua

Eräiden tulkintojen mukaan Itämerellä käydään tällä hetkellä sotaa vaikutusvallasta ja identiteeteistä²⁹⁰. Tulkintatavoista huolimatta Euroopan turvallisuustilanne on viime vuosina heikentynyt ja Itä-Euroopassa sotilaallisen konfliktin uhka on kasvanut. Monet Itämeren alueen valtiot ovat lisänneet puolustusmäärärahojensa määrää²⁹¹. Ukrainan konflikti käänsi lyhyessä ajassa Itämeren kansainvälisen politiikan positiivisen dynamiikan negatiiviseksi kierteen²⁹².

²⁸⁵ International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2018, Top 15 Defence budgets 2017*. [<https://www.iiss.org/-/media//documents/publications/the%20military%20balance/mb18/top-15-defence-budgets-2017.jpg?la=en>], luettu 28.3.2018.

²⁸⁶ Honkanen (2017).

²⁸⁷ Visuri (2016), s. 479.

²⁸⁸ Honkanen (2017).

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Pulsa, Tuomas: *Sotapeliä Itämerellä – katso kartat: Venäjä aloittaa massiiviset harjoitukset, Ruotsi hakee turvaa Yhdysvalloista*. Suomen Kuvalehti, [<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/eurooppa/sotapelia-itamerella-katso-kartat-venaja-aloittaa-massiiviset-harjoitukset-ruotsi-hakee-turvaa-yhdysvalloista/>], luettu 20.3.2018.

²⁹¹ *Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States*. s. 7, Swedish Ministry of Defence, FOI Memo 5544, 2015, [https://www.foi.se/download/18.1b4084ea15549d027d12093/1466509560058/Mil_Exp_Trends_151209_Memo5544.pdf], luettu 27.6.2017.

²⁹² Kropatcheva, Elena: *Security Dynamics in the Baltic Sea Region Before and After the Ukraine Crisis, Borders in the Baltic Sea Region*. Andrey Makarychev & Alexandra Yatsuk. Macmillan Publishers Ltd. London 2017, s. 89.

Itämerellä tapahtuu uhkaavia sotilaallisia tilanteita etenkin Venäjän ilmavoimien toimesta useita kertoja vuodessa²⁹³. Venäjän puolustusministeriö ilmoitti huhtikuussa 2017 tulkitsevansa Naton partioinnin Itämerellä uhkaksi Venäjän turvallisuudelle²⁹⁴. Venäjä on myös ilmoittanut olevansa valmis puolustamaan alueellisia kansallisia etujaan tarvittaessa sotilaallisin keinoin. Venäjän ja Naton valtakamppailua sekä Venäjän ja Yhdysvaltojen huonontuneita ulkopoliittisia välejä on luonnehdittu skeptisimmissä arvoissa uudeksi kylmäksi sodaksi.

Suomen kannalta Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön heikentyminen tarkoittaa sitä, ettei Itämeren alueen sodan mahdollisuutta voida sulkea pois. Suomelle tilanne on vaikea, koska pienen valtion intresseillä on pienvaltiorealismin näkökulmasta harvoin vaikutusta suurvaltojen välisiin erimielisyyksiin. Suomi on viimeistään vuoden 1995 Euroopan unioniin liittymisen myötä menettänyt kylmän sodan aikaisen puolueettoman asemansa, eikä Suomi voi ulkopoliitikassaan luottaa siihen, että se pysyisi lähialueen sotilaallisen konfliktin ulkopuolella. Toisaalta Suomi ei voi Euroopan unionin jäsenenä myöskään jättäytyä ulkopuoliseksi, jos Suomen lähialueella tai muualla Euroopassa valtioiden turvallisuus on uhattuna²⁹⁵.

Kansainvälispoliittiset toimintaympäristön muutokset ja tapahtumat Suomen lähialuilla haastavat Suomen kylmän sodan aikana muodostuneen ulko- ja turvallisuuspolitiikan strategisen kulttuurin perinnön. Markus Rätty ja Tommi Sikanen pohtivat artikkelissaan, että Suomi on joutunut sopeuttamaan toimintaansa kansainvälisesti muuttuneeseen poliittiseen ja sotilaalliseen viitekehykseen, jolloin osittain pysyvänä nähty pienvaltiorealistinen ulkopoliittikka ei ole kehittynyt samaa tahtia. Heidän mukaan Suomen ulkopoliittisten tavoitteiden, päätöksenteon ja käytännön toiminnan välille on syntynyt kuilu.²⁹⁶ Viimeisen kymmenen vuoden aikana voimistunut Itämeren alueen Naton ja Venäjän välinen valtakamppailu ja Venäjän suurvalta-aseman palauttamista tavoitteleva ulkopoliittikka määrittävät Suomen sotilaallisen aseman osana eurooppalaista turvallisuuskehystä, josta Suomi ei voi irtautua. Toisaalta pohjoismainen yhteistyö, Euroopan unioni ja Nato tarjoavat Suomelle sellaisia ulkopoliittisia ja sotilaallisia vaikuttamisen keinoja, joita sillä ei kylmän sodan aikana ollut.

²⁹³ Ilta-Sanomat: Näin lähellä venäläinen Suhoi SU-27-hävittäjä lensi USA:n B-52 ja B-1B-pommikoneita Itämerellä. 2017, [<https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005248645.html>], luettu 5.1.2018.

²⁹⁴ Ilta-Sanomat: Venäjän puolustusministeri: Naton ilmavoimien partiointi Itämerellä on uhka Venäjälle. 2017, [<http://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005186579.html>], luettu 27.6.2017.

²⁹⁵ Ilta-Sanomat: Puolustusministeri Niinistö muistutti Venäjän uhasta ja hybridiuhkiin vastaavien uusien lakien tarpeesta. 2018, [http://www.iltalehti.fi/politiikka/201801222200686162_pi.shtml], luettu 22.1.2018.

²⁹⁶ Rätty, Markus & Sikanen, Tommi: Kilpailevat identiteetit suomalaisen sotilaallisen kriisihallinnan päätöksenteossa. *Tiede ja Ase*, Vol. 72, Nro 1, Helsinki 2015, s. 75.

Ruotsin parlamentin puolustusvaliokunnan puheenjohtaja Allan Widman arvioi vuonna 2015, että sotatilanteessa Ruotsi antaisi Suomelle sotilaallista apua. Hänen mukaan Ruotsia velvoittaa solidaarisuuslauseke, jonka mukaan maa ei tule jäämään toimeettomaksi, jos jokin Euroopan unionin jäsenmaa tai Pohjoismaa joutuu sotilaallisen voimankäytön tai hyökkäyksen kohteeksi. Ruotsi olettaa, että solidaarisuus toimii myös vastavuoroisesti. Widmanin mukaan avunanto sisältäisi tarvittaessa myös aseellista voimankäyttöä.²⁹⁷

Puolustusministeri Jussi Niinistön mielestä Suomen kannattaa suhtautua varauksella Widmanin arvioon sotilaallisesta avunannosta²⁹⁸. Niinistön kommentti on aiheellinen, koska Suomella ja Ruotsilla ei ole valtiosopimuksia avun antamisesta sotatilanteessa. Ruotsin maanpuolustuskorkeakoulun entisen johtajan Stefan Ringin arvion mukaan Gotlanti olisi Venäjän itämerellisten sotilaallisten suorituskykyjen käytön kannalta tärkeä alue. Hänen näkemyksensä mukaan Venäjä pystyisi Kaliningradin ja Gotlannin avulla hallitsemaan koko Itämeren meri- ja ilma-alueita.²⁹⁹

Näin ollen Suomen ja Ruotsin Ahvenanmaahan ja Gotlantiin liittyvien turvallisuusintressien voidaan tulkita nivoutuvan toisiinsa. Ruotsin motiivi sotilaallisen avunannon antamisesta kohdistuu Itämeren ja erityisesti Ahvenanmaan ja Gotlannin yhteiseen puolustukseen, ei Suomen itärajan tai Pohjois-Ruotsin turvaamiseen. Vihollisen käsissä Ahvenanmaa avaisi syväväylän suoraan Tukholman keskustaan, minkä Ruotsi kokee merkittäväksi sotilaalliseksi uhkaksi, johon se ei koe pystyvänsä nykytilanteessa vaikuttamaan. Ruotsi tulkitsee, että Itämeren turvallisuus on yhteistä, joten myös puolustuksen tulisi olla.³⁰⁰

Ruotsin solidaarisuuslauseke perustuu Euroopan unionin 1.12.2009 voimaan astuneen unionisopimuksen sisältämään velvoitteeseen, jossa todetaan seuraavasti: ”*Jos jäsenvaltio joutuu alueeseensa kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, muilla jäsenvaltioilla on velvollisuus antaa sille apua kaikin käytettävissään olevin keinoin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan 51 artiklan mukaisesti. Tämä ei vaikuta tiettyjen jäsenvaltioiden turvallisuus- ja puolustuspoliittikan erityisluonteeseen.*”³⁰¹

²⁹⁷ Kaleva uutiset: *Länsinaapurin poliitikot: Ruotsilta sotilaallista apua, jos Suomeen hyökätään*. 2015, [<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/lansinaapurin-poliitikot-ruotsilta-sotilaallista-apua-jos-suomeen-hyokataan/694533/>], luettu 23.1.2018.

²⁹⁸ Verkkouutiset: *Jussi Niinistö Ruotsin aseavusta Suomelle: Uskoo ken tahtoo*. 2015, [<https://www.verkkouutiset.fi/jussi-niinisto-ruotsin-aseavusta-suomelle-uskoo-ken-tahtoo-34720/>], luettu 23.1.2018.

²⁹⁹ Verkkouutiset: *Gotlannin avulla Venäjä hallitsi koko Itämeren – Tämän takia Ruotsi siirtää joukkojaan*. 2016, [<http://www.verkkouutiset.fi/ulkomaat/miksi-ruotsi-aseistaa-gotlantia-55174/>], luettu 8.12.2016.

³⁰⁰ Tarkka (2016).

³⁰¹ Euroopan unionin virallinen lehti: *Tiedonantoja ja ilmoituksia: Lissabonin sopimus*. 2007, [<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=FI>], luettu 23.1.2018.

Niin sanotun Lissabonin sopimuksen perusteella määritettiin Euroopan unionin jäsenvaltioille uusia oikeudellisia velvoitteita suhteessa valtioiden keskinäiseen avunantoon. Sopimus jättää kuitenkin määrittämättä, millaisesta avunannosta on kyse, eikä se tarkoita Suomen kannalta sitovien sotilaallisten turvatakuiden muodostumista. Lissabonin sopimuksen turvallisuuspoliittinen merkitys on muodostunut hitaasti ja on osittain edelleen epämääräinen, koska Euroopan unionin jäsenmaiden keskuudessa on vallinnut erilaisia käsityksiä avunantovelvoitteen pääasiallisesta merkityksestä³⁰². Oletettavaa on, ettei Suomi voi turvallisuuspolitiikassaan perustaa ratkaisuaan Euroopan unionin keskinäiseen avunantoon, vaan se joutuu edelleen ylläpitämään uskottavaa kansallista puolustuskykyään. Tätä oletusta tukee Teija Tiilikaisen tulkinta. Tiilikaisen mukaan Euroopan unionin avunantovelvoitteella on Suomen näkökulmasta vahva poliittinen ja periaatteellinen merkitys, mutta sillä ei ole suoranaisia vaikutuksia Suomen sotilaalliseen varautumiseen niin kauan kuin sopimus ei heijastu unionin yhteisessä valmiusjärjestelmässä tai puolustussuunnittelussa³⁰³.

Suomi solmi samaan aikaan Ruotsin kanssa syksyllä 2014 isäntämaasopimuksen Naton kanssa. Sopimuksen perusteella Natolla on Suomen johdon hyväksynnällä lupa perustaa Suomeen tukikohtia, operoida Suomen maa- ja merialueilla sekä ilmatilassa ja niiden kautta rauhan, poikkeusolojen ja konfliktin aikana. Sopimus myös velvoittaa isäntämaan antamaan ”- - tukea Naton johtamaa sotilaallista toimintaa varten sijoitetuille joukoille kaikkien mahdollisuuksiensa mukaan, tuen saatavuuden mukaan ja kulloistenkin olosuhteiden asettamissa käytännön rajoissa.”³⁰⁴ Isäntämaasopimus tarjoaa vastauksen Suomen turvallisuusintresseihin, jotka ovat viime aikoina liittyneet sotilaallisen yhteistyön lisäämiseen Naton ja Yhdysvaltojen kanssa ja Venäjän voiman tasapainottamiseen Itämeren alueella. Vaikka sopimus parantaa Suomen kykyä vastaanottaa ulkopuolista sotilaallista apua, saattaa sillä olla myös negatiivisia vaikutuksia Suomen turvallisuusympäristöön.

³⁰² Tiilikainen, Teija: *Selvitys Euroopan unionin Lissabonin sopimukseen sisältyvästä keskinäisen avunannon velvoitteesta*. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 2/2008, Ulkoasiainministeriö 2008. s. 37–40.

³⁰³ Ibid. s. 39–40.

³⁰⁴ Ulkoasiainministeriö: *Yhteisymmärryspöytäkirja Suomen Tasavallan hallituksen ja Pohjois-Atlantin liiton transformaatioesikunnan komentajan johtoesikunnan sekä Pohjois-Atlantin liiton operaatioesikunnan välillä isäntämaatuen antamisesta Naton operaatioiden / harjoitusten / vastaavan sotilaallisen toiminnan toteuttamista varten*. Ulkoasiainministeriön suomennos, 2014, s. 5–11.

Osa venäläisistä on sitä mieltä, että sopimus merkitsee Suomen ja Ruotsin puolueettomuuden loppua ja, että seuraava askel on Suomen ja Ruotsin liittyminen Naton jäseniksi³⁰⁵. Venäjä ei koe Naton lisääntyntä yhteistyötä Suomen ja Ruotsin kanssa pelkästään puolustukselliseksi³⁰⁶. Toisaalta voidaan myös pohtia, miksi Nato halusi solmia isäntämaasopimuksen Suomen ja Ruotsin kanssa. Venäjän Kaliningradiin luoman A2/AD-kuplan takia Naton joukkojen sodanaikainen operointi Itämeren alueella on merkittävästi vaikeutunut, jolloin Naton johdossa on saatettu kokea tärkeäksi lähentyä Suomea ja Ruotsia isäntämaasopimuksella. Sopimuksen avulla Nato pystyy nykytilassa käyttämään kohdevaltion suostumuksella sen ilmatilaa ja lentokenttiä sekä maa- ja merialueita hyödykseen, millä se korvaa Itämeren alueella menettämäänsä sotilaallista toimintavapautta.

Presidentti Sauli Niinistö totesi 18.10.2016 Presidentinlinnassa järjestetyssä tiedostustilaisuudessa seuraavasti: ”*On hyvä, että Nato reagoi Baltian maissa nousseeseen huoleen ja Nato on tuomassa joukkoa Baltian maihin ja Puolaan. Toisaalta olemme nähneet, miten Venäjä on reagoinut tähän.*”³⁰⁷ Niinistön lausunto on linjassa ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon kanssa. Selonteossa mainitaan, että Nato on Itämeren alueella vakauttava tekijä³⁰⁸. Toisaalta Niinistön näkemys viestii pienvaltiorealistista huolta Naton Itämeren alueen sotilaallisen voiman lisääntymisestä ja Venäjän vastareaktioista. Niinistön kommentti ja jo vuosia jatkunut selontekojen länsimainen näkemys turvallisuusympäristöstä edustavat erilaista Suomea kuin kylmän sodan aikana, jolloin valtion poliittinen johto korosti Suomen ainutlaatuista asemaa pohjois-eurooppalaisessa turvallisuusympäristössä. Nykyisin Suomen jakaessa läntisen narratiivin heikentyneeseen turvallisuusympäristöön johtaneista syistä ja Yhdysvaltojen maa-, meri- ja ilmavoimien harjoittellessa Suomen alueella, voidaan pienvaltiorealistisen ulkopoliittikan tulkita olevan Suomen osalta historiaa³⁰⁹. Toisaalta Suomen pitäytyminen Naton ulkopuolella ja Fennovoima ja Nord Stream -hankkeiden tukeminen asettavat tämän väittämän kyseenalaiseksi. Natoon liittymättömyys ei välttämättä liity pienvaltiorealistiseen ulkopoliittikkaan vaan ulkopoliittisen johdon riskianalyysiin.³¹⁰

³⁰⁵ Suomenmaa: *Uutisanalyysi: Isäntämaasopimus jakaa mielipiteitä Venäjällä*. 2014, [https://www.suomenmaa.fi/uutiset/uutisanalyysi-isantamaasopimus-jakaa-mielipiteita-venajalla-6.3.53878.906ab0ea1e], luettu 24.2.2018.

³⁰⁶ Lalu (2016), s. 49.

³⁰⁷ Ilta-Sanomat: *Presidentti Niinistö uskoo, että ”pienet vihreät miehet” eivät onnistuisi yllättämään ahvenanmaalaisia – ”ovat erittäin herkkiä huomaamaan”*. 2016, [http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001933063.html], luettu 28.10.2016.

³⁰⁸ VNS (7/2016), s. 25–26.

³⁰⁹ Ibid. s. 13.

³¹⁰ Pesu (2016).

Suomen kannalta Venäjän revisionistinen, aggressiivinen ja pienten naapurivaltioiden kohtalosta piittaamaton ulkopoliitiikka on huolestuttavaa. Suomi on vastannut Venäjän koventuneeseen ulkopoliittiseen linjaan lähentymällä Yhdysvaltoja ja Natoa niin kahdenvälisen sopimusten kuin sotilaallisen yhteistyön avulla. Suomi vaikuttaa muistavan talvisodan aikaisen yksin jäämisen ja haluaa estää tämän tapahtuman uusiutumisen Venäjän harjoittaessa yhä arvaamattomampaa ja hyökkäyksellisempää ulkopoliitiikkaa.

Pienvaltiorealismien näkökulmasta Suomen yhä tiiviimpi Naton ja Yhdysvaltojen kanssa harjoittama sotilaallinen yhteistyö ei takaa jatkuvaa rauhaa, päinvastoin. Pienvaltiorealismille on tavanomaista epäluuloinen suhtautuminen suurvaltoihin, eikä niiden toiminnassa nähdä merkittäviä eroja³¹¹. Suomen Natoon ja Yhdysvaltoihin myönteisesti suhtautuva ulkopoliittinen linja sisältää riskejä. Mikäli Venäjän ja Naton vastakkainasettelu Itämeren alueella kasvaa, voi Suomi ajautua tilanteeseen, jossa Venäjä tulkitsee Suomen lisääntyvän sotilaallisen yhteistyön Yhdysvaltojen ja Naton kanssa olevan Venäjälle uhka. Tällaisessa tilanteessa Suomi voi joutua Venäjän sotilaallisen painostuksen tai voimankäytön kohteeksi ilman, että Suomi saisi Natoon kuulumattomana maana sotilasliiton 5. artiklan määrittämiä turvatakuita tai Ruotsin ja Euroopan unionin sotilaallista apua. Tämän pienvaltiorealistisen näkökulman perusteella Suomi pysyy vaikuttamaan Itämeren alueen sotilaalliseen turvallisuusympäristöön lieventämällä kykijensä mukaan Naton ja Venäjän välisiä jännitteitä, edistämällä kansainvälisten sopimusten ja valtion suvereniteetin kunnioittamista sekä ylläpitämällä uskottavia ja ajanmukaisia puolustuskykyjään.

4.4 Itämerellinen sotilaallinen konflikti – teoreettinen malli

Tässä luvussa muodostetaan aikaisemmissa luvuissa tehdyn analyysin ja kolmen keskeisen Itämeren turvallisuuskehitystä käsittelevän tutkimusraportin perusteella mahdollinen itämerellisen sotilaallisen konfliktin malli, jossa Venäjä on ajautunut Itämerellä sotilaallisen yhteenottoon Naton ja Yhdysvaltojen kanssa. Teoreettinen malli luodaan yleensä jotain rajattua tarkoitusta varten, jolloin kokonaisuudesta saattaa syntyä epäselvä tai jopa täysin virheellinen käsitys³¹². Tämän teoreettisen mallin tarkoitus on havainnollistaa, millaisia sotilaallisia ja ei-sotilaallisia uhkia Ahvenanmaahan mahdollisesti kohdistuisi, mikäli Itämeri ajautuisi sotilaallisen yhteenoton näyttämöksi.

³¹¹ Pesu (2016).

³¹² Visuri (2016), s. 469.

Mallin muodostamiseen käytetään ensisijaisina lähteinä Andrew Radinin RAND-raporttia ”Hybrid Warfare in the Baltics”, Edward Lucasin CEPA-raporttia ”The Coming Storm – Baltic Security Report” sekä Julianne Smithin ja Jerry Hendrixin laatimaa sotapeliraporttia ”Assured Resolve – Testing Possible Challenges to Baltic Security”. Itämerellisen sotilaallisen konfliktin mallia analysoidaan raporttien perusteella kolmesta näkökulmasta, jotka ovat konfliktin kehittyminen, Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen päätöksenteko ja taistelutilassa vaikuttavat asejärjestelmät ja joukot.

Ennen mallin analysointia on syytä pohtia, mitä on pitänyt tapahtua ennen kuin Ahvenanmaata kohtaan suuntautuisi sotilaallinen uhka. Tämän mallin yhteydessä oletetaan, että Nato ja Venäjä ovat ajautuneet sotilaalliseen yhteenottoon Itämeren alueella ja konflikti on laajentunut lähelle Suomen ja Ahvenanmaan aluevesiä. Sekä Nato että Venäjä ovat siirtäneet alueelle lyhyessä ajassa sotilaallisia suorituskykyjään ja vain välttämättömimmät diplomaattiset yhteydet ovat käytössä. Sotilaallisen voimankäytön kynnyks Euroopassa on korkea etenkin, jos molemmat osapuolista ovat ydinasevaltioita³¹³. Venäjä ja Nato tai Yhdysvallat tuskin haluavat Itämerellä sotilaallista yhteenottoa, mutta on silti mahdollista, että konfliktiin ajaututtaisiin vahingossa. Tällaisesta tilanteenkehityksestä on esimerkkinä vuoden 2015 tapahtuma, kun Turkki ampui alas venäläisen hävittäjän³¹⁴.

Toinen kysymys on, millaisessa konfliktissa ja sen vaiheessa joku konfliktin osapuolista kokisi Ahvenanmaan sotilaallisen käytön tarpeelliseksi³¹⁵. Suomalaisten asiantuntijoiden arvion mukaan Venäjä yrittäisi miehittää Ahvenanmaan ja Ruotsille kuuluvan Gotlannin, jos Baltiassa tai Itämerellä syntyisi sotilaallinen konflikti³¹⁶. Tässä tutkimuksessa aikaisemmin tehtyjen havaintojen perusteella Ahvenanmaalla olisi merkittävä sotilaallinen rooli Itämeren meriliikenteen hallinnassa sekä Suomen ja Ruotsin rannikkoalueiden ja Perämeren alueiden operaatioissa. Ahvenanmaan sotilasstrategisista eduista hyötyisi konfliktissa eniten se osapuoli, joka siellä kansainvälisistä sopimuksista huolimatta konfliktin syttyessä ensimmäisenä olisi.

³¹³ Visuri (2016), s. 469.

³¹⁴ Radin, Andrew: *Hybrid Warfare in the Baltics. Threats and Potential Responses*. RAND Corporation, Santa Monica, California 2017, s. 2.

³¹⁵ Nokkala (2016), s. 8.

³¹⁶ Moberg, Michael; James Mashiri & Charly Salenius-Pasternak: *Vaara! Vihreitä miehiä Ahvenanmaalla! – Näin se voisi tapahtua*. 2015, Suomen Kuvalehti, [<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/vaara-vihreita-miehia-ahvenanmaalla-nain-se-voisi-tapahtua/>], luettu 8.12.2016.

Tutkittujen raporttien perusteella itämerellisten sotilaallisen konfliktiin voidaan nähdä olevan kaksi eri kehitysvaihtoehtoa. Konflikti kehittyisi joko nopeasti muutamissa tunteissa tai hitaasti matalan intensiteetin konfliktina.³¹⁷

Nopeassa tilanteenkehitysvaihtoehdossa sotilaallisen voiman käyttö alkaisi mahdollisesti rauhan ajan joukoilla suoraan sotaharjoituksesta³¹⁸. Venäjä on järjestänyt viime vuosina merkittävän suuria sotaharjoituksia Itämeren alueella. Muun muassa Kaliningradissa, Valko-Venäjällä ja Venäjällä syyskuussa 2017 järjestettyyn Zapad-17- harjoitukseen osallistui läntisten sotilasiantuntijoiden mukaan noin 100 000 henkilöä³¹⁹. Luku saattaa olla länsimedioissa tarkoituksettisesti liioiteltu. Suoraan sotaharjoituksesta aloitettu sotilaallinen interventio Itämeren alueella tarkoittaisi sitä, että Nato ja Yhdysvallat eivät todennäköisesti ehtisi kokoamaan riittävän laajaa puolustusta Baltian ja muiden Itämeren alueen valtioiden puolustamiseksi³²⁰. Venäjän yllätyksellisen voimankäytön jälkeen Natolla saattaisi olla suuri kynnys sotilaallisen vastareaktion käynnistämiseksi³²¹. Mikäli Venäjän voimankäytön kohteena olisi Suomi ja Ahvenanmaa, Nato tuskin reagoisi tapahtumiin sotilaallisesti³²².

Merkittävin uhka Itämeren alueelle on Venäjän perinteisen sotilaallisen voiman määrällinen ylivoimaisuus, korkea valmius ja voiman siirtokyky³²³. Smithin ja Hendrixin näkemyksen mukaan keskeinen ongelma Itämeren alueen puolustukselle on Naton konsensus-periaatteella tapahtuva päätöksenteko ja jäsenmaiden ristiriitaiset näkemykset 5. artiklan aktivoinnista ja sen merkityksestä³²⁴.

³¹⁷ Radin (2017), s. 13–30.

³¹⁸ Smith, Julianne & Hendrix, Jerry: *Assured Resolve. Testing Possible Challenges to Baltic Security*. Center for a New American Security, Washington 2016, s. 3; Anttila, Matti; Juha Hollanti, Mika Metsi, Oskari Paavola, Jani Ruisniemi & Asko Toivanen: Venäjän asevoimien yleiset kehitysnäkymät, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 128.

³¹⁹ The Newsweek: *Zapad War Game 'Larger Than Russia Told Us, ' Says Top NATO General*, 2017, [<http://www.newsweek.com/zapad-war-game-larger-russia-told-us-says-top-nato-general-667602>], luettu 2.2.2018.

³²⁰ Tähän oletuksen liittyy tutkimuksessa aikaisemmin tehty havainto, jonka mukaan Naton joukot Baltian maissa eivät riitä pysäyttämään Venäjän asevoimien mahdollista hyökkäystä Baltiaan, vaan niillä on lähinnä symbolinen arvo.

³²¹ Nokkala (2016), s. 9; Smith & Hendrix (2016), s. 5.

³²² Smith & Hendrix (2016), s. 5.

³²³ Radin (2017), s. 28; Lalu (2016) s. 75.

³²⁴ Smith & Hendrix (2016), s. 6.

Kaikissa raporteissa nostetaan esille skenaario, jossa Venäjä ehdisi nopealla sotilasoperaatiolla saavuttamaan merkittäviä voittoja Itämeren alueella ja vakauttamaan tilanteen samalla, kun Nato vielä muodostaisi yhteisymmärrystä sotilaallisen toiminnan aloittamisesta³²⁵. Naton joukot ovat käytännössä jäsenvaltioiden sotilaalliset suorituskyvyt, joiden siirtäminen Baltiaan tai Itämerelle kestäisi valtiosta riippuen useista päivistä viikkoihin. Nato pystyisi siirtämään Baltiaan 12 pataljoonaa kevyellä varustuksella noin viikossa³²⁶. Samalla Venäjällä on yli kaksikymmentä pataljoonan taisteluosastoa, kauaskantoista tykistöä sekä meri- ja ilmavoimien suorituskykyjä korkeassa valmiudessa Itämeren alueella.³²⁷ Näin ollen nykytilanteessa nopea konfliktin kehittyminen olisi Venäjän etujen mukainen.

Mikäli Venäjä tuntisi itsensä Itämeren alueella sotilaallisesti ylivoimaiseksi, se saattaisi testata Naton sitoutumista pienten jäsenvaltioidensa puolustukseen rajatulla matalan intensiteetin konfliktilla. Venäjä kykenisi Radinin mielestä luomaan niin sanotun jäätyneen konfliktin Baltiaan tai Itämeren alueelle lisätäkseen alueellista vaikutusvaltaansa suhteessa Yhdysvaltoihin ja Nattoon. Tällaisen hitaan konfliktinkehityksen yhteydessä esiintyisi sekä Julianne Smithin ja Jerry Hendrixin että Radinin raporttien mukaan laajaa hybridisodankäyntiä³²⁸. Ukrainan sodasta tehtyjen havaintojen perusteella hybridisodankäynnin nähdään kohdistuvan pääasiassa valtion kansalaisiin ja päättäjiin³²⁹. Hybridisodankäynnin keinojen käyttö väestöllisesti, maantieteellisesti ja taloudellisesti pieneen ja yhtenäiseen Ahvenanmaahan olisi vaikeaa ja todennäköisesti kannattamatonta. Esimerkiksi venäläisen vähemmistön kansalliseen identiteettiin vetoamisella ei ole merkittäviä käyttömahdollisuuksia Ahvenanmaalla. Hybridivaikuttaminen kohdistuisi tämän havainnon perusteella koko Suomeen, ei vain Ahvenanmaahan tai sen kansalaisiin ja päättäjiin³³⁰.

³²⁵ Smith & Hendrix (2016), s. 6; Radin (2017), s. 29; Lucas (2015), s. 12.

³²⁶ Natolla on vuonna 2014 perustettu ”todella korkean valmiuden taisteluosasto” (VJTF), joka koostuu monikansallisesta noin 5000 sotilaan prikaatista. Osaston tulisi pystyä siirtymään toimialueelle operaatiovalmiina välittömästi. Taisteluosastoa pidetään kuitenkin riittämättömänä vastaamaan Venäjän laajaan hyökkäykseen ja liian suurena sekä kouluttamattomana vastaamaan pienempiin, matalan intensiteetin hybridiuhkiin.

³²⁷ Radin (2017), s. 26–29.

³²⁸ Smith & Hendrix (2016), s. 3–5; Radin (2017), s. 2–7.

³²⁹ Radin (2017), s. 5–8.

³³⁰ Hannikainen & Lundstedt (2016), s. 53.

Ukrainan sotaa ja Krimin miehitystä arvioitaessa on Visurin mukaan huomioitava, että Venäjällä oli oikeus pitää alueella sopimuksen perusteella sotilaita sekä laivaston ja ilmavoimien tukikohtia, mikä vaikutti merkittävästi alueen valtaamiseen. Hän toteaa Krimin valtauksen olleen hyvin poikkeuksellinen sotilasoperaatio, koska alueen väestö tuki venäläisiä sotilaita ja Ukrainan varuskunnat ja sotilaat antautuivat helposti. Mikäli näitä tekijöitä ei oteta huomioon, tehdään Visurin mielestä helposti vääriä johtopäätöksiä arvioitaessa yleisesti hybridisodankäynnin kehitysmahdollisuuksia itäisessä Euroopassa.³³¹

Yllä esitetty pohdinta tuottaa kaksi päätelmää. Ensimmäiseksi se osoittaa, etteivät Ukrainan sodasta tehdyt Venäjän sodankäyntiä koskevat johtopäätökset ole yleispäteviä, vaan jokaisessa sotilaallisessa konfliktissa vallitsee ainutlaatuinen dynamiikka. Toiseksi Ahvenanmaan koskemattomuutta uhkaavassa Naton ja Venäjän välisessä sotilaallisessa yhteenotossa uhkiksi muodostaisivat pääasiassa nopea konfliktin kehittyminen ja konventionaaliset sotilaalliset voimat, joiden operointia tuettaisiin keskitetysti johdetulla ja laajalla kyber- ja informaationsodankäynnillä.

Osana informaationsodankäyntiään Venäjä mahdollisesti vetoaisi Ahvenanmaan demilitarisoituun asemaan ja vuoden 1940 kahdenväliseen sopimukseen estääkseen Suomen sotilaallisten voimien siirtoa Ahvenanmaalle. Se uhkasi sotilaallisen konfliktin laajentumisella Suomen alueelle, mikäli Suomi aloittaisi alueen puolustamisen tai vastaanottaisi ulkopuolista sotilaallista apua. Venäjän tavoitteena saattaisi olla tilanne, jossa se pystyisi mahdollisimman pitkään kieltämään suoran osallisuutensa konfliktiin ja samalla tuomitsemaan Naton ja Yhdysvaltojen sotilaallisen sekaantumisen lähiulkomaidensa sisäisiin asioihin. Venäjä pyrki pitämään Yhdysvallat konfliktin ulkopuolella³³². Mikäli Yhdysvallat osallistuisi konfliktiin, pyrki Venäjä hakeamaan sotilaalliselle toiminnalleen erityisoikeutusta maantieteellisillä ja defensiivisillä syillä. Venäjä ilmaisisi Itämeren rantavaltiona olevansa uhattuna sekä oikeutettu konfliktinratkaisuun ja sulkemaan Yhdysvallat pois konfliktista, koska Yhdysvallat ei ole itämerellinen valtio.³³³

³³¹ Visuri (2016), s. 472–476.

³³² Radin (2017), s. 7.

³³³ Ibid. s. 24.

Tällainen tilanne olisi myös Suomen kannalta vaikea, etenkin, jos Naton isäntämaasopimusta olisi jo sovellettu käytäntöön ja muiden valtioiden sotilaita operoisi Suomen aluevesillä tai maa-perällä. Nato saattaisi pyytää Suomelta ilmatilaa, satamia ja lentokenttiä käyttöönsä lyhyellä varoitusajalla³³⁴. Toisaalta sotilaallisen avun pyytäminen Natolta olisi riskialtis ulkopoliittinen liike, johon Venäjä saattaisi uhata vastaavansa sotilaallisesti. Ruotsin pysytellessä konfliktin ulkopuolella niin pitkään kuin mahdollista, ei Suomi voisi luottaa myöskään Ruotsilta saata-vaan sotilaalliseen apuun. Euroopan Unioni välttäisi todennäköisesti sotilaallista väliintuloa ja pyrkiisi hakemaan konfliktiin ratkaisua diplomaattisin keinoin³³⁵.

Nopeasti kehittyvä sotilaallinen konflikti olisi Suomelle ulkopoliittisesti haastava, koska valtion johto joutuisi perustamaan ulko- ja turvallisuuspoliittiset ratkaisunsa vähäisiin perusteisiin ja hajanaiseen tilannekuvaan. Voimakkaan informaationsodankäynnin keskellä Suomen saat-taisi olla vaikea määrittää eri toimijoiden osuuksia ja motiiveja konfliktissa. Olisi mahdollista, että konflikti, jossa Suomeen kohdistettaisiin tavoitteellista sotilaallista toimintaa, sisältäisi ei-sotilaallisia keinoja moninkertaisesti suhteessa sotilaallisiin keinoihin. Venäjän ollessa vihollisuuksien harjoittaja, sisältäisi Ahvenanmaa -operaatio Gerasimovin mallin mukaisesti laajaa ja systemaattista propagandaa, valeutisointia ja muita informaationsodankäynnin keinoja vähintään nelinkertaisesti sotilaallisiin keinoihin verrattuna³³⁶. Informaationsodankäynnin keinojen käyttö avoimena tai peitettynä sodankäynnin muotona kasvaa sekä intensiteetissä että volyymissä ja sitä harjoitetaan jatkuvasti, jo rauhan aikana³³⁷.

Yhdysvaltojen ja Naton meri- ja ilmavoimien suorituskykyä pidetään riittämättöminä operoi-maan Venäjän Itämeren alueelle luoman A2/AD-kuplan sisäpuolella. Uusien valvonta- ja tiedustelujärjestelmiensä, S-400 ilmatorjuntaohjusjärjestelmänsä ja Kaliningradiin sijoitetun Iskander-tykistöohjusjärjestelmänsä avulla Venäjä kykenisi osittain estämään Naton ja Yhdysvaltojen sotilaallisen toiminnan Itämerellä.³³⁸ Yhdysvaltojen ja länsimaiden sukellusvenekaluston ollessa Itämeren alueen operaatioihin huonosti soveltuvaa ja vähäistä, pystyisi Venäjä käyttämään alueella omia sukellusveneitään liki vapaasti³³⁹. Venäjän pyrkiessä kiistämään voiman-käyttöään, olisi todennäköistä, että alueisiin vaikutettaisiin etäältä erilaisilla asejärjestelmillä.

³³⁴ Smith & Hendrix (2016), s. 8.

³³⁵ Ibid. s. 7.

³³⁶ Kragh, Martin & Åsberg, Sebastian: Russia's strategy for influence through public diplomacy and active measures: the Swedish case, *Journal of Strategic Studies*. Vol. 40, No 6, Routledge, Taylor & Francis Group, 2017, s. 774; Radin (2017), s. 14–21; Lucas (2015), s. 11; Visuri (2016), s. 476.

³³⁷ Mäkelä (2008), s. 253.

³³⁸ Smith & Hendrix (2016), s. 7.

³³⁹ Ibid. s. 7; Lucas (2015), s. 10.

Sotilaalliset vaikuttamisen keinot olisivat nopeita, yllätyksellisiä ja edustaisivat todennäköisesti nykyteknologian kärkeä. Uudet asejärjestelmät ja robotiikka ovat muuttaneet taistelutilan moniulotteiseksi, nopeasti muuttuvaksi, yllätykselliseksi ja aiempaa teknisemmäksi. Nopean teknologisen kehityksen myötä uhkan muodostavat tekoälyllä tuetut miehittämättömät laitteet, ajoneuvot ja ilma-alukset maalla, merellä ja ilmassa. Nämä laitteet ja järjestelmät toimisivat taistelutilassa joko yksin tai parvissa niin tiedustelu-, tuki- kuin taistelutehtävissä. Niiden ohjaaminen tapahtuisi taistelutilan ulkopuolelta, mikä mahdollistaisi aiempaa suuremman riskinotto-kyvyn ja tarjoaisi mahdollisuuden kieltää osallisuus tapahtumiin.³⁴⁰ Taistelutilassa vaikuttaisi mahdollisesti myös siviiliasuiset erikoisjoukko-osastot, joilla olisi käytössään tulenjohtoon ja maalittamiseen soveltuvia miehittämättömiä lennokeita ja aluksia³⁴¹.

Ahvenanmaata kohtaan kohdistuvaan aseelliseen voimankäyttöön saattaisi kuulua myös meri- ja lentoliikenteen häirintää, sähkö- ja viestiverkkojen lamauttamista, kohteiden tuhoamista täsmäaseilla ja tärkeiden alueiden, kuten lentokentän ja satamien, valtaamista erikoisjoukoilla³⁴².

Itämerellisen sotilaallisen konfliktin laajentuessa myös suurvaltojen käytössä olevat vaikuttamisen keinot lisääntyisivät ja voimistuisivat. Hybridiuhkien rinnalla esiintyisi Radinin raportin perusteella myös taktisten ydinaseiden käyttöä tai vähintään niillä uhkaamista³⁴³. Koko operaatiota tuettaisiin systemaattisella informaatio- ja propagandakampanjalla, jolla pyrittäisiin kiistämään suora osallisuus konfliktiin ja ennen kaikkea hankaloittamaan ja hidastamaan sekä Suomen että muiden alueella vaikuttavien toimijoiden päätöksentekoa ja tilannekuvan muodostamista.

³⁴⁰ Nurmi (2018), s. 18; Tähtinen, Janne & Kulkas, Mika: Venäjän miehittämättömät ilma-alukset ja niiden käyttöperiaatteet, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 224.

³⁴¹ Useissa hybridiuhkia käsittelevissä julkaisuissa on arvioitu, että tulevilla konflikteilla ei enää esiintyisi Ukrainan konfliktissa toimineita tunnuksettomia ”pieniä vihreitä miehiä”, vaan ”miehiä farkuissa” eli siviiliasuissa toimivia erikoisjoukkosotilaita, mikä vaikeuttaisi puolustajan voimankäytön oikeutusta. Ukrainan konflikti oli monelle tavalla ainutlaatuinen eikä siitä voida suoraan johtaa päätelmiä tuleviin konflikteihin. Siviiliasuisten erikoisjoukkosotilaiden ilmestyminen Ahvenanmaalle aseineen ja varusteineen täysin huomaamattomasti olisi tuskin mahdollista, joten tämän mahdollisuuden pohdintaa voidaan pitää pääasiassa teoreettisena.

³⁴² Lucas (2015), s. 2–9.

³⁴³ Radin (2017), s. 28.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia sotilaallisia toimintamahdollisuuksia vuonna 1921 solmittu Ahvenanmaan demilitarisointisopimus Suomelle sallii ja miten 2010-luvulla tapahtuneet Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön sekä sodan kuvan muutokset haastavat näiden toimintamahdollisuuksien hyödyntämisen Ahvenanmaan puolustuksessa. Ahvenanmaalla on historiassa ollut ja on edelleen keskeinen sotilasstrateginen merkitys Itämeren alueen sotatoimissa³⁴⁴.

Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen mukaan olisi todennäköistä, että Ahvenanmaata kohtaan suuntautuisi Itämeren alueen sodassa kansainvälisistä sopimuksista huolimatta sotilaallista toimintaa. Itämeren alueen sota merkitsisi todennäköisesti myös Suomen ajautumista mukaan sotaan³⁴⁵. Tämä päätelmä ei tarkoita sitä, että Ahvenanmaan asema olisi itämerellisessä sodassa Suomen kannalta keskeisin tai sitä, että kaikilla Itämeren alueen toimijoilla olisi ensisijaisia intressejä Ahvenanmaan valtaamiseksi. Havaintojen perusteella Ahvenanmaan merkitys on kuitenkin Suomelle erityinen, koska saariryhmällä on kansainvälisesti ainutlaatuinen asema, jonka ainoa turvaaja Suomi on. Ahvenanmaan sotilaallinen rooli ei ole Suomen kokonaisuusmaapuolustuksen kannalta ratkaiseva, mutta se on silti merkityksellinen. Merkityksellisyys perustuu mahdolliseen uhkakuvaan, jossa Suomi tulisi vedetyksi Ahvenanmaahan kohdistuvan sotilaallisen toiminnan takia mukaan suurempaan itämerelliseen konfliktiin. Sotilaallisen voiman käyttö Ahvenanmaata kohtaan yllättävänä ja Itämeren turvallisuusympäristön kehityksestä irrallisena ei ole kuitenkaan todennäköistä³⁴⁶. Sotilaallinen uhka Ahvenanmaata kohtaan liittyisi tutkimuksen perusteella Itämeren alueen turvallisuuden kokonaisvaltaiseen heikkenemiseen ja laajempaan sotilaalliseen yhteenottoon. Suomen tulee kansainvälisten sopimusten puitteissa valmistautua puolustamaan aluetta kaikin käytössä olevin keinoin ja seurata tarkasti lähialueen turvallisuusmuutoksia ja sodankäynnin kehitystä.

Ensimmäinen alatutkimuskysymys oli: ”*Millaisia sotilaallisia toimintamahdollisuuksia Ahvenanmaan demilitarisointisopimus Suomelle sallii?*”.

³⁴⁴ Ks. Global Zero: *Nuclear Weapons Countries: Military Incidents March 2014 – November 2015*. [http://www.globalzero.org/files/military_incidents_updated_12.14.15v.2.pdf%3E], luettu 11.1.2017.

³⁴⁵ Ks. Martikainen et al. (2016) s. 55.

³⁴⁶ Ks. Visuri (2016), s. 475.

Vuoden 1921 sopimuksella on edelleen kansainvälisoikeudellisesti kestävä asema, vaikka Kansainliittoa ei ole enää olemassa. Sopimusosapuolet eivät ole enää sopimuksen perusteella velvollisia tarjoamaan sotilaallista apuaan Ahvenanmaahan kohdistuvassa uhkatilanteessa, mutta toisaalta moni vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen sopijaosapuoli saattaisi tarjota muiden nykymuotoisten sopimusten kautta sotilaallista apuaan Ahvenanmaan puolustamiseksi. Ruotsin solidaarisuuslauseke, Euroopan unionin Lissabonin sopimus tai Naton kanssa solmittu isäntämaasopimus eivät anna Suomelle sotilaallisia turvatakuita mahdollisen itämerellisen sodan varalta. Suomi joutuu liittoutumattomana maana edelleen ylläpitämään uskottavaa ja ajanmukaista sotilaallista puolustuskykyä, myös Ahvenanmaan osalta. Toisaalta pienvaltiorealismin näkökulmasta Suomen itsenäinen maanpuolustus vähentää myös Venäjän aseellisen voiman käytön uhkaa Suomea ja Ahvenanmaata kohtaan.

Sopimusta tarkasteltiin sisällönanalyysin ja luokittelun keinoin muiden Ahvenanmaan demilitarisoitua ja neutraalia asemaa määrittävien kansainvälisten sopimusten yhteydessä, mikä osoitautui perustelluksi tutkimusmenetelmäksi. Esimerkiksi vuoden 1921 sopimuksen tarkastelu ilman Suomen ja Neuvostoliiton vuonna 1940 solmiman sopimuksen huomioimista olisi jättänyt keskeisiä Ahvenanmaan nykyasemaan liittyviä haasteita huomiotta³⁴⁷.

Vaikka kansainväliset valtiosopimukset ovat voimassaolevia sellaisenaan, osoitti tämä tutkimus, että niiden sisältöä ja merkityksiä on tulkittava dynaamisesti kulloinkin vallitsevan toimintaympäristön mukaan. Sopimusten tulkintatapaerojen lisäksi myös niiden sisältämät artiklat ja sanamuodot ovat tulkinnanvaraisia. Vuoden 1921 demilitarisointisopimus sisältää useita tulkinnanvaraisia ilmaisuja, mikä on Suomen sotilaallisten etujen mukaista. Tulkinnanvaraisuuden hyödyt liittyvät siihen, että konfliktitilanteessa Suomen ratkaisuja ei sidota tiukoilla määritteillä tai raja-arvoilla, vaan Suomi voi sopimuksen sanamuotojen perusteella tulkita laajasti sen oikeuttamaa ja osin velvoittamaa sotilaallisen voiman käyttöä alueen puolustamiseksi.

Vuoden 1921 demilitarisointisopimus asettaa Suomelle sotilaallisia rajoituksia, velvoitteita ja oikeuksia, joista tässä tutkimuksessa muodostettiin neljä keskeistä sotilaallista toimintamahdollisuutta. Nämä toimintamahdollisuudet ovat lueteltuna seuraavassa kuvassa:

³⁴⁷ Eräs mielenkiintoinen Ahvenanmaan turvalisuuteen liittyvä aihe on vuoden 1940 sopimuksen perusteella Maarianhaminassa toimiva Venäjän konsulinvirasto. Viraston tehtävänä on valvoa, että Suomen ja Neuvostoliiton välistä sopimusta noudatetaan, mutta sotilaallisessa tarkoituksessa virasto mahdollistaa myös operaatioiden paikallissuunnittelun, valmistelun ja koordinoinnin.

1. Määrittelemättömän kokoisen sotilasosaston väliaikainen sijoittaminen demilitarisoidulle alueelle järjestyksen ylläpitämiseksi.
2. Puolustusjärjestelyjen aloittaminen sisäministeriön alaisuudessa toimivien poliisin ja rajavartiolaitoksen henkilöstöllä sekä puolustusvoimien sotilaallinen tuki muille viranomaisille virka-apuna konfliktin edetessä tai laajentuessa.
3. Suomi saa laskea sodan aikana vesialueelle miinoja ja eristää alueen käytön hyökkääjältä.
4. Erikoisen tärkeiden seikkojen vaatiessa Suomella on mahdollisuus käyttää Ahvenanmaan vesialueilla rajaamattomia määriä alle 6,000 tonnin sota-aluksia.

Kuva 5: Suomen sotilaalliset toimintamahdollisuudet Ahvenanmaan puolustamiseksi vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen perusteella

Tutkimuksessa ilmeni jopa hieman yllättäen, kuinka keskeinen merkitys Suomen viranomaisten välisellä yhteistyöllä ja aseellisen virka-avun antamisella mahdollisen konfliktin alkuvaiheessa olisi Ahvenanmaan puolustuksessa. Demilitarisointisopimus kieltää kaiken sotilaallisen valmistelun ja toiminnan saariryhmän alueella, mutta sallii järjestyksen ylläpitämiseksi alueelle siirrettävän ja siellä väliaikaisesti pidettävän sotilasosaston, joka pystyisi tarvittaessa vastaamaan myös terroristisiin hybridiuhkiin. Ahvenanmaahan kohdistuisi itämerellisessä konfliktissa mahdollisesti hybridisodankäynnin keinojen käyttöä ja niiden yhteydessä siviiliasuisten, tunnuksettomien tai puolisotilaallisten joukkojen toimintaa³⁴⁸. Tällaisessa tilanteessa saariryhmän alueelle ennakkoivasti siirretty ja tehtävään harjoitellut sotilasosasto olisi keskeisessä roolissa uhkien eliminoinnissa. Toisaalta, jos Ahvenanmaahan kohdistuisi perinteisten sotilaallisten joukkojen ja asejärjestelmien käytön uhka, joka on tässä tutkimuksessa luodun itämerellisen konfliktimallin perusteella uhkista keskeisin, olisivat demilitarisointisopimuksen sallimat sotilaalliset toimintamahdollisuudet ajallisesti ja juridisesti Suomen eduksi tulkittuna tärkeässä roolissa uhkaan vastaamisessa ja nopean puolustuksen järjestelyssä.

³⁴⁸ Tutkimuksessa aikaisemmin pääteltiin, että hybridisodankäynnin harjoittaminen Ahvenanmaalla olisi todennäköisesti vaikeaa ja kannattamatonta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei sotilaallisessa konfliktissa Ahvenanmaata kohtaan kohdistuisi hybridi-vaikuttamista.

Reaaliaikaisen tilannekuvan ylläpidolla, nopealla ja valmistellulla reagoinnilla ja kokonaisvaltaisella puolustusvoimien ja muiden viranomaisten suorituskykyjen käytöllä Suomi kykenisi estämään tai rajaamaan Ahvenanmaata kohtaan kohdistuvaa sotilaallista uhkaa - kuitenkin siten, että toiminta noudattaisi vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen lisäksi muita Ahvenanmaan asemaa koskevia valtiosopimuksia. Maanpuolustusta kehitetään tällä hetkellä suuntaan, jossa järjestelmät mahdollistavat reaaliaikaisen tilannekuvan ylläpitämisen, tappion- ja häirinnäsietokykyisen johtamisen ja joustavan joukkorakenteen erilaisiin tilannekehityksiin³⁴⁹. Kehityssuunta on Ahvenanmaan puolustuksen kannalta oikea, mutta suorituskykyjen tehokas käyttäminen vaatii vielä lisää tutkimus- ja kehitystyötä sekä valmisteluja niin päättäjien kuin eri viranomaisten toimesta.

Kansainvälistä oikeutta ja sopimuksia noudattavan puolustuksen tulisi olla ajallisesti täsmällinen. Keskeistä olisi saada riittävän vahva ennakkovaroitus siitä, että ulkoinen sotilaallinen taho uhkaa Ahvenanmaan suvereniteettia. Tällaisessa tapauksessa sekä päätöksenteko että puolustuksen toteutus tulisi onnistua tunneissa. Ahvenanmaan puolustus olisi mahdollista aloittaa sisäministeriön alaisuudessa toimivalla henkilöstöllä. Saariryhmä tulisi miehittää nopeasti siirrettävällä ja tehtävään harjoitellulla sotilasosastolla jo todennäköisen sotilaallisen uhkan kehittymisen aikana sekä eristää etenkin merialueen käyttö hyökkääjältä ennen sotilaallisen konfliktin leviämistä. Näiden vuoden 1921 demilitarisointisopimuksen sallimien sotilaallisten toimintamahdollisuuksien käyttöä tulisi harjoitella jo rauhan aikana.

Jo rauhan aikana olisi myös tärkeää viestittää mahdollisille uhkaajille, että Suomi kykenee toteuttamaan Ahvenanmaan sotilaallisen puolustuksen itsenäisesti ja uskottavasti ilman Naton tai ulkovaltojen apua, mikä vähentää Ahvenanmaata kohtaan kohdistuvan ennakoivan sotilaallisen voimankäytön todennäköisyyttä³⁵⁰. Itsenäinen puolustus ei estäisi puolustusyhteistyön toteuttamista Itämeren alueella esimerkiksi Ruotsin kanssa, mikäli konflikti uhkaisi myös Gotlantia ja Ruotsin itärannikkoa. Ruotsin ja Suomen Gotlantiin ja Ahvenanmaahan liittyvät turvallisuusintressit ovat samankaltaisia, joten olisi sekä Suomen että Ruotsin etujen mukaista, mikäli pohjoismainen puolustusyhteistyö laajennettaisiin koskemaan myös Ahvenanmaan puolustusta.

Toisena alatutkimuskysymyksenä oli ”*Miten Itämeren sotilaallinen turvallisuusympäristö on muuttunut 2010-luvulla ja mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet?*”.

³⁴⁹ Nurmi (2017), s. 19.

³⁵⁰ Ks. Gardberg (1995), s. 70.

Itämeren sotilaallinen turvallisuusympäristö on heikentynyt 2010-luvun aikana merkittävästi. Sotilaallisen turvallisuusympäristön nopea heikentyminen johtuu Yhdysvaltojen ja Venäjän sekä Naton ja Venäjän alueellisesta valtapoliittisesta kamppailusta, jossa etenkin Venäjä on käyttänyt laajaa sotilaallista keinovalikoimaa. Venäjä haluaa palauttaa menettämänsä suurvalta-aseman ja kiistää Yhdysvaltojen sekä Naton vaikutusvallan kasvun entisissä neuvostotasavalloissa, joiden sisä- ja ulkopoliittisiin asioihin puuttumiseen Venäjä kokee olevansa oikeutettu. Venäjän harjoittamaan aggressiiviseen sotilaalliseen retoriikkaan, voimannäyttöihin sekä joukkojen käyttöön liittyy merkittäviä riskejä, koska Naton ja Venäjän välisellä konfliktilla olisi Itämeren ja Suomen turvallisuuden kannalta vakavia seurauksia.

Venäjä tulkitsee kansainvälistä turvallisuutta ja järjestelmää näkökulmasta, joka oikeuttaa pienten lähialueiden valtioiden sisäisiin asioihin puuttumisen. Venäläisessä valtapoliittisessa ajattelussa pienen valtion suvereniteetti on toisarvoista, kun sillä ratkaistaan suurvaltojen valtakamppailua. Venäjä oikeuttaa etupiirijatteluaan ja sotilaallista voimankäyttöään muun muassa Yhdysvaltojen sotilaallisen voiman kasvulla ja Naton laajentumisella lähemmäs sen rajoja. Venäjä on tuominut lännen kansainvälisen oikeuden rikkomuksia ja toisten valtioiden suvereniteettiin puuttumista säännöllisesti, mutta se ei saanut kritiikilleen vastakaikua, mikä on johtanut nykymuotoisen nollasummapeliin perustuvan voima- ja ulkopolitiikan muodostumiseen³⁵¹. Venäjän tulkinnan mukaan suurvaltojen yhdenvertaisuus tulee nähdä yhtäläisenä oikeutena edistää omia intressejä heikompien valtioiden kustannuksella. Siinä missä länsi ja etenkin Yhdysvallat on tuominut Venäjän puuttumisen Ukrainan sisäpolitiikkaan, on länsi tästä näkökulmasta jäävi arvostelemaan Venäjän toimintaa. Pienvaltiorealistisesti suurvallat tulee nähdä yhtäläisen pahoina ja itsekkäinä, koska ne edistävät valtapoliittisia intressejään sotilaallisilla keinoin.

Johtopäätöksenä todetaan, että suurvaltojen tasavertaisuuteen perustuvan argumentin nojalla Venäjä tulkitsee kansainvälistä oikeutta ja kansainvälisiä sopimuksia edukseen, mikä tarkoittaa sitä, että Venäjälle Ahvenanmaan demilitarisointisopimus on enemmänkin ohjeellinen kuin toimintaa määrittävä. Venäjälle sopimuksen arvoa vähentää myös se, ettei Venäjä ole ratifioinut vuoden 1921 sopimusta. Tämän johtopäätöksen perusteella vuoden 1921 sopimus ei takaa alueen koskemattomuutta tilanteessa, jossa Itämerellä ratkaistaan Venäjän ja Naton välisiä valtapoliittisia kiistoja.

³⁵¹ Ks. Hannikainen & Lundstedt (2016), s. 73; Venäjän kansallisen turvallisuuden neuvoston varajohtaja Jevgeni Lukjanov esitti heinäkuussa 2014, että kansainvälinen oikeus kirjoitettaisiin uudelleen, koska nykymaailmassa ei ole yleisesti hyväksyttyjä sääntöjä ja maailma on siten yhä sekasortoisempi paikka.

Toinen Itämeren alueen turvallisuuteen heikentävästi vaikuttava tekijä on sodan kuvan muutos ja sen sisältämien vaikuttamisen keinojen lisääntyminen ja monimutkaistuminen, eli niin sanottu hybridisodankäynti.

Sodan kuvan muutoksesta tehtyjen päätelmien perusteella sodat ja konfliktit ovat yhä haastavampia rajata sekä ajallisesti että paikallisesti. Nykymuotoinen sodankäynti ei edellytä sodan julistusta tai fyysistä sotilaallista läsnäoloa toisen valtion alueella. Ukrainan konfliktin perusteella Venäjä kykenee tietyissä olosuhteissa valtaamaan alueita ilman voimankäyttöä. Hyökkäys pyritään aloittamaan ei-sotilaallisilla keinoilla ja sotilaallista voimaa käytetään vasta tarvittaessa rauhan ajan joukoilla yllätyksellisesti. Ei-sotilaallisia keinoja käytetään moninkertaisesti suhteessa sotilaallisiin keinoihin. Vaikuttaminen aloitetaan jo rauhan aikana ja se kohdistetaan koko yhteiskunnan spektriin keskittyen erityisesti kansalaisiin ja päättäjiin. Syy voiman käyttöön voidaan löytää esimerkiksi ulkomailla asuvien venäläisten oikeuksien puolustamisesta, kuten muun muassa Krimin niemimaan miehittämisen yhteydessä tapahtui. Tämä ei tosin olisi todennäköistä Ahvenanmaalla, jossa venäläistä vähemmistöä ei juuri ole.

Sodan kuvan muutos ei tarkoita sitä, että kaikki tulevat sotilaalliset konfliktit alkaisivat ei-sotilaallisten keinojen käytöllä ja suoraa sotilaallista yhteenottoa ei tapahtuisi. Ukrainan sota osoitti, että sodan kuvassa on tapahtunut laajentumista, mutta se ei ole poistanut perinteisen sotilaallisen voimankäytön uhkaa. Tutkimuksessa analysoitujen raporttien perusteella Itämeren alueella merkittävimmän uhkan muodostavat Venäjän Itämeren alueen konventionaaliset joukot ja niiden korkea valmius sekä liikkuvuus. Venäjä kykenee halutessaan kokoamaan Itämeren alueen sotilasoperaatioon lyhyessä ajassa useiden rykmenttien kokoiset voimat, joilla on ilmapvoimien ja pitkän kantaman epäsuoran tulen yksiköiden tuki koko operaatioalueellaan. Nato ei nykymuotoisilla Itämeren alueen joukoillaan pysty vastaamaan Venäjän asettamiin määrällisiin, valmiudellisiin ja tulivoimallisiin vaatimuksiin. Perinteisten sotilaallisten voimien käyttöön yhdistetty tavoitteellinen hybridisodankäynti Itämeren alueella mahdollistaisi Venäjälle asetelman, jossa se kykenisi valtaamaan alueita ennen Naton vastareaktioiden käynnistymistä. Tällaisen nopean ja rajatun sotilasoperaation kohde Itämerellä olisi todennäköisesti sellainen alue, jolla olisi keskeinen rooli suuremmassa sotilaallisessa konfliktissa. Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella Ahvenanmaa täyttää tämän vaatimuksen.

Tutkimuksen alatutkimuskysymysten avulla muodostetaan vastaus päätutkimuskysymykseen, joka on: ”*Miten Itämeren sotilaallisen turvallisuusympäristön muutokset vaikuttavat Ahvenanmaan demilitarisointisopimuksen Suomelle sallimien sotilaallisten toimintamahdollisuuksien hyödyntämiseen?*”.

Perinteisten sotilaallisten uhkakuvien rinnalle kehittyneet hybridiuhkat haastavat Ahvenanmaan kansainvälisoikeudellisesti hyväksyttävän sotilaallisen puolustuksen. Suomen on vaikea perustella Ahvenanmaan sotilaallinen puolustaminen tilanteessa, jossa mikään valtio ei ole avoimesti käyttänyt sotilaallista voimaa Itämeren alueella tai uhannut perinteisillä sotilaallisilla keinoilla Ahvenanmaan turvallisuutta. Nykymuotoisen sodan kuvan viitekehyksessä olisi kuitenkin mahdollista, että Ahvenanmaata kohtaan kohdistuisi hyökkäys, joka sisältäisi sähkö- ja viestiverkkojen lamauttamista, tärkeiden kohteiden valtaamista, informaatiovaikuttamista ja miehittämättömien asejärjestelmien sekä tunnuksettomien erikoisjoukkojen käyttöä. Perinteisten sotilaallisten keinojen lisäksi Suomen tulisi varautua vastaamaan myös yhä laajeneviin ei-sotilaallisiin sodankäynnin keinoihin, joita mahdollisesti käytettäisiin sotilaallisiin keinoihin verrattuna moninkertaisella voimalla ja laajuudella.

Tämän tutkimuksen havaintojen perusteella Ahvenanmaan demilitarisointi helpottaa alueen valtaamista ja vaikeuttaa sen puolustamista. Tutkimuksen yhteydessä esiintyi säännöllisesti pohdintaa siitä, onko Ahvenanmaa demilitarisoituna alueena sotilaallinen tyhjiö. Etenkin sotilaiden keskuudessa on esiintynyt vuosikymmenien ajan keskustelua siitä, altistaako Ahvenanmaan demilitarisointi saariryhmän sodan alkuhetkien nopealle sotilasoperaatiolle eli ”kilpapurjehdukselle”. Ahvenanmaan demilitarisointiin liittyvässä keskustelussa on esiintynyt näkemyksiä, joiden mukaan valtioiden sotilasalusten välinen kilpailuasetelma Ahvenanmaan valtaamiseksi on väistämätön, jos Itämeren alue ajautuu sotilaallisen kriisin näyttämöksi. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että miehittämättömänä alueena Ahvenanmaa odottaa ottajansa.

Kansallisen keskustelun argumentit, joiden mukaan Ahvenanmaan asema vetää nykymuodossaan sotaa puoleensa, ovat tämän tutkimuksen perusteella osin aiheellisia. Vaikean asetelman taustalla ovat sodan kuvan muutos ja ennen kaikkea muutokset Venäjän valtapolitiikassa ja sodankäynnissä.

Ääritapauksessa Ahvenanmaan kansainvälinen erityisasema mahdollistaa sen käyttämisen myös informaationsodankäynnin välineenä. Tulkinnanvaraiset Ahvenanmaata koskevat kansainväliset sopimukset, joihin Venäjä ei ole sitoutunut, saattavat houkutella esittämään perustelemattomia ja tekaistuja syytöksiä, joiden mukaan Suomi on yksipuolisesti rikkonut Ahvenanmaahan liittyviä käytänteitä ja sopimuksia. Venäjän Ahvenanmaalla toimiva konsulinvirasto mahdollistaisi propagandan ja informaationsodankäynnin keinojen harjoittamisen myös Ahvenanmaalla. Suomeen kohdistuvilla syytöksillä Venäjä hakisi kansainvälisoikeudellista hyväksyntää Itämeren alueen sotilaalliselle voimankäytölleen.

Demilitarisointisopimuksen tulisi lisätä Ahvenanmaan turvallisuutta, mutta nykytilanteessa, jossa suurvaltojen kansainvälisen oikeuden rikkomuksiin vastataan diplomaattisella paheksunnalla ja taloudellisilla pakotteilla, ei kohta satavuotias sopimus käytännössä turvaa Ahvenanmaan koskemattomuutta. Näin ollen olisi ajankohtaista ja tärkeää pohtia, kuinka Venäjä saataisiin tunnustamaan ja vahvistamaan Ahvenanmaan demilitarisoitu ja neutraali asema. Suomen ja Venäjän välisen diskurssin tulisi olla sekä kahdenvälistä että julkista, jotta kansainvälinen yhteisö tulisi todistaneeksi Venäjän tunnustuksen Ahvenanmaan erityisasemasta. Venäjän sitouttaminen Ahvenanmaahan liittyviin kansainvälisiin sopimuksiin sekä demilitarisoituun ja neutraaliin asemaan lujittaisi Ahvenanmaan turvallisuutta merkittävästi.

On kuitenkin todettava, että johtopäätös, jonka mukaan kansainväliset sopimukset eivät takaa Ahvenanmaan koskemattomuutta, on historiassa tehty jo useissa tutkimuksissa. Vuosikymmeniä toistuneesta päätelmästä huolimatta Ahvenanmaalla on edelleen pysyvä maine ”rauhan saarina”. Olisiko Ahvenanmaahan kohdistuvien uhkakuvien sijasta keskeisempää pohtia, kuinka merkittävä rooli kansainvälisillä sopimuksilla on alueen koskemattomuuden turvaamisessa?

Venäjä ei tunnusta minkään kahdenvälisen sopimuksen nojalla Ahvenanmaan neutraalia statusta, eikä sen voida olettaa kunnioittavan alueen erityisasemaa sodan aikana. Osa Ahvenanmaa-keskusteluun osallistuneista on esittänyt argumentteja, joiden perusteella Ahvenanmaan demilitarisoitu ja neutraali asema on ”pysyvä ratkaisu” ja sitä koskevat useat kansainväliset sopimukset ovat kiistämätön osa eurooppalaista turvallisuusjärjestelmää. Venäjä on kuitenkin osoittanut Georgian ja Ukrainan sotien yhteydessä, ettei pelkkiin kansainvälisoikeudellisiin argumentteihin voi perustaa alueen koskemattomuutta.

Venäjä on tämän päätelmän mukaan valmis ottamaan tilaisuuden tullen suuriakin ulkopoliittisia riskejä, rikkomaan kansainvälisiä sopimuksia ja käyttämään sotilaallista voimaansa, mikäli se tuntee alueelliset intressinsä uhatuiksi. Suomi on tasapainoillut vuosikymmenet idän ja lännen välissä, mutta viimeistään 2010-luvulla voidaan Suomen ulkopoliittisen linjan tulkita kääntyneen yhä länsimyoenteisemmäksi. Yhdysvaltalaisten sotilaiden harjoittellessa Suomen maaperällä, ilmatilassa ja aluevesillä, voi Venäjä tuntea Itämeren ja Pietarin alueen turvallisuuden entistä uhatummaksi. Tämä saattaa muuttaa alueen valtatasapainoa suuntaan, jossa kulmaan ajettu Venäjä kokee ainoaksi tehokkaaksi ulkopoliittiseksi keinoksi sotilaallisen voimankäytön. Venäjän 2000-luvun voimapolitiikan tunnuspiirteitä ovat olleet ennustamattomuus, yllättävyys ja logiikka, joka on yllättänyt länsimaat kerta toisensa jälkeen.

Mikäli Itämeren alueen sotilaallinen konflikti vaikuttaisi ilmeiseltä, olisi tämän tutkimuksen perusteella mahdollista, että Venäjä käyttäisi sotilaallista voimaa ennakoivasti Gotlannin ja Ahvenanmaan valtaamiseksi saavuttaakseen paremman lähtöasetelman Natoa tai Yhdysvaltoja vastaan käytävään itämerelliseen sotaan. Sotilaallinen operaatio toteutettaisiin mahdollisesti rauhan ajan joukoilla ja yllätyksellisesti.

Ahvenanmaan puolustuksen kannalta keskeinen haaste liittyy itämerellisen konfliktin nopeaan kehittymiseen, ulkopoliittisen tilanteen epäselvyyteen sekä yllättävään, perinteisten sotilaallisten voimien käyttöön. Operaatiota tuettaisiin laajalla hybridisodankäynnillä. Itämeren alueella syntyvän kriisin aiheuttajaa saattaisi olla alkuvaiheessa vaikea määrittää, koska toimijoina voisivat olla myös epäviralliset organisaatiot tai ryhmittymät, vaikka taustalla olisi valtiollinen taho. Itämeren alueella syntyvän konfliktin yhteydessä Suomeen saattaisi kohdistua sotilaallisten toimien lisäksi vahvaa poliittista ja sotilaallista painostusta, informaatiovaikuttamista ja kyberhyökkäyksiä, mikä vaikeuttaisi Ahvenanmaata koskevien päätösten tekemistä ja demilitarisointisopimuksen sallimien toimintamahdollisuuksien oikea-aikaista hyödyntämistä. Suomen varautuminen sotilaallisen voimankäyttöön ja joukkojen siirrot Ahvenanmaalle voisivat laukaista sotilaallisen konfliktin, johon Suomi tulisi ajautuneeksi mukaan vastoin tahtoaan.

Itämeren turvallisuusympäristö sisältää monia valtiollisia ja ei-valtiollisia toimijoita, joiden keskeinen dynamiikka vaikuttaa siihen, mihin suuntaan ja millä nopeudella turvallisuusympäristö kehittyy. 2010-luvun aikana tapahtunut sotilaallisen turvallisuusympäristön yllättävä heikentyminen osoittaa, että ”rauhan merellä” saattaa kehittyä turvallisuusuhkia arvaamattomasti. Näin ollen Ahvenanmaan puolustuksen suunnittelu ja harjoittelu tulisi toteuttaa jo rauhan aikana. Itämeren sotilaallisessa turvallisuusympäristössä keskeistä on sen monimutkainen rakenne, monet toimijat ja erilaisten kehityssuuntien muutosnopeus sekä vaikea ennustettavuus. Ahvenanmaan puolustuksen osalta tämä tarkoittaa, että varsinaista uhkaa on usein vaikea yksilöidä tai tunnistaa, jolloin myös varautuminen saattaa jäädä suurpiirteisiksi suunnitelmiksi.

Suomeen tai Ahvenanmaahan ei tällä hetkellä kohdistu selkeää ja tunnistettavaa sotilaallista uhkaa, mutta turvallisuustilanne Itämerellä voi kiristyä nopeasti. Tällaiseen kehitykseen puolustusvoimat on viime vuosina vastannut kehittämällä erityisiä valmiusyksiköitä, jotka pystyvät vastaamaan toimintaympäristön muutoksiin kaikissa tilanteissa koko valtakunnan alueella. Valmiusyksiköiden henkilöstö on hyvin koulutettua ja kalusto on modernia. Joukon suorituskyvyn ja korkean valmiuden vuoksi se pystyy vastaamaan vaativiin ja nopeasti kehittyviin tilanteisiin.³⁵²

Suomi on kansainvälisten vertailujen perusteella globaalisti edistyneimpiä valtioita yhteiskuntaan kohdistuviin ja rajat ylittäviin uhkiin vastaamisessa. Kansainvälisesti ainutlaatuisessa kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallissa eri turvallisuuden toimijat jakavat tietoa, suunnittelevat ja harjoittelevat yhdessä, jolloin varautuminen nykyisiin ja tuleviin turvallisuusuhkiin on tehokasta ja ajanmukaista.³⁵³ Kokonaisturvallisuuden malli ja puolustusvoimien valmiusyksiköt parantavat myös Ahvenanmaan puolustukseen valmistautumista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että Ahvenanmaan puolustusratkaisu olisi nykytilassaan valmis tai ettei lisätutkimukseen, viranomaisten välisen yhteistoiminnan harjoitteluun tai muuhun valmistautumiseen olisi tarvetta. Kokonaisturvallisuuden ohjelmat vastaavat pääasiassa ei-sotilaallisiin uhkiin³⁵⁴. Ahvenanmaan puolustusta valmisteltaessa on pohdittava, millä keinoin Suomi kykenee tehokkaimmin puolustautumaan ei-sotilaallisten ja sotilaallisten uhkien laajaan kokonaisuuteen.

³⁵² Puolustusvoimat: *VAASA-VASA18 valmiusyksikköharjoituksessa korostuivat yhteistoiminta ja selkeä johtaminen*. [http://maavoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vaasa-vasa18-valmiusyksikkoharjoituksessa-korostuivat-yhteistoiminta-ja-selke-johtaminen], luettu 24.3.2018.

³⁵³ Turvallisuuskomitea (2017), s. 6–8; Turvallisuuskomitea: *Kokonaisturvallisuus*. [<https://www.turvallisuuskomitea.fi/index.php/fi/kokonaisturvallisuus>], luettu 24.3.2018.

³⁵⁴ Visuri (2016), s. 486.

Kattava tiedustelujärjestelmä, tilannekuvan ylläpito, kaikkien viranomaisten suorituskkyjen koordinoitu johtaminen, yhteistoiminnan harjoittelu ja viranomaisten saumaton yhteistyö mahdollistavat Suomen onnistuneen varautumisen Ahvenanmaan kokonaisvaltaiseen puolustukseen. Tärkeää on jatkuvasti arvioida sodan kuvan muutosta ja Venäjän sodankäynnin keinojen kehitystä sekä ymmärtää, mitä muutokset Venäjän voima- ja ulkopoliitikassa tarkoittavat Itämeren turvallisuuden kannalta. Tehtävä on vaikea, mutta onnistuneen sotilaallisen varautumisen kannalta keskeinen. Suomen tulee kehittää kokonaismaanpuolustustaan vastaamaan toimintaympäristön vaatimuksia, myös Ahvenanmaan osalta. Valmistellun ja harjoitellun Ahvenanmaan puolustuksen lisäksi selkeä ulkopoliittinen viesti siitä, että Suomi kykenee puolustamaan Ahvenanmaata suurvaltojen tai sotilasliittojen toimista huolimatta tehokkaasti ja itsenäisesti, on tämän tutkimuksen perusteella yksi parhaimmista tavoista estää Ahvenanmaata kohtaan kohdistuva sotilaallinen voimankäyttö.

Valmistautumista tulisi tehdä valtionjohdon, asiantuntijoiden ja sotilaiden kesken yhteistyönä, koska Ahvenanmaan puolustuskysymys on historiallisesti, kansainvälisoikeudellisesti ja sotilaallisesti laaja ja monimutkainen. Tarvittava tutkimustyö, viranomaisyhteistyön harjoittelu ja valmistautuminen tulisi tehdä mahdollisimman pian, koska hybridiuhkien kehittymistä on vaikea tunnistaa ja hybridisodankäyntiä toista valtiota vastaan voidaan harjoittaa jo rauhan aikana, kuten Venäjä on viime vuosina osoittanut.

6 REFLEKTOINTI JA MAHDOLLINEN JATKOTUTKIMUS

Kuten tekstin alussa tuotiin esille, on Ahvenanmaahan kohdistunut tutkimuksellista kiinnostusta pitkään ja tieteenalat ylittäen. Oleellista on kysyä, mikä kansainvälisten sopimusten tulkinnassa ja Ahvenanmaan sotilaallisessa puolustuksessa on vuosien saatossa muuttunut. Ahvenanmaan puolustuksen nykyproblematiikka perustuu kahteen viimeaikaiseen muutokseen kansainvälisen politiikan dynamiikassa. Ensimmäiseksi, sodankäynti on kehittynyt suuntaan, jossa valtion tulee olla valmis reagoimaan odottamattomaan. Sodankäynnin vaikuttamiskeinojen laajentuessa puolustukseen kohdistuu yhä enemmän vaatimuksia. Suomen tulee valmistautua Ahvenanmaan sotilaalliseen puolustukseen tilanteessa, jossa varsinaista uhkaa aluetta kohtaan ei ole olemassa tai ainakaan selkeästi tunnistettavissa. Toiseksi, kysymys on siitä, minkä kansainvälisen politiikan tulkintasuunnan perusteella Ahvenanmaa -kysymystä pohditaan ja miten kansainvälisiin sopimuksiin tulisi suhtautua. Turvaavatko kansainväliset valtiosopimukset, kuten vuoden 1921 demilitarisointisopimus, todellisuudessa alueen koskemattomuuden? Kansainvälisiä sopimuksia on historiassa rikottu etenkin suurvaltojen toimesta toistuvasti, joten on syytä kysyä, onko Ahvenanmaan demilitarisointisopimuksella niin erityinen ja vahva kansainvälinen merkitys, että se estää suurvaltojen voimankäytön aluetta kohtaan itämerellisen konfliktin aikana.

Tutkimuksessa poliittisen realismin tieteenteorioin tarkasteltu Suomen valtiollinen näkökulma Ahvenanmaan asemasta sekä pääasiassa länsimaisen lähdeaineiston käyttö ovat voineet vääristää tutkittavaa ilmiötä. Työn teoreettiset näkökulmat ja lähdeaineiston länsimainen rajallisuus ovat saattaneet peittää alleen sellaista Itämeren alueella vallitsevaa dynamiikkaa, jolla on todellisuudessa paljon suurempi merkitys Suomen lähialueen turvallisuudelle kuin Ahvenanmaalla ja sen demilitarisoidulla asemalla. Eräs tällainen tekijä on tässä tutkimuksessa tarkastelun ulkopuolelle jätetty Euroopan unioni, jonka toimintalinjaan Suomi on vahvasti sitoutunut ja jolla olisi epäilemättä keskeinen rooli eurooppalaisessa sotilaallisessa konfliktissa, myös Itämeren alueella.

Myös tutkijan epistemologiset lähtökohdat vaikuttavat siihen, miten eri ilmiöt tutkijalle näyttyvät ja millaisia johtopäätöksiä niistä tehdään. Ennakko-olettamuksien ja ihmistieteellisen tutkimuksenteon subjektiivisuuden tiedostamisesta huolimatta tämän tutkimuksen tuloksiin ovat vaikuttaneet tutkijan lähtökohdat ja olettamukset, mikä on huomioitava tutkimuksen johtopäätöksiä tarkasteltaessa. Tutkimuksen näkökulmaisuus ilmenee muun muassa siinä, millaista tutkimusaineistoista on käytetty ja millaisia tulkintoja eri lähteistä on tehty.

Pääasiassa länsimaisen ja suomalaisen tutkimusaineiston abduktiivinen tulkinta jättää tutkimuksessa luonnollisen mahdollisuuden väärille tulkinnoille ja tulevaisuuden kehityssuuntien arvioille³⁵⁵. Lisäksi on syytä mainita, että tämän työn yhteydessä ajoittain esiintyvä tulevaisuuden arviointi on strategian tutkimuksessa riski, joka kuitenkin antaa onnistuessaan tutkimukselle lisäarvoa. John Mearsheimer toteaa kirjassaan ”The Tragedy of Great Power Politics”, että tulevaisuuden kehityssuuntien arviointi on kannattavaa, koska se mahdollistaa teoreettisten mallien testaamisen. Hän näkee kansainvälisen järjestelmän ”laboratoriona”, jossa voi analysoida erilaisten teorioiden käytettävyyttä. Hän tosin huomauttaa, että kansainvälisen järjestelmän kehityssuuntien täydellinen ennustaminen on mahdotonta, koska se sisältää aina yllätyksiä ja odottamattomia muutoksia, kuten myös Itämeren turvallisuusympäristössä voidaan olettaa tapahtuvan.³⁵⁶ Strategian ja turvallisuuspolitiikan tutkimusta vaikeuttaa lisäksi se, että kansainvälisen politiikan arvaamattomuuden lisäksi sen tärkeimmät toimijat, valtiot, ovat jatkuvassa ja monimutkaisessa vuorovaikutuksessa keskenään sekä monimutkaisen kansainvälisen toimintaympäristön kanssa³⁵⁷. Huolimatta siitä, että kansainvälisen politiikan ennakointi on vaikeaa, strategiantutkimuksella on intressi ennakoida nykyisyyden ja menneisyyden käsityksen perusteella kansainvälisen toimintaympäristön kehitystä³⁵⁸.

Tutkimuksenteon yhteydessä nousi esiin poliittisen realismin tieteenteorian soveltamisen haaste nykyaikaisen sodankäynnin selittämiseen. Venäjän viimeaikaisten sotatoimien perusteella sodankäynti sisältää paljon myös ei-sotilaallisia keinoja, joita ei välttämättä voida lukea valtion sotilaallisiin toimiin. Poliittinen realismi tunnustaa valtion tärkeimmäksi vaikuttamisen keinoksi sen sotilaallisen suorituskyvyn ja voiman, joten se ei pysty selittämään kaikkea nykymuotoisen kansainvälisen politiikan ja sodankäynnin lainalaisuuksia ja vaikuttamisen keinoja. Poliittisen realismin sovellettavuuden rajoitteet ovat yksi tämän tutkimuksen heikkouksista. Näin ollen on selvää, että toisenlaisella teoreettisella lähestymistavalla tässä tutkimuksessa käsiteltävästä ilmiöstä olisi ollut muodostettavissa toisenlaisia johtopäätöksiä.

³⁵⁵ Ks. Sipilä, Joonas & Koivula, Tommi: *Kuinka strategiaa tutkitaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, 2. uudistettu painos, Julkaisusarja 2, Tutkimuslustoja No 52, Helsinki 2014, s. 11.

³⁵⁶ Mearsheimer (2001), s. 8.

³⁵⁷ Sipilä & Koivula (2014), s. 9.

³⁵⁸ Blombergs (2016a), s. 32.

Tutkimuksenteon yhteydessä ilmeni muutama aihealue, josta Ahvenanmaa -tutkimusta olisi mahdollista ja osin tarpeellista jatkaa. Mielenkiintoista olisi pohtia Ahvenanmaan demilitarisoitua asemaa Itämeren turvallisuusympäristössä esimerkiksi demokraattisen rauhan teorian keinoin Euroopan unionin tai pohjoismaisen sotilaallisen yhteistyön viitekehyksessä, mikä saattaisi olla yksi mahdollinen jatkotutkimusaihe.

Tarpeellinen jatkotutkimusaihe on viranomaisyhteistyön toteuttaminen Ahvenanmaan sotilaallisessa puolustuksessa, kuten puolustusministeriön vuonna 2015 laaditussa selvityksessäkin todetaan. Kolmantena jatkotutkimusaiheena olisi mahdollista tutkia kansainvälisiä sopimuksia alueiden koskemattomuuden turvaajina. Sotahistorian näkökulmasta olisi mielenkiintoista tutkia, miksi Neuvostoliitto tai Venäjä eivät ole allekirjoittaneet vuoden 1921 demilitarisointisopimusta ja pohtia, miten se on vaikuttanut Itämeren ja Ahvenanmaan turvallisuusympäristön kehitykseen.

Ahvenanmaan demilitarisoitu ja neutraali asema Itämeren turvallisuusympäristön kehityksessä tarjoaa näin ollen useita mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita, jotka kaikki edistävät Ahvenanmaan turvallisuutta ja etenkin siitä käytävän kansallisen keskustelun laatua ja tuloksellisuutta.

LÄHTEET

PRIMÄÄRILÄHTEET

Selonteot

Valtioneuvoston kanslia: *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. Helsinki 2017.

Valtioneuvoston kanslia: *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7/2016. Helsinki 2016.

Kansainväliset sopimukset

Finlex: *Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus*. 1921, Kansainliitto, [<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1922/19220001>], luettu 26.10.2016.

Finlex: *Sopimus Suomen ja Sosialistisen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista*. 1940, [<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1940/19400024>], luettu 3.1.2017.

Selvitykset

Puolustusministeriö: *Puolustusvoimille säädettyjen, muiden viranomaisten tukemiseen liittyvien tehtävien toimeenpano Ahvenanmaalla*. Selvitys, 2015, [http://www.defmin.fi/fi-les/3147/Ahvenanmaa_selvitys.pdf], luettu 18.1.2018.

SEKUNDAARILÄHTEET

Anttila, Matti; Juha Hollanti, Mika Metsi, Oskari Paavola, Jani Ruisniemi & Asko Toivanen: Venäjän asevoimien yleiset kehitysnäkymät, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 127–146.

Barabanov, Mikhail & Makienko, Konstantin & Pukhov, Ruslan: *Military Reform: Toward the New Look of the Russian Army*. [http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Military_reform_eng.pdf], Moscow Vladaï Discussion Club Analytical Report, Moscow 2012.

Bergquist, Mats; Francois Heisbourg, René Nyberg & Teija Tiilikainen: *Arvio Suomen mahdollisen NATO-jäsenyyden vaikutuksista*. Ulkoasianministeriö, 4/2016, Helsinki 2016.

Björkholm, Mikaela & Rosas, Allan: *Ålandsöarnas demilitarisering och neutralisering*. Åbo Akademi, Turku 1990.

Blombergs, Fred: Realismi ja strategian tutkimus, *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. Pekka Sivonen, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia No 33, Helsinki 2013a, s. 5–38.

Blombergs, Fred: *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Juvenes Print, Helsinki 2013b.

Blombergs, Fred: Johdatus Suomen turvallisuuspolitiikkaan kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa. *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 4, Helsinki 2016a, s. 3–54.

Blombergs, Fred: Suomen turvallisuuspoliittinen dilemma. *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 4, Helsinki 2016b, s. 489–544.

Booth, Ken: *Theory of World Security*. Cambridge Studies in International Relations 105, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

Chivvis, Christopher; Raphael Cohen; Bryan Frederick; Daniel Hamilton; Stephen Larrabee & Bonny Lin: *Nato's Northeastern Flank, Emerging Opportunities for Engagement*. RAND Corporation, Kalifornia 2017.

Clausewitz, Carl von: *Vom Kriege*. [<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/c/carlvon-cla173171.html>], luettu 10.11.2016.

Gardberg, Anders: *Åland Island – A Strategic Survey*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Finnish Defence Studies 8, Helsinki 1995.

Hampton, Mary N: Unfinished Business: NATO Enlargement in the Baltic Sea Region, *The Baltic Security Puzzle*. Mary N. Hampton & M. Donald Hancock, Rowman & Littlefield, London 2015, s. 128–152.

Handel, Michael: *Weak States in the International System*. 2nd edition, Frank Cass & CO. LTD, London 1990.

Hannikainen, Lauri: The Continued Validity of the Demilitarised and Neutralised Status of the Åland Islands, *Zeitschrift Für ausländisches und öffentliches Recht und Völkerrecht*. Max-Planck-Institut Für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Heidelberg 1994, s. 614-651.

Hannikainen, Lauri: *Vahva sopimusjärjestelmä Ahvenanmaan sotilaallisen erityisaseman tukena*. 05/2016, [<http://www.pax.fi/node/25604>], luettu 27.2.2017.

Hannikainen, Lauri & Horn Frank: *Autonomy and Demilitarisation in the International Law: The Åland Islands in a Changing Europe*. Kluwer Law International, Hague 1997.

Hannikainen, Lauri & Lundstedt, Tero: *Kansainvälisen oikeuden rooli nyky-Venäjän ulkopolitiikassa*. Puolustusministeriö, tutkimusraportti, Helsinki 2016, [https://www.defmin.fi/files/3498/Tutkimusraportti_Hannikainen_Lundstedt_2016.pdf], luettu 11.4.2018.

Haukkala, Hiski & Vaahtoranta, Tapani: Suomen turvallisuuspolitiikan linjat ja koulukunnat, *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 4, Helsinki 2016, s. 55–76.

Heinikoski, Saila: *Ahvenanmaan asema ei ole vain puolustuspoliittinen kysymys*. 2016, [<http://politiikasta.fi/ahvenanmaan-asema-puolustuspoliittinen-kysymys/>], luettu 7.2.2018.

Honkanen, Karoliina: *Naton lisääntyvä läsnäolo Itämeren alueella – mitä se tarkoittaa Suomelle?*. Suomen erityisedustusto Natossa, 2017, [<http://www.finlandnato.org/public/default.aspx?contentid=354724&nodeid=39170&contentlan=1&culture=fi-FI>], luettu 29.3.2018.

Joenniemi, Pentti: Åland in the New Europe: A Case of Post-Sovereign Political Life, *Autonomy and Demilitarisation in International Law: The Åland Islands in a Changing Europe*. Lauri Hannikainen & Frank Horn, Kluwer Law International, Hague 1997, s. 9–21.

Jonsson, Oscar & Seely, Ropert: Russian Full-Spectrum Conflict: An Appraisal after Ukraine. *The Journal of Slavic Military Studies*, Kings College, London 2015, [<https://sak-pol.files.wordpress.com/2015/03/jonsson-seely-2015-russian-full-spectrum-conflict.pdf>], luettu 12.8.2017.

Joukas, Saku: *Uhittelua, ohjuksia ja voimanhahvennuksia*. Ruotuväki, 18/2016, 53. vuosikerta N:o 18.

Juntunen, Tapio: *Kun rotta hyppäsi häkistä ulos: Muutoksesta ja jatkuvuudesta Suomen ulkopoliitikassa*. 2016, Kosmopolis, Vol 46, 3/2016, [https://www.researchgate.net/publication/309643021_Kun_rotta_hyppasi_hakista_ulos_muutoksesta_ja_jatkuvuudesta_Suomen_ulkopoliitikassa], luettu 7.8.2017.

Kiianlinna, Lauri & Inkinen, Pertti: Ukrainan sota 2014–2015, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 371–388.

Knudsen, Olav Fagelund: *Sharing Borders with a Great Power: An Examination of Small State Predicaments*. Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), Report 159, Oslo 1992.

Kragh, Martin & Åsberg, Sebastian: Russia's strategy for influence through public diplomacy and active measures: the Swedish case, *Journal of Strategic Studies*. Vol. 40, No. 6, Routledge, Taylor & Francis Group, 2017, s. 773–816.

Kropatcheva, Elena: Security Dynamics in the Baltic Sea Region Before and After the Ukraine Crisis, *Borders in the Baltic Sea Region*. Andrey Makarychev & Alexandra Yatsuk. Macmillan Publishers Ltd. London 2017, s. 81–100.

Källman, Simon: *Ahvenanmaan strateginen merkitys*. 73. Merikadettikurssin pro gradu -tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2007.

Labs, Eric J: Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims, *Security Studies*. Frank Cass, Vol. 6, N:o 4, London 1997, s. 1–49.

Lalu, Petteri: Venäläinen sodan kuva, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 33–60.

Limnell, Jarno: *Suomen uhkakuva politiikka 2000-luvun alussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Edita Prima Oy, Helsinki 2009.

Lindgren, Alexander: *Valmiuden kohottaminen Ahvenanmaan demilitarisoidulla vyöhykkeellä*. Esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2014.

Lucas, Edward: *The Coming Storm – Baltic Sea Security Report*. The Center for European Policy Analysis, Washington 2015.

Malkki, Janne: Uudet sodat, *Sota – Teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 24, Helsinki 2008, s. 89–98.

Mannerheim, Carl Gustaf Emil: *Muistelmat II*. Otava, Helsinki 1951.

Martikainen, Toivo; Katri Pynnöniemi; Sinikukka Saari & Ulkopoliittisen instituutin työryhmä: *Venäjän muuttuva rooli Suomen lähialueilla*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 34/2016, Helsinki 2016.

Mearsheimer, John J.: *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company. New York – London 2001.

Mearsheimer, John J.: Why the Ukraine Crisis is the West's Fault, The Liberal Delusions That Provoked Putin, *Foreign Affairs*, s. 77–89, 2014, [<http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/Ukraine%20Article%20in%20Foreign%20Affairs.pdf>], luettu 6.1.2018.

Mearsheimer, John J.: Anarchy and The Struggle for Power, *Essential Readings in World Politics*. Karen A. Mingst & Jack L. Snyder, 4th edition, W.W. Norton Company, New York 2011, s. 31–49.

Mikkola, Olli-Matti & Pynnöniemi, Katri: Venäjän nollasummapelin valtapolitiikka, *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 4, Helsinki 2016, s. 191–214.

Moberg, Michael; James Mashiri & Charly Salenius-Pasternak: *Vaara! Vihreitä miehiä Ahvenanmaalla! – Näin se voisi tapahtua*. 2015, Suomen Kuvalehti, [<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/vaara-vihreita-miehia-ahvenanmaalla-nain-se-voisi-tapahtua/>], luettu 8.12.2016.

Morgan, Patrick: Security in International Politics: Traditional Approaches, *Contemporary Security Studies*. Alan Collins, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 11–34.

Morgenthau, Hans J.: A Realist Theory of International Politics, *Essential Readings in World Politics*. Karen A. Mingst & Jack L. Snyder, 4th Edition, W. W. Norton & Company, New York 2011a, s. 26–30.

Morgenthau, Hans J.: Different Methods of the Balance of Power, *Essential Readings in World Politics*. Karen A. Mingst & Jack L. Snyder, 4th Edition, W. W. Norton & Company, New York 2011b, s. 99–104.

Morgenthau, Hans J.: *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Fifth edition, Revised, Alfred A. Knopf, New York 1978.

Mäkelä, Juha: Venäläinen sodan kuva muutoksessa. *Sota – Teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 24, Helsinki 2008, s. 251–270.

Nagel, Thomas: *The View From Nowhere*. Oxford University Press, New York & Oxford 1986.

Nokkala, Arto: *Itämeren piiri ja sodan pelit*, Osa 2, 2016, [<http://www.sgseura.fi/index.php/12-ajankohtaista/blokit-2/27-arto-nokkala>], luettu 31.1.2018.

Nurmi, Jukka: Maavoimat – maa-alueen puolustaja nyt ja tulevaisuudessa, *Sotilasaikakauslehti*, maaliskuu 3/2018, Helsinki 2018, s. 18–21.

Paasikivi, Juho Kusti: *Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–1941*. WSOY, Porvoo 1959.

Pesu, Matti: *Pienvaltiorealismi kuihtuu: suomalaisen ulkopoliittisen ajattelun murros*. 2016. [<https://www.ulkopolitist.fi/2016/11/23/pienvaltiorealismi-kuihtuu-suomalaisen-ulkopoliittisen-ajattelun-murros/>], luettu 7.8.2017.

Puistola, Juha-Antero: *Näkökulmia Hybridisodankäyntiin*. 2015, Puolustusvoimien tutkimuslaitos, [https://www.defmin.fi/files/3275/Nakokulmia_hybridisodankayntiin.pdf], luettu 17.1.2018.

Pukkila, Janne; Heikki Rahikainen, Lauri Oksa & Mikko Saarelainen: Venäjän asevoimien erikoisjoukot ja niiden kehitysnäkymät, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 295–312.

Pulsa, Tuomas: *Sotapeliä Itämerellä – katso kartat: Venäjä aloittaa massiiviset harjoitukset, Ruotsi hakee turvaa Yhdysvalloista*. Suomen Kuvalehti, [<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/eurooppa/sotapelia-itamerella-katso-kartat-venaja-aloittaa-massiiviset-harjoitukset-ruotsi-hakee-turvaa-yhdysvalloista/>], luettu 20.3.2018.

Pynnöniemi, Katri & Mashiri, James: *Venäjän sotilasdoktriinit vertailussa – Nykyinen versio viritettiin kriisiajan taajuudelle*. 2015, Ulkopoliittinen instituutti, FIIA raportti 42, [https://storage.googleapis.com/upi-live/2017/01/fiia_report_42.pdf], luettu 7.1.2018.

Pynnöniemi, Katri & Rácz, András: *Uhkakuvat ohjaavat Venäjän toimintaa – Venäjän uusi kansallinen turvallisuusstrategia ei tarjoa juuri toiveita yhteistyöstä*. 2016, Ulkopoliittinen instituutti, FIIA Comment, s. 2, [https://storage.googleapis.com/upi-live/2017/01/comment2_2016_uhkakuvat_ohjaavat_venajan_toimintaa.pdf], luettu 7.1.2018.

Radin, Andrew: *Hybrid Warfare in the Baltics. Threats and Potential Responses*. RAND Corporation, Santa Monica, California 2017.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas: *Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuuskäsitys ja uhkakuva-politiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4, Työpapereita No 23, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Raitasalo, Jyri: Sodankäynnin vallankumous – Realistinen visio vai virhearvio?, *Sota – Teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 24, Edita Prima Oy, Helsinki 2008, s. 43–62.

Rantapelkonen, Jari: Operaatiotaidollinen katsaus venäläiseen informaationsodankäyntiin, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 341–370.

Roponen, Hannu: *Itämeren alueen turvallisuuskehitystä koskeva ennakointi – Suomen ja Ruotsin turvallisuusarviointien vertailu*. Esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2010.

Rosas, Allan: The Åland Islands as a Demilitarised and Neutralised Zone, *Autonomy and Demilitarisation in International Law: The Åland Islands in a Changing Europe*. Lauri Hannikainen & Frank Horn, Kluwer Law International, Hague 1997, s. 23–39.

Räty, Markus & Sikanen, Tommi: Kilpailevat identiteetit suomalaisen sotilaallisen kriisihallinnan päätöksenteossa. *Tiede ja Ase*, Vol. 72, Nro 1, 2015, s. 75–100.

Sauramo, L.J.: Ahvenanmaan sotilaallinen ja sotilaspoliittinen merkitys. *Tiede ja ase*, Vol.5, Tammi, 1937, s. 194–234.

Scarpulla, Claudio: *The Constitutional Framework for the Autonomy of Åland: A Survey of the Status of an Autonomous Region in the throes of European Integration*. Second revised edition, Åland högskola, Maarianhamina 2002.

Seppälä, Pekka: *Uhka käsitteenä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 3, Strategian asiatietoa, No 16. Helsinki 2011.

Sergei Šoigu: MEDIA-ACE-2015, puhe 28.3.2015, [<https://rg.ru/2015/03/27/shoigu-site.html>], luettu 7.2.2018.

Shirayev, Eric B. & Zubok, Vladislav M: *International relations*. Second edition, Oxford University Press, New York 2016.

Simonen, Katariina: *The State versus the Individual, The Unresolved Dilemma of Humanitarian Intervention*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2011.

Sipilä, Joonas & Koivula, Tommi: *Kuinka strategiaa tutkitaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, 2. uudistettu painos, Julkaisusarja 2, Tutkimusselosteita No 52, Helsinki 2014.

Sivonen, Pekka: Kriisipäätöksenteon rationaalisuus ja Ukrainan kriisi, *Tiede ja Ase*. Vol. 73, Suomen Sotatieteellinen Seura ry, Julkaisu 3/2016, Tampere 2015.

Smith, Julianne & Hendrix, Jerry: *Assured Resolve. Testing Possible Challenges to Baltic Security*. Center for a New American Security, Washington 2016.

Tarkka, Jukka: *Yhteinen uhka ja puolustus*. 2016, [<http://jukkatarikka.blogspot.fi/2016/09/kolumni-2292016-yhteinen-uhka-ja.html>], luettu 24.2.2018.

Tiilikainen, Teija: *Selvitys Euroopan unionin Lissabonin sopimukseen sisältyvästä keskinäisen avunannon velvoitteesta*. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 2/2008, Ulkoasiainministeriö 2008.

Tähtinen, Janne & Kulkas, Mika: Venäjän miehittämättömät ilma-alukset ja niiden käyttöperiaatteet, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 219–226.

Tähtinen, Janne: Venäjän asevoimien kokemukset viimeaikaisista sodista, *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 3–32.

Visuri, Pekka: Geopoliittinen kamppailu Euroopassa ja Suomen turvallisuus. *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Fred Blombergs, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 4, Helsinki 2016, s. 449–488.

Vital, David: *The Survival of Small States: Studies in Small Power / Great Power Conflict*. University Press. Oxford 1971.

Vuori, Camilla Carolina: *Ahvenanmaan asema ”turvallisuusarkkitehtuurin” murroksessa: Ahvenanmaan turvallisuuskysymykset laajan turvallisuuskäsityksen pohjalta*. Pro gradu-tutkielma, Valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto 2004.

Uutissivustot

BBC News: *Russia deploys nuclear-capable missiles in Kaliningrad*. 2016, [<http://www.bbc.com/news/world-europe-37597075>], luettu 28.2.2017.

Expressen Nyheter: *Finland kan placera militärer på Åland*. 2016, [<https://www.expressen.se/nyheter/finland-kan-placera-militarer-pa-aland/>], luettu 8.1.2018.

Iltä-Sanomat: *Asiantuntija: Venäjä entistä aktiivisempi Ahvenanmaalla*. 2016, [<https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000001937802.html>], luettu 8.1.2018.

Iltä-Sanomat: *Näin lähellä venäläinen Suhoi SU-27-hävittäjä lensi USA:n B-52 ja B-1B-pommikoneita Itämerellä*. 2017, [<https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005248645.html>], luettu 5.1.2018.

Iltä-Sanomat: *Natolta kova vastareaktio Venäjän sotalaivoihin Itämerellä*. 2016, [<http://www.iltasanomat.fi/ulkomaat/art-2000001939799.html>], luettu 27.10.2016.

Iltä-Sanomat: *Pitäisikö Ahvenanmaa aseistaa? Tutkija: Nykyisellään vetää hyökkääjiä puoleensa*. 2016, [<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001932698.html>], luettu 27.10.2016.

Iltä-Sanomat: *Presidentti Niinistö uskoo, että ”pienet vihreät miehet” eivät onnistuisi yllättämään ahvenanmaalaisia – ”ovat erittäin herkkiä huomaamaan”*. 2016, [<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001933063.html>], luettu 28.10.2016.

Iltä-Sanomat: *Presidentti Niinistö: Kansainvälinen sopimus estää joukkojen siirtämisen Ahvenanmaalle*. 2016, [<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001932893.html>], luettu 27.10.2016.

Iltä-Sanomat: *Puolustusministeri Niinistö muistutti Venäjän uhasta ja hybridiuhkiin vastaavien uusien lakien tarpeesta*. 2018, [http://www.iltalehti.fi/politiikka/201801222200686162_pi.shtml], luettu 22.1.2018.

Iltä-Sanomat: *Venäjän puolustusministeri: Naton ilmavoimien partiointi Itämerellä on uhka Venäjälle*. 2017, [<http://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005186579.html>], luettu 27.6.2017.

Kaleva uutiset: *Ahvenanmaalla kiukkua ministerin demilitarisointipuheista*. 2016, [<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/ahvenanmaalla-kiukkua-ministerin-demilitarisointipuheista/741702/>], luettu 7.1.2018.

Kaleva uutiset: *Länsinaapurin poliitikot: Ruotsilta sotilaallista apua, jos Suomeen hyökätään*. 2015, [<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/lansinaapurin-poliitikot-ruotsilta-sotilaallista-apua-jos-suomeen-hyokataan/694533/>], luettu 23.1.2018.

Suomenmaa: *Itä-Ukrainan separatistit väentävät keskenään vallasta ja resursseista*. 2017, [<https://www.suomenmaa.fi/uutiset/itaukrainan-separatistit-vaantavat-keskenaan-vallasta-ja-resursseista-6.3.311439.f99af2b996>], luettu 12.1.2018.

Suomenmaa: *Uutisanalyysi: Isäntämaasopimus jakaa mielipiteitä Venäjällä*. 2014, [<https://www.suomenmaa.fi/uutiset/uutisanalyysi-isantamaasopimus-jakaa-mielipiteita-venajalla-6.3.53878.906ab0ea1e>], luettu 24.2.2018.

SVT Nyheter: *Soldater på Gotland symboliskt viktigt*. 2016, [<http://www.svt.se/nyheter/inrikes/soldater-pa-gotland-symboliskt-viktigt>], luettu 8.12.2016.

The Newswweek: *Zapad War Game 'Larger Than Russia Told Us,' Says Top NATO General*, 2017, [<http://www.newswweek.com/zapad-war-game-larger-russia-told-us-says-top-nato-general-667602>], luettu 2.2.2018.

Verkkouutiset: *Gotlannin avulla Venäjä hallitsisi koko Itämeren – Tämän takia Ruotsi siirtää joukkojaan*. 2016, [http://www.verkkouutiset.fi/ulkomaat/miksi_ruotsi_aseistaa_gotlantia-55174], luettu 8.12.2016.

Verkkouutiset: *Jussi Niinistö Ruotsin aseavusta Suomelle: Uskoo ken tahtoo*. 2015, [<https://www.verkkouutiset.fi/jussi-niinisto-ruotsin-aseavusta-suomelle-uskoo-ken-tahtoo-34720/>], luettu 23.1.2018.

Verkkouutiset: *Kirjoittiko Ahvenanmaa-keskustelua toppuutellut tutkija todella näin? Ennakoi maakuntaan kohdistuvaa uhkaa*. 2016, [<http://www.verkkouutiset.fi/kotimaa/viisuri%20ahvenanmaa-56938>], luettu 28.10.2016.

Verkkouutiset: *Nato-pomo: Nämä sopimukset Venäjä on allekirjoittanut ja unohtanut*. 2015, [<https://www.verkkouutiset.fi/ulkomaat/nama%20sopimukset%20venaja%20allekirjoitti-31413>], luettu 14.8.2017.

Yle uutiset: *Asiantuntija Venäjän ja lännen nokittelusta Itämerellä: "Eihän se tervettä ole"*. 2017, [<https://yle.fi/uutiset/3-9693227>], luettu 11.8.2017.

Yle uutiset: *Miksi Venäjä sieppasi virolaispoliisi Eston Kohverin?*. 2015, [<http://yle.fi/uutiset/3-8235850>], luettu 7.12.2016.

Yle uutiset: *Puolustusministeri Niinistö: Demilitarisoituna Ahvenanmaa muodostaa sotilaallisen tyhjiön*. 2016, [<https://yle.fi/uutiset/3-9234632>], luettu 31.1.2018.

Yle uutiset: *Putin: Krimin valtaus osoitus Venäjän armeijan kyvystä*. 2014, [<https://yle.fi/uutiset/3-7161714>], luettu 14.8.2017.

Yle uutiset: *EU hyväksyi tiukat Venäjän-vastaiset talouspakotteet*. [<https://yle.fi/uutiset/3-7382389>], luettu 27.3.2018.

Yle uutiset: *Suomi karkottaa venäläisen diplomaatin Salisburyn hermomyrkyiskun vuoksi – Asiantuntija: Suomi osoittaa kuuluvansa länteen*. [<https://yle.fi/uutiset/3-10133883>], luettu 27.3.2018.

Yle uutiset: *Tutkija Ahvenanmaasta: Miksi epäröisimme vähentää Venäjän kykyä uhota?*. 2016, [<http://yle.fi/uutiset/3-9238941>], luettu 28.10.2016.

MUUT

ACER: *Acer Market Monitoring Report 2015 – Gas*. 2016, [http://www.acer.europa.eu/official_documents/acts_of_the_agency/publication/acer%20market%20monitoring%20report%202015%20-%20gas.pdf], luettu 10.8.2017.

Euroopan unionin virallinen lehti: *Tiedonantoja ja ilmoituksia: Lissabonin sopimus*. 2007, [<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=FI>], luettu 23.1.2018.

Finlex: *Laki puolustusvoimien virka-avusta poliisille*. 5.12.1980/781, [<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1980/19800781>], luettu 18.1.2018.

Finlex: *Laki puolustusvoimista*. 11.5.2007/551, [<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070551>], luettu 18.1.2018.

Finlex: *Rauhansopimus Suomen kanssa*. 1947, [<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020>], luettu 3.1.2017.

Finlex: *Valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus*. 1980, [<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1980/19800033>], luettu 3.1.2018.

Global Zero: *Nuclear Weapons Countries: Military Incidents March 2014 – November 2015*. [http://www.globalzero.org/files/military_incidents_updated_12.14.15v.2.pdf%3E], luettu 11.1.2017.

International Energy Agency: *Key World Energy Statistics 2016*. [<http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2016.pdf>], luettu 10.8.2017.

International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2018, Top 15 Defence budgets 2017*. [<https://www.iiss.org/-/media/documents/publications/the%20military%20balance/mb18/top-15-defence-budgets-2017.jpg?la=en>], luettu 28.3.2018.

International Peace and Security: *Trip wire: NATO's Russia Dilemma*. 2016. [<https://www.carnegie.org/news/articles/trip-wire-natos-russia-dilemma/>], luettu 6.9.2017.

Jyväskylän yliopisto: *Pitkittäistutkimus*. [<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/pitkittaistutkimus>], luettu 17.3.2018.

Kadettikunta Ry: *Suomi kylmässä sodassa: Poliittinen realismi*. [<http://www.kylmasota.fi/fi/index.php/yleisarvioita-kylman-sodan-ajasta/poliittinen-realismi>], luettu 31.1.2018.

Kadettikunta Ry: *Turvallisuuspolitiikan käsite*. Turvallisuuspolitiikan tietopankki, 2016, [<http://www.turpopankki.fi/fi/index.php/turvallisuuspolitiikka/turvallisuuspolitiikan-kasite>], luettu 18.1.2018.

Kadettikunta Ry: *Venäjän asevoimat: Asevoimien reformi*. Turvallisuuspolitiikan tietopankki, 2016, [<http://www.turpopankki.fi/fi/index.php/venajan-asevoimat/asevoimien-reformi>], luettu 27.6.2017.

Maanmittauslaitos: *Ahvenanmaan sopimuksen rajojen tekninen määrittäminen*. 2012, [http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=49889&contentlan=1&culture=fi-FI#Ahvenanmaa_lyhyesti], luettu 1.2.2018.

Oikeusministeriö: *Ahvenanmaan demilitarisoinnin rajoja koskeva selvitys*. 2006, [<http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/200618ahvenanmaandemilitarisoinninrajojakoskevaselvitys.rajatyoryhmmamietinto.html>], luettu 28.10.2016.

Pedanet: *Tietoa Kansainliitosta*. [http://www.peda.net/verkkolehti/jamsa/kuorevesi/kuorevesihistoria?m=content&a_id=371], luettu 9.1.2017.

Puolustusvoimat: *Kenttäohjesääntö – yleinen osa – puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet*. Pääesikunta, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Puolustusvoimat: *Merivoimien kalusto*. [<http://merivoimat.fi/kalustokuvastot>], luettu 1.2.2018.

Puolustusvoimat: *VAASA-VASA18 valmiusyksikköharjoituksessa korostuivat yhteistoiminta ja selkeä johtaminen*. [http://maavoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vaasa-vasa18-valmiusyksikkoharjoituksessa-korostuivat-yhteistoiminta-ja-selkea-johtaminen], luettu 24.3.2018.

Statistics and Research Åland: *Statistics*. [<http://www.asub.ax/files/alsiff15sv.pdf>], s. 3, luettu 26.10.2016.

Swedish Ministry of Defence: *Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States*. FOI Memo 5544, 2015, [https://www.foi.se/download/18.1b4084ea15549d027d12093/1466509560058/Mil_Exp_Trends_151209_Memo5544.pdf], luettu 27.6.2017.

The Russian Federation's National Security Strategy. 2015, [<http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>], luettu 11.8.2017.

The Ulkopolitist: *Pienvaltiorealismi ja tasapainottaminen*. [<https://www.ulkopolitist.fi/2012/09/19/pienvaltiorealismi-ja-tasapainottaminen/>], luettu 7.8.2017.

Turvallisuuskomitea: *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, Valtioneuvoston periaatepäätös*. Helsinki 2017.

Turvallisuuskomitea: *Kokonaisturvallisuus*. [<https://www.turvallisuuskomitea.fi/index.php/fi/kokonaisturvallisuus>], luettu 24.3.2018.

Ulkoministeriö: *Kansainvälinen oikeus*. [<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=327210>], luettu 28.10.2016.

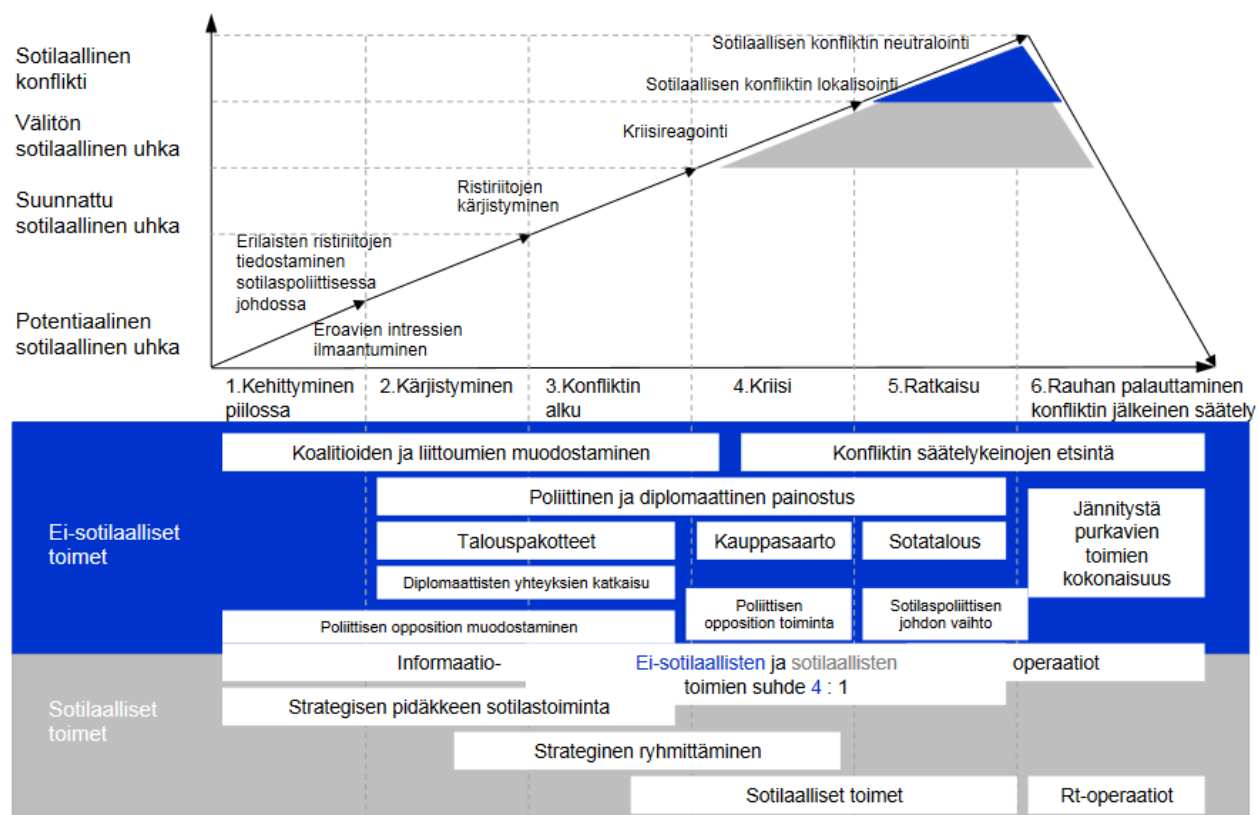
Ulkoasiainministeriö: *Yhteisymmärryspöytäkirja Suomen Tasavallan hallituksen ja Pohjois-Atlantin liiton transformaatioesikunnan komentajan johtoesikunnan sekä Pohjois-Atlantin liiton operaatioesikunnan välillä isäntämaatuen antamisesta Naton operaatioiden / harjoitusten / vastaavan sotilaallisen toiminnan toteuttamista varten*. Ulkoasiainministeriön suomennos, alkuperäinen teos [https://www.defmin.fi/files/2898/HNS_MOU_FINLAND.pdf], 2014, luettu 1.2.2018.

Valtioneuvoston kanslia: *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012. Helsinki 2012.

Valtioneuvoston kanslia: *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009. Helsinki 2009.

Visit Åland: *Tärkeitä tietoja Ahvenanmaasta*. [<http://www.visitaland.com/fi/hyva-tietaa>], luettu 26.10.2016.

Liite 2: Venäläisen armeijankenraali Valeri Gerasimovin näkemys ei-sotilaallisten ja sotilaallisten keinojen käytöstä valtioiden välisessä sotilaallisessa konfliktissa³⁶⁰

³⁶⁰ Lalu (2016) s. 44.